

Západočeská univerzita v Plzni

Právnická fakulta

Diplomová práce

**Právo na spravedlivý proces v
judikatuře Ústavního soudu ČR**

David Macháček

Plzeň

2014

Prohlášení

*„Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma: **Právo na spravedlivý proces v judikatuře Ústavního soudu ČR** zpracoval sám. Veškeré prameny a zdroje informací, které jsem použil k sepsání této práce, byly citovány v poznámkách pod čarou a jsou uvedeny v seznamu použitých pramenů a literatury“.*

Plzeň, březen, 2014

.....
David Macháček

Obsah

Prohlášení	2
Obsah	3
Úvod	6
1. Historie základních práv	8
1.1. Pojem a klasifikace lidských práv	8
1.1.1. Pojem.....	8
2. Listina základních práv a svobod	9
2.1. Obecně o Listině	9
2.2. Preambule	10
2.3. Hlava první	11
2.4. Hlava druhá.....	12
3. Právo na spravedlivý proces	14
4. Ústavní soud ČR	18
4.1. Historie ústavního soudu a ústavního práva	18
4.2. Současnost – ústavní soudnictví ČR.....	19
4.3. Organizace Ústavního soudu ČR.....	20
4.4. Kompetence	24
4.5. Soudce ústavního soudu	25
4.6. Řízení před Ústavním soudem.....	28
4.7. Stručně o nálezů.....	29
4.8. Závaznost nálezů	29
5. Porušení práva na spravedlivý proces vyplývající z judikatury Ústavního soudu České republiky	31
5.1. “článek 36 LZPS”	31
5.1.3. Odstavec 3	44
5.1.4. Odstavec 4	47
5.2. „článek 37“	47
5.2.1. Odstavec 1	48
5.2.2. Odstavec 2	49
5.2.3. Odstavec 3	51
5.2.4. Odstavec 4	53
5.3. „článek 38“	54
5.3.1. Odstavec 1	54
5.3.2. Odstavec 2	55
5.4. „článek 39“	58
5.5. „článek 40“	60

5.5.1.	Odstavec 1	60
5.5.2.	Odstavec 2	61
5.5.3.	Odstavec 3	63
5.5.4.	Odstavec 4	64
5.5.5.	Odstavec 5	64
5.5.6.	Odstavec 6	65
6.	Právo na spravedlivý proces podle Evropské úmluvy	69
6.1.	Evropský soud pro lidská práva.....	69
7.	Zahraníční ústavní soudy	79
7.1.	Španělsko	79
7.2.	Německo	81
7.3.	Rakousko	82
Závěr		84
Resume		86
Seznam použité literatury		87
Prameny:		87
Monografie:		87
Judikatura:		89
Odborné časopisy:		91

Úvod

Tématem této diplomové práce je právo na spravedlivý proces v judikatuře Ústavního soudu ČR. Jak už název napovídá, jedná se o velmi široké téma, které je ale vymezeno hlavně právem na spravedlivý proces v trestněprávních případech. I tak se jedná o velmi širokou materii, kterou řeší Ústavní soud České republiky. Jak ale bude obsahem této práce, Ústavní soud České republiky chrání ústavnost takovým způsobem, že sám dotváří, ale i vytváří materii práva na spravedlivý proces.

Tato práce nemá za cíl uchopit všechna práva na spravedlivý proces a jeho aplikovatelnost Ústavním soudem České republiky nebo Evropského soudu pro lidská práva, ale seznámit čtenáře této práce s institucí Ústavního soudu České republiky jako takovou a jeho judikaturou ohledně práva na spravedlivý proces, které je garantován Listinou základních práv a svobod.

Jak je uvedeno v této práci, právo na spravedlivý proces je hlavně obsaženo v Listině základních práv a svobod a to konkrétně v V. hlavě. Největší význam leží hlavně v článku 36 odst. 1, který zaručuje právo každého se domáhat svého práva u nezávislého a nestranného soudu. Právě tento článek je logicky uveden skoro v každé ústavní stížnosti fyzických osob, ale i právnických osob, které se domnívají, že právě v jejich případech, soud takto ústavně nepostupoval.

Velmi podobně, jako Ústavní soud u nás, tak Evropský soud pro lidská práva plní úlohu „strážce“ ústavnosti ohledně práva na spravedlivý proces. Právo na spravedlivý proces je hlavně stanoveno v čl. 6 Úmluvy o ochraně základních lidských práv a svobod. Stejně, jako Ústavní soud ČR, tak i Evropský soud pro lidská práva svou bohatou judikaturou ochranu dle uvedeného článku rozšířil i na jiná práva, než jsou jen v tomto článku uvedená.

Z těchto důvodů je věnovaná i velká pozornost právě judikatuře Evropského soudu pro lidská práva, neboť z jeho judikatury vychází Ústavní soud a velmi často se rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva odvolává. Podobně se Ústavní soud odvolává i na rozhodnutí Ústavního soudu Německé spolkové republiky. Dále bude pojednáno o Ústavním soudu Rakouska a Španělska. V těchto státech spíše jen obecně o jejich ústavním soudu.

Plzeň, březen, 2014

.....
David Macháček

1. Historie základních práv

1.1. Pojem a klasifikace lidských práv

1.1.1. Pojem

Ústava ani Listina základních práv a svobod vymezení pojmů jako je základní právo nebo základní svoboda neobsahuje. „*Pojem základní práva a svobody pak použil ústavodárce pro souhrnné označení nejvýznamnějších práv a svobod vyjadřující především vztahy jedince a státu. Pojem tak vyjadřuje všechna práva a svobody uvedené v LZPS. Nepochybně však existují i další práva a svobody, která nejsou v LZPS obsažena, a které český první řád respektuje a chrání.*”¹

Základní práva a svobody jsou ústavně zaručené a vymezují vztahy mezi jednotlivcem a státem. Tyto vztahy vznikají na základě ustanovení ústavního pořádku nebo mezinárodní smlouvy podle čl. 10 Ústavy. Základní práva a svobody jsou nezadatelné a nezcizitelné, proto s nimi nelze disponovat. Tyto práva a svobody představují současné ústavní hodnoty, kterými je stát ve své činnosti vázán.

Subjekty základních práv a svobod jsou nositelé oprávnění, které tvoří jejich obsah. Subjekty jsou hlavně fyzické osoby. Pro jejich označení používá Listina různé pojmy (např. každý, občan, cizinec, děti, atd.). Nejrozšířenější je vymezení okruhu subjektů pojmem každý, kterým se rozumí každá fyzická osoba. Jelikož se jedná o lidská práva, tak se většina práv vztahuje na všechny lidi.

¹ MAN, Vlastislav a Karel SCHELLE. Základy ústavního práva. 5. dopl. a aktualiz. vyd. Ostrava: Key Publishing, 2012, str. 142.

2. Listina základních práv a svobod

2.1. Obecně o Listině

Velký význam pro naši ústavní historii mělo přijetí Listiny základních práv a svobod. K tomuto důležitému mezníku došlo 9. ledna 1991, kdy Federální shromáždění ČSFR přijalo tento dokument. Důvodem pro tento krok byla vysoká potřeba pro zakotvení standartu práv a svobod a obnovení demokratické a humanistické tradice. LZPS byla publikována jako ústavní zákon ČSFR společně s ústavním zákonem č. 23/1991 Sb. Tento zákon stanovoval postavení Listiny v tehdejší právní řád. Listina pak byla samostatně formálně vyhlášena formou usnesení předsednictva ČNR dne 16. 12. 1992.²

Důležitý význam pro Listinu základních práv a svobod je čl. 3 Ústavy České republiky. Tento článek stanovuje, že součástí ústavního pořádku je Listina základních práv a svobod. Usnesením předsednictva České národní rady ze dne 16. prosince 1992 bylo rozhodnuto o republikaci Listiny základních práv a svobod jako součástí ústavního pořádku České republiky. Zařazení tohoto článku mezi základní ustanovení Ústavy vyjadřuje vztah státu k právům a svobodám člověka a občana. Bylo stanoveno, že Listina má stejnou právní sílu jako Ústava a ostatní zákony, které jsou součástí ústavního pořádku. Tím, že Česká republika zařadila do ústavního pořádku Listinu základních práv a svobod a také následnou činností Ústavního soudu v této otázce, došlo k založení systému ochrany lidských práv. Ochrana základních práv a svobod je nejen smyslem ochrany činnosti soudů, ale i státních zastupitelství, veřejného ochránce práv, Policie ČR, sborů integrovaného záchranného systému, advokacie a dalších subjektů, které svým jednáním a svoji činností k ochraně práv přispívají.

Listina základních práv a svobod je tedy jedním z pramenů ústavního práva a je závaznou normou. Obecná ustanovení tohoto dokumentu mají velký význam nejen pro postavení fyzických osob, ale charakterizuje i náš ústavní a právní stát. Je možné říci, že tato obecná ustanovení jsou základem pro zákonodárnou činnost státu. Listina základních práv a svobod vychází z neporušitelnosti přirozených práv člověka a občana. Odpovídá Všeobecné deklaraci lidských práv a mezinárodním paktům. Je odrazem právních, politických a sociálních jistot

² Listina základních práv a svobod známe pod zákonem č. 2/1993 Sb., který je součástí ústavního pořádku České republiky.

občanů, nepřekročitelným omezením moci a záštitou svobodného a důstojného života lidí.

„Listina definuje meze základních práv a svobod. Znamená to především, že k eventuálnímu omezení základních práv a svobod vyžaduje, aby podmínky tohoto omezení byly stanoveny přímo Listinou. Listina ale současně stanoví požadavek, aby tyto meze byly za podmínek stanovených Listinou upraveny pouze zákonem. Pro praxi má toto pravidlo význam v tom, že existují v českém právním řádu podzákonné právní předpisy, jež nejenže přebírají roli zákona při určování mezí základních práv a svobod, ale aplikaci normy hmotněprávní i procesněprávní zužují.“³

Listina se skládá z preambule a 44 článků, které jsou systematicky rozděleny do šesti tematických hlav obsahujících jednotlivá práva a svobody.

- Hlava první: obecná ustanovení
- Hlava druhá: lidská práva a základní svobody

Tato hlava se dále člení na oddíl první – základní lidská práva a svobody a oddíl druhý – politická práva

- Hlava třetí – práva národnostních a etnických menšin
- Hlava čtvrtá – hospodářská, sociální a kulturní práva
- Hlava pátá – právo na soudní a jinou ochranu
- Hlava šestá – společná ustanovení

2.2. Preambule

Význam preambule spočívá hlavně ve formování nejvýznamnějších principů

a zdrojů základních práv a svobod. LZPS uznává neporušitelnost přirozených práv člověka, práv občana a svrchovanost zákona. V preambuli nalezneme odkaz na demokratické tradice našeho národa a vychází z práva našeho národa na sebeurčení. Listina základních práv a svobod vyjadřuje vůli, aby se Česká republika zařadila mezi státy, které tyto hodnoty respektují.

³ KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 4., rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, str. 264.

2.3. Hlava první

O této hlavě je možné říci, že bezprostředně navazuje na preambuli. Nachází se zde nejdůležitější základní právní principy, které jsou důležité pro koncepci základních práv a svobod. „*Hlava první vymezuje vztah k státu k člověku (občanovi) a naopak i vztah člověka (občana) ke státní moci. Hlava první tedy zakotvuje základní právní východiska, kterými stanoví obecný právní režim celé LZPS, ... základů postavení jednotlivce.*“⁴

Jedním z nejdůležitějších principů jsou svoboda a rovnost. Ihned v článku 1 Listiny je stanoveno, že lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti a právech. Rovnost lidí je v tomto pojetí pojímána jako rovný přístup lidí k důstojnosti a právům. Obecné pravidlo tohoto ustanovení se v Listině odráží jako ustanovení o zákazu diskriminace.

Základní práva jsou nezadatelná, nezcizitelná, nepromlčitelná a nezrušitelná. Pod pojmem nezadatelnost rozumíme, že nikdo nemůže někomu jinému zadat, postoupit, dát do zástavy nebo se těchto práv vzdát. Další vlastností základních práv je jejich nezcizitelnost, která znamená, že člověk nemůže práva na někoho za úplatu převést a ani je darovat. Nepromlčitelnost spočívá v tom, že práva nezanikají jejich nevyužitím v určité době. Poslední nejdůležitější vlastností základních práv a svobod je jejich nezrušitelnost. Státní moc nemůže tato práva zrušit a ani prohlásit za neplatná, neboť jsou státem prohlašována a garantována.

*„Základní práva a svobody se zaručují všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženského, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení (čl. 3 odst. 1) Ustanovení obsahuje univerzální zákaz diskriminace či preference a vztahuje se ke všem právům a svobodám obsažených v LZPS.“*⁵

Velký význam má ustanovení čl. 3 odst. 3, které stanovuje, že nikomu nesmí být způsobena újma na právech pro uplatňování jeho základních lidských práv

⁴ MAN, Vlastislav a Karel SCHELLE. Základy ústavního práva. 5. dopl. a aktualiz. vyd. Ostrava: Key Publishing, 2012, str. 147.

⁵ MAN, Vlastislav a Karel SCHELLE. Základy ústavního práva. 5. dopl. a aktualiz. vyd. Ostrava: Key Publishing, 2012. str. 148.

a svobod. Jedná se o obecné ustanovení, které chrání každého člověka před jakýmkoli vnějším zásahem za uplatňování jeho základních práv a svobod.

Meze základních práv a svobod mohou být upraveny pouze zákonem, a to za podmínek, které stanoví Listina.

2.4. Hlava druhá

Hlava druhá pojednává především o základních lidských právech a svobodách, které Listina přiznává všem fyzickým osobám. Jedná se o práva a svobody, které charakterizují postavení člověka ve společnosti. Zároveň mu vymezují prostor pro jeho individuální rozhodování a individuální rozvoj. Subjektem těchto práv je každý člověk bez ohledu na jeho věk, občanství atd. Jak fyzické tak právnické osoby, ale i státní orgány mají povinnost tuto oblast respektovat a nezasahovat do ní. Aby člověk mohl být subjektem těchto práv, musí být způsobilý mít práva. Jedná se o tzv. právní subjektivitu, která každému vzniká narozením. Znamená obecnou možnost nabývat práva. Způsobilost může být omezena pouze na základě zákona.

Jak již bylo zmíněno výše, hlava druhá je rozdělena na samostatné dva oddíly. První oddíl se zabývá základními lidskými svobodami, které nyní blíže specifikujeme.

❖ Právo na život

Jedná se o nejzákladnější lidské právo, které je stejné pro všechny lidi bez jakýchkoli rozdílů. Přestože lidský život začíná narozením, Listina stanovuje, že lidský život je hoděn ochrany již před narozením. Pod právo na život dále spadá ustanovení, že nikdo nesmí být zbaven života.⁶

Posledním stejně důležitým ustanovením je ustanovení o zákazu trestu smrti. Zákaz trestu smrti je jedním ze základních ústavních principů týkajících se práva na život.⁷

❖ Nedotknutelnost osoby a jejího soukromí

Jedná se zde o obecné ustanovení, kterým je stanoveno,

⁶ Listina čl. 6, odst. 2. Porušení tohoto zákazu spadá pod trestní zákonodárství.

⁷ Ačkoliv pro opětovné zavedení trestu smrti se vyjádřilo až 60% občanů ČR, nelze trest smrti v podstatě obnovit. Je tomu tak z důvodu demokratických hodnot, které Česká republika uznává.

že nedotknutelnost osoby a jejího soukromí je zaručena. Nedotknutelností osoby se rozumí chráněné právo na narušené zachování osoby především jako fyzické bytosti. Je tím myšlena ochrana jak fyzických, tak i psychických aspektů lidského zdraví. Dále sem patří ustanovení o zákazu mučení a stejně tak je zakázáno, že nikdo nesmí být podroben krutému, nelidskému nebo ponižujícímu trestu a zacházení. Nedotknutelnost osoby a jejího soukromí může být omezena pouze na základě zákona. Jedná se například o povinné očkování nebo o léčebný zákrok bez souhlasu pacienta. V případech omezení soukromí se může jednat o případy domovní prohlídky, vstupů do obydlí nebo vstupů na pozemek.

❖ **Osobní svoboda**

Článek 8, odst. 1 stanovuje, že osobní svoboda je zaručena. V tomto ustanovení je osobní svoboda chráněna ve smyslu zákazu omezování svobody. Je tomu tak zejména v souvislosti s trestním procesním právem. Porušením osobní svobody se pak rozumí její odnětí nebo částečné omezení. Ovšem i v případech omezení nebo dokonce odnětí odkazuje Listina na zákony, které jednotlivou problematiku blíže upravují. Příkladem může být úprava institutu zadržené osoby. Je dáno, že zadržená osoba musí být po svém zadržení ihned seznámena s důvody zadržení, následně vyslechnuta a nejpozději do 48 hodin propuštěna na svobodu nebo odevzdána soudu.

❖ **Vlastnické právo**

Právo vlastnické znamená, že každý má právo vlastnit majetek. Vlastnické právo má pouze vlastník věci, nikoli její uživatel. Vlastnické právo je pro všechny vlastníky stejné – má tedy stejný zákonný obsah a ochranu. Ochranu vlastnictví zajišťuje především Občanský zákoník. Věta druhá čl. 11 stanovuje, že vlastnického práva nesmí být zneužito k tíži práv druhých nebo v rozporu se zákonem chráněnými zájmy. Výkon vlastnictví nesmí poškozovat lidské zdraví, přírodu a životní prostředí nad míru stanovenou zákonem. Vyvlastnění nebo jiné nucené omezení vlastnického práva je možné pouze na základě zákona, ve veřejném zájmu a za náhradu.

3. Právo na spravedlivý proces

Stejně jako ostatní lidská práva, tak i právo na spravedlivý proces si prošlo svým historickým vývojem. První zmínky o tomto právu můžeme zaregistrovat v Anglii ve Velké listině svobod (Magna Charta Libertatum) z roku 1215. Právo na spravedlivý proces zde bylo zakotveno v několika jednotlivých člancích. „*Zejména v čl. 39 bylo zaručeno, že žádný svobodný nesmí být zadržen či uvězněn nebo zbaven svých práv a držeb či učiněn psancem či poslán do vyhnanství neb jinak zbaven svého postavení, ani proti němu nebude použita síla neb jiní posláni, aby tak učinili, leda na základě právoplatného rozsudku jemu rovných či na základě práva této země.*“⁸ Další články Magny Charty Libertatum se právem na spravedlivý proces zabývají pouze okrajově. Je například zakotveno právo na náhradu škody způsobenou nezákonnými rozhodnutími nebo právo na účinný prostředek nápravy. Jedná se však jen o dílčí ustanovení, nejdůležitější ustanovení pro historii práva na spravedlivý proces má již výše zmíněný článek 39.

Dalším důležitým mezníkem v anglické historii bylo vydání Habeas Corpus Act roku 1679. Jednak zde bylo zakotveno právo zaručující každému zadrženému nebo vězněnému dožadovat se prostřednictvím tohoto aktu, zda je jeho uvěznění oprávněné. V tomto významném dokumentu jsou dále stanoveny lhůty, do kdy musí být věc projednána před soudcem.

Jako reakce na vládu Jakuba II., který za své vlády porušoval dodržování lidských práv⁹, byla vydána Listina svobod (1689). „*Do budoucna mělo být zaručeno, že nepřiměřené kauce nebudou vyžadovány, nepřiměřené pokuty ani kruté či nezvyklé tresty nebudou ukládány, porotci budou řádně svoláváni a pouze svobodní budou moci být porotci ve věcech velezrady, a veškeré přísliby pokut a konfiskací před tím, než je dotyčná osob odsouzena, budou na příště nezákonné a neplatné.*“¹⁰

Na stejných principech, na kterých se utvářelo právo na spravedlivý proces v anglickém pojetí, tak staví tradice americká. Nejdůležitějším dokumentem pro

⁸ MOLEK, Pavel. *Právo na spravedlivý proces*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012, str. 18.

⁹ Jakub II. Hlavně porušoval právo na zákonného soudce a zásadu presumpce nevinny, vyžadoval nepřiměřené a nezákonné tresty a ukládal nepřiměřené pokuty.

¹⁰ MOLEK, Pavel. *Právo na spravedlivý proces*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012, str. 20.

americkou státnost je Ústava. Význam mají především články III. a IV., které se zabývají mocí soudní a spoluprací mezi státy ve věcech trestních. Avšak vedle Ústavy zaujímá důležité postavení prvních deset dodatků k Ústavě. Právu na spravedlivý proces byly věnovány dodatky V – VIII, které chrání občany před zásahem do jejich práv bez řádného soudního procesu.¹¹ Ačkoli se přímo práva na spravedlivý proces netýká, tak má svůj význam XIV. Dodatek Ústavy přijatý roku 1868. Tento dodatek přiznává veškerá rovná právo, tedy i právo na spravedlivý proces, všem občanům USA bez ohledu na barvu jejich pleti.

Poslední zemí, která má vliv na utváření práva na spravedlivý proces, je Francie. Významným dokumentem francouzské právní historie je Deklarace práv člověka a občana. Zde bylo právo na spravedlivý proces bráno jako základní zásady v trestním řízení. Podrobněji o těchto zásadách hovoří články 7-9.

Každý člověk může být obžalován, zatčen nebo uvězněn pouze v případech stanovených zákonem a pouze způsoby, které zákon předepisuje. Ti, kteří vyžadují, vyhotovují, vykonávají nebo dávají vykonávat svévolné příkazy, mají být potrestáni, ale každý občan předvolaný nebo vzatý do vazby na základě zákona, musí okamžitě poslechnout, jinak se stává vinným pro odpor.

Zákon má stanovit pouze tresty, které jsou nezbytné a zřejmě nutné. Každý může být potrestán pouze na základě zákona, schváleného a vyhlášeného před spáchaným činem a zákonně prováděného.

“Každý člověk je pokládán za nevinného až do té doby, kdy je prokázána jeho vina, jestliže se pokládá za nezbytné zatknout jej, každá přísnost, která by

¹¹ „ Dodatek V.: Na každého občana, který se má zodpovídat z hrdelního zločinu nebo jiného těžkého zločinu, musí být podána řádná žaloba ze strany velké poroty – výjimkou tu mohou být případy občanů sloužících v činné službě v pozemních nebo námořních ozbrojených silách nebo v domobraně, a to v době války nebo vážného ohrožení veřejné bezpečnosti, nikdo nesmí být dvakrát trestán ohrožením života nebo zdraví pro týž poklesek. Nikdo nesmí být nucen svědčit sám proti sobě, nikdo nesmí být zbaven života, svobody nebo majetku bez řádného soudního procesu, soukromý majetek může být vyvlastněn pouze za náhradu.

Dodatek VI.: V každém trestním procesu má obžalovaný právo na rychlé a veřejné přelíčení před nestrannou porotou státu a obvodu, na jejichž území měl být trestný čin spáchán a které jsou podle zákona příslušné. Obžalovaný má právo být informován o příčině a povaze obžaloby a konfrontován se svědky obžaloby. Má též právo dát odeslat prostřednictvím státních orgánů svědky ve svůj prospěch a mít na svou obranu obhájce.

Dodatek VII.: V soudních přích podle obecného práva, přesahuje-li výše pohledávky dvacet dolarů, je zajištěno právo žádat rozhodnutí porotního soudu a žádná skutečnost, již přezkoumává porotním soudem, nemůže podléhat dalšímu přezkoumání jakýmkoli soudem Spojených států, pokud tak nestanoví obecné právo.

Dodatek VIII.: Nesmějí být vyžadovány nadměrné kauce, ukládány nadměrné pokuty nebo kruté a mimořádné tresty.“

TINDALL, George Brown a David E SHI. USA. Vyd. 1. Praha: Lidové noviny, 1994, Dějiny států (Nakladatelství Lidové noviny), str. 792-804.

*nebyla nutná k zajištění jeho osoby, má být přísně potlačena.*¹²

Vraťme se ale k vývoji práva na spravedlivý proces v našich zemích. Avšak je důležité uvědomit si, že zmíněné předchozí země s jejich úpravami lidských práv, měly zásadní vliv na vývoj tohoto základního práva v našich oblastech. Právo na spravedlivý proces se vytvářelo po dlouhou dobu, avšak prvním významným obdobím se stalo 19. století. Zaručení práva na spravedlivý proces se poprvé objevilo již ve Stadionově ústavě roku 1849.¹³ Změna nastává u Ústavní listiny z roku 1920. V tomto období dochází k zařazení práva na spravedlivý proces do katalogu lidských práv. Po vzoru rakousko-uherské ústavy byla tato ústavní listina koncipována tak, že byla vyčleněna jedna hlava (konkrétně hlava IV.), která upravovala spíše organizační principy. Bylo zde zakotveno právo na zákonného soudce, nezávislost soudců a soudů, ústnost a veřejnost řízení, právo na náhradu škody způsobenou nesprávným úředním postupem a bylo zakotveno i právo na soudní přezkum správních rozhodnutí v civilních věcech. Ovšem v této Ústavní listině chybělo výslovné zakotvení práva na přístup k soudům.

Po změnách v roce 1948 nastává zlom, co se týče ústavního zakotvení práva na spravedlivý proces. Ačkoli se Ústava z 9. května 1948 inspirovala předchozí ústavní listinou, byla to pouze inspirace formální, nikoli skutečná. Nedodržování a nezakotvení tohoto soudního principu bylo ještě více znatelné z ústavního zákona č. 64/1952, o soudech a prokuratuře. Tento zákon se pouze zmiňoval, že soudnictví vykonávají obecné a zvláštní soudy. Další zmínka o soudnictví a nezávislosti soudů a soudců zde zakotvena není. Ani nová ústava nepomohla ke zlepšení. Ústavní zákon č. 100/1960 Sb. situaci nezlepšil. I když měla organizace soudnictví zakotvené v osmé hlavě, vlastní práva na spravedlivý proces ne.

“Právem na soudní a jinou právní ochranu se zabývá hlava pátá Listiny základních práv a svobod. Zakotvení tohoto práva je koncipováno již v Ústavě. „Toto právo je všeobecně chápáno v Listině velmi širokým integrujícím způsobem jako systém institucionální a normativní právní ochrany. Obsahuje obecné

¹² MOLEK, Pavel. *Právo na spravedlivý proces*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012, str. 22.

¹³ V §24 bylo stanoveno: „V žádné zemi korunní nesmí mezi příslušníky jejími a příslušníky jiné země korunní jaký rozdíl býti v právu občanském ani v hrdelním, v řízení právním ani v rozdělení veřejných břemen. Rozsudky soudů všech korunních zemí rakouských, nabyvše moci právní, mají ve všech těch zemí stejnou platnost i mohou být vykonány.

*hmotněprávní principy, konkrétně tradiční procesní principy soudnictví, i obecné zásady právního státu. V tomto smyslu navazuje na úpravu systému v hlavě čtvrté Ústavy.*¹⁴

Pro člověka jsou tyto práva chápána hlavně jako právo domáhat se stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu a taky možnosti žádostí o přezkum rozhodnutí orgánu veřejné správy. Do těchto subjektivních práv dále spadají práva na náhradu škody způsobenou nezákonným rozhodnutím soudu či státního orgánu nebo jiným orgánem veřejné správy. Každý člověk má dále právo má právní pomoc v řízení (jak před soudy, státními orgány, tak před orgány veřejné správy). Stejně tak má každý právo na zajištění procesních zásad v řízení před soudy a orgány veřejné správy. Mezi tyto zásady patří zásady na rovné postavení účastníků v řízení a právo na odepření výpovědi.¹⁵ Dalšími důležitými zásadami jsou: právo na zákonného soudce, právo na tlumočnicka, pokud člověk neovládá jazyk, v jakém je jednání vedeno. Každý má právo na veřejné projednání věci, bez zbytečných průtahů, v přítomnosti účastníka a s možností vyjádřit se ke všem prováděným důkazům.

Právo na spravedlivý proces znamená, že jsou v řízení dodržovány všechny výše zmíněné zásady, které jsou pak doplněny dalšími články z Listiny a rozšiřují tak pojem práva na spravedlivý proces. Jako první v této hlavě nalezneme pod čl. 36 zakotvení práva na soudní ochranu. (V tomto článku je vyjádřena možnost přístupu k orgánům veřejné moci). *„Předmětem práva na soudní ochranu je jakékoli právo osoby právním řádem (a určitým rozsahu i mezinárodní smlouvou) stanovené, tedy i ústavně především Listinou zakotvená základní práva a svobody. Po procesní stránce je na normách zejména Občanského soudního řádu, Trestního řádu, Soudního řádu správního a správního řádu toto ústavní právo člověka konkretizovat. Listina (a ani Ústava) přitom neupravují právo na soudní ochranu jako instanční, stupňovitý proces, jak to pro případy trestní činí Evropská Unie.*”¹⁶

¹⁴ KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 4., rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, str. 396.

¹⁵ Právo odepřít výpověď má každý, kdo by tím způsobil nebezpečí trestního stíhání sobě nebo osobě blízké.

¹⁶ KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 4., rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, str. 397.

4. Ústavní soud ČR

4.1. Historie ústavního soudu a ústavního práva

Ústavní právo se jako samostatné odvětví práva utvořilo na přelomu 19. a 20. století.

Rozeznáváme dvě základní koncepce ústavního soudnictví. První z těchto koncepcí je označována jako všeobecné ústavní soudnictví, které původně vzniklo v USA. Hlavními znaky všeobecného ústavního soudnictví je jeho všeobecnost, tedy že o ústavnosti zákonů může rozhodovat jakýkoli soud. Dalším důležitým znakem tohoto druhu ústavního soudnictví je, že soud zákony neruší, nýbrž zůstávají dále existovat, ale soud na základě svého rozhodnutí o jejich neústavnosti dává vzniknout precedentu s tím, že daný zákon nebude již pro příště aplikován. Posledním charakteristickým znakem všeobecného ústavního soudnictví je skutečnost, že se musí jednat o spor, který je již ukončen.¹⁷

Druhou formou ústavního soudnictví je specializované ústavní soudnictví. Liší se tím, že ústavní pravomoc nemá jako u předchozího typu každý soud, ale soud vzniklý přímo za tímto účelem. Obvykle se nazývá ústavním soudem. Je-li ve státě pouze jeden orgán tohoto druhu a ústavní pravomoc je koncentrována pouze do tohoto orgánu, jedná se o koncentrované ústavní soudnictví. Tento typ ústavního soudnictví je i v ČR. Ústavní soud ČR je tedy typem specializovaného a koncentrovaného ústavního soudnictví.

“Hlavní rozdíly mezi oběma systémy ústavního soudnictví spočívají pouze ve vztahu ke kontrole ústavnosti zákonů. Jak bylo zmíněno výše, všeobecné ústavní soudnictví zákony neruší, pouze ve svém rozhodnutí vydá stanovisko k dalšímu jejich nepoužívání. Ve všeobecném ústavním soudnictví tedy dochází ke vzniku precedentů. Ve druhém typu ústavního soudnictví dochází... Přesto, i když se v základní otázce oba typy liší, najdeme mnoho znaků, které mají oba druhy ústavního soudnictví společné. Jedná se například o kompetenční spory mezi ústředními orgány státu, ústavní stížnosti fyzických a právnických osob, rozhodování o ústavnosti politických stran, rozhodování ve volebních věcech

¹⁷ V angličtině se pro tuto podmínku používá termínu „ripeness“ – doslova přeloženo jako zralost. Znamená to tedy, že nejde o hypotetický zásah do práv, který by mohl vzniknout v budoucnu, ale musí se jednat o situaci bezprostřední, u které jsou zjištělé skutečnosti, a která je soudně řešitelná.

a další.”¹⁸

4.2. Současnost – ústavní soudnictví ČR

S rozdělením Československé republiky dochází ke změně koncepce ústavního soudu a ústavního soudnictví. Přímou ústavní zákon č. 1/1993 Sb., zřizuje Ústavní soud. Následně byl přijat nový zákon o ústavním soudu.¹⁹ Tento zákon kombinuje jak hmotně právní normy (mezi tyto normy patří např. samotná organizace ústavního soudu), ale i normy procesně právní (pod procesně právní normy spadá především řízení před ústavním soudem).

“Ústavní soud je koncipován jako orgán, který je součástí soudní moci, avšak stojí trochu stranou od klasického instančního systému. Působí předpokládaně jako orgán ochrany ústavnosti. V tom spočívá jeho výlučné postavení a nezastupitelnost v systému dělby moci. Jde o monolitní a jednotlivý orgán, který nemá žádnou vertikální strukturu. Pod pojmem ochrana ústavnosti lze chápat jednak právní prostor neboli okruh věcí, v jejímž rámci může Ústavní soud rozhodovat, a dále se pod pojem ochrany ústavnosti zahrnuje také souhrn prostředků, které používá Ústavní soud ke svému rozhodování, dodržování práv a působnosti ústavněprávních subjektů.”²⁰

Základní linií, na které se mohou odehrávat vztahy Ústavního soudu k dalším státním orgánům, je tedy otázka v oblasti ochrany ústavnosti základních práv a svobod. Ústavní soud nelze brát jako další soudní instanci, není vrcholem soudní soustavy, není oprávněn hodnotit hodnocení důkazů, i kdyby s tímto hodnocením nesouhlasil, a proto nemůže přezkoumávat rozhodnutí obecných soudů, pokud jejich činností současně nedošlo k zásahu do ústavně zaručených práv.

„Pouze v případě zjištění, že byly porušeny základní práva a svobody, zaručené ústavním zákonem nebo mezinárodními smlouvami o lidských právech a základních svobodách, může Ústavní soud zasáhnout prostřednictvím kasace pravomocných rozhodnutí jinak nezávislých obecných soudů. Zcela zvláštním případem je možnost přezkoumání rozhodnutí Nejvyššího soudu v případě rozhodnutí o rozpuštění politické strany nebo hnutí nebo pozastavení jejich

¹⁸ FILIP Jan, Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva, Brno, Masarykovo univerzita, 2001, ISBN 80-210-2592-1, str. 393.

¹⁹ Uveřejněn ve Sbírce zákonů pod číslem 182/1993 Sb.

²⁰ KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 4., rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, str. 535.

*činnosti nebo opravný prostředek proti rozhodnutí o ověření volby poslance nebo senátora.*²¹

Ačkoli je Ústavní soud samostatně stojící jednotkou soudní soustavy, má určité možnosti součinnosti a působení ve vztahu k obecnému soudnictví. Prvním takovým prostředkem je, že obecný soud může iniciovat jednání Ústavního soudu tehdy, došel-li k závěru, že zákon, který by měl být v konkrétní věci použit, je v rozporu s ústavním zákonem. Druhou možností je situace, kdy Ústavní soud rozhoduje o ústavní stížnosti proti pravomocnému rozhodnutí a jinému zásahu orgánu veřejné moci do ústavně zaručených základních práv a svobod. V této situaci pak Ústavní soud vystupuje v úloze přezkumného orgánu „sui generis“ ve vztahu k jakékoli formě rozhodování obecného soudu, a z toho vyplývá, že Ústavní soud má v určitých situacích postavení nadřazeného soudu.

„Výrazným rysem vztahu Ústavního soudu k jiným orgánům je skutečnost, že proti rozhodnutí Ústavního soudu není přípustný žádný opravný prostředek. Jeho rozhodnutí je konečné a v rámci soustavy státních orgánů České republiky nepřezkoumatelné. Možnost obrátit se na mezinárodní orgány, které jsou zřizovány za účelem dodržování mezinárodních smluv o lidských právech a základních svobodách, kterými je Česká republika zavázána, je však zachována.“²²

4.3. Organizace Ústavního soudu ČR

Stejně jako ostatní soudy v České republice, tak i Ústavní soud má svoje vnitřní uspořádání, které si přiblížíme v této podkapitole.

Ústavní soud se skládá z předsedy, dvou místopředsedů a ostatních soudců Ústavního soudu. Předseda Ústavního soudu zastupuje tento orgán navenek, vykonává správu Ústavního soudu, jmenuje předsedy senátů a vykonává další pravomoci mu svěřené zákonem o ÚS. Ohledně předsedy a místopředsedy je možné ještě zmínit, že jejich funkce je vázána se dvěma dekrety. Prvním dekretem je jmenování na funkci soudce a druhým pak jmenování na funkci předsedy či místopředsedy soudu.

Samotné vnitřní uspořádání soudu je rozděleno na dva organizační

²¹ FILIP, Jan a David E. SHI. *Výbrané kapitoly ke studiu ústavního práva*. Vyd. 2., dopl. Překlad Alena Faltýsková. Brno: Masarykova univerzita, 2001, str. 396.

²² FILIP, Jan a David E. SHI. *Výbrané kapitoly ke studiu ústavního práva*. Vyd. 2., dopl. Překlad Alena Faltýsková. Brno: Masarykova univerzita, 2001, str. 396.

subjekty. Prvním subjektem je plénum Ústavního soudu. Plénum ÚS tvoří všichni soudci.

Může jednat a usnášet se, je-li přítomno alespoň deset soudců z patnácti (pokud není v zákoně o ústavním soudu stanovena jinak²³). Plénum rozhoduje o věcech taxativně vymezených zákonem. Kompetence rozhodování pléna má přednost před rozhodováním v senátech, z čehož tedy vyplývá, že plénum je hierarchicky nadřazeno senátům. Jak svolávání, tak i organizace a řízení pléna spadá do kompetencí předsedy Ústavního soudu.

Plénum má podle zákona pravomoci rozhodovat v následujících věcech:

- a) rozhodování ve věcech podle čl. 87 odst. 1 písm. a), b), g), h), j) Ústavy²⁴
- b) rozhodování i v dalších věcech podle čl. 87 odst. 1, pokud si to plénum Ústavního soudu samo vyhradí.

Takto si plénum Ústavního soudu ČR vyhradilo následující:

- a) Rozhodování sporů o rozsah kompetencí státních orgánů územní samosprávy podle čl. 87 odst. 1 písm. k) Ústavy.
- b) Rozhodování o ústavních stížnostech proti rozhodnutím velkých senátů kolegií Nejvyššího soudu.
- c) Rozhodování o ústavních stížnostech proti rozhodnutím rozšířených senátů Nejvyššího správního soudu.
- d) Rozhodování o ústavních stížnostech proti rozhodnutím rozšířených senátů podle zákona o rozhodování některých kompetenčních sporů.
- e) Rozhodování o opravném prostředku proti rozhodnutí ve věci ověření volby poslance nebo senátora podle čl. 87 odst. 1 písm. e) Ústavy.
- f) Rozhodování v pochybnostech o ztrátě volitelnosti a o neslučitelnosti výkonu funkcí poslance nebo senátora podle čl. 25 a čl. 87 odst. 1 písm. f) Ústavy.
- g) Rozhodování i o jiných věcech, a to na návrh kteréhokoli soudce senátu příslušného k projednání a rozhodování věci odůvodněný mimořádnou závažností rozhodované věci anebo nutností sjednocení judikatury Ústavního

²³ Např. paragraf 144 zákona o ústavním soudu

²⁴ Rozumí se tím rozhodování o zrušení zákonů nebo jejich jednotlivých ustanovení, jsou-li v rozporu s ústavním pořádkem (čl. 87 odst. 1 písm. a). Dále rozhodování o zrušení jiných právních předpisů nebo jejich jednotlivých ustanovení, jsou-li v rozporu s ústavním pořádkem nebo zákonem (čl. 87 odst. 1 písm. b). Spadá sem dále rozhodování o ústavní žalobě Senátu proti prezidentu republiky podle čl. 65 odst. 2 (čl. 87 odst. 1 písm. g). Plénum rozhoduje o návrhu prezidenta republiky na zrušení usnesení Poslanecké sněmovny a Senátu podle čl. 66 (čl. 87 odst. 1 písm. h). V neposlední řadě do této skupiny patří rozhodování o tom, zda rozhodnutí o rozpuštění politické strany nebo jiné rozhodnutí týkající se činnosti politické strany je ve shodě s ústavními nebo jinými zákony (čl. 87 odst. 1 písm. j).

soudu ČR, se souhlasem všech soudců senátu příslušného k projednání a rozhodování věci, jakož i účastníků řízení v dané věci.

“Plénum Ústavního soudu České republiky si ve výše uvedených věcech vyhrazuje i rozhodnutí o odmítnutí návrhu pro zjevnou neopodstatněnost.”²⁵

Plénum je obecně schopno jednat a usnášet se, je-li přítomno alespoň deset soudců. Podle zákona platí, že plénum rozhoduje třemi způsoby hlasování, které jsou založeny na určitém kvoru a stanoveném počtu potřebných hlasů. První možností způsobu hlasování je, že rozhodnutí je zpravidla přijato, pokud se pro rozhodnutí vyslovila většina přítomných soudců. Jedná-li se o rozhodnutí podle čl. 87 odst. 1 písm. a) a g) nebo h) Ústavy nebo rozhodnutí přijímané na základě právního názoru, který se liší od právního názoru Ústavního soudu České republiky vysloveného v nález, je přijato tehdy, pokud se pro něj vyslovilo alespoň devět přítomných soudců. Poslední možností hlasování je hlasování tykající se hlasování o zániku mandátu soudce podle §144 zákona o ÚS. V tomto případě je k hlasování potřeba přítomnost alespoň dvanácti soudců, z nichž by alespoň devět soudců souhlasilo s návrhem.

Jak již bylo zmíněno výše, Ústavní soud je v podstatě rozdělen na dva organizační subjekty. Jedním z těchto subjektů je plénum, jehož kompetence a způsob rozhodování byly zmíněny výše. Zbývá tedy představit druhý organizační subjekt a tím jsou senáty Ústavního soudu. Ústavní soud je tvořen celkem čtyřmi tříčlennými senáty. Pravidla rozdělení agendy mezi senáty nejsou svěřena zákonu, nýbrž spadají do rukou pléna. Z toho vyplývá, že do rozhodovací pravomoci senátů spadají ty záležitosti, které nejsou vyhrazeny plénu.²⁶

Senáty mohou rozhodovat v plném počtu členů za předsednictví předsedy senátu, který je jmenován předsedou Ústavního soudu. Pokud při hlasování nastane rovnost hlasů, musí senát postoupit věc k rozhodování plénu. Senáty si musí vyžádat stanovisko pléna, pokud se názor stanoviska liší od názoru pléna. V takovém případě je pak senát vázán stanoviskem pléna.

Ačkoli se nejedná o typickou organizační složku, důležitou roli zastává pozice soudce zpravodaj. Jak plénum, tak i senáty Ústavního soudu pověřují

²⁵ KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 4., rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, str. 544.

²⁶ Senáty hlavně rozhodují o komunálních stížnostech, ústavních stížnostech, mandátových věcech, provádění rozhodnutí mezinárodního soudu a kompetenčních sporech. Avšak ústavní stížnost proti rozhodnutí velkého senátu kolegia Nejvyššího soudu nebo kompetenční spor vrcholných ústavních orgánů spadá do rozhodovací pravomoci pléna.

k přípravě návrhu rozhodnutí jednoho ze svých členů. Hlavním úkolem soudce zpravodaje je příprava věci k projednání. Z tohoto důvodu má soudce zpravodaj činit potřebné procesní úkony (zejména zajistit shromáždění důkazů, provedení výslechu svědků).

Soudce zpravodaj může sám návrh odmítnout, jestliže sám shledá důvody pro odmítnutí návrhu. Odmítnutí návrhu se děje mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků usnesením, proti kterému není přípustný odvolání. Soudce zpravodaj může návrh odmítnout z níže uvedených důvodů:

- a) Návrh je odmítnut v případě, že navrhovatel neodstranil vady návrhu ve lhůtě k tomu určené. I odstranitelná vada se tak může stát důvodem, proč nebude ústavní stížnost projednána.
- b) Další důvodem pro odmítnutí je podání návrhu po lhůtě, která byla pro podání stanovena.
- c) Návrh je odmítnut v případě, byl-li návrh podán osobou k tomu zjevně neoprávněnou. Návrh na zahájení před Ústavním soudem může podat jen ten, komu zákon o ústavním soudu takové oprávnění přiznává. V případě, že tomu tak není, nemůže se Ústavní soud návrhem zabývat.
- d) Návrh je odmítnut, jde-li o návrh, k jehož projednání není Ústavní soud příslušný.
- e) Posledním důvodem pro odmítnutí návrhu je skutečnost, že podaný návrh je nepřipustný. V tomto případě se jedná o návrh, k jehož projednání je sice Ústavní soud příslušný, ale z určitých důvodů jej nesmí projednat. Nepřipustnost návrhu je především založena na procesních zásadách (překážka ve věci rozhodnuté nebo překážka již zahájeného řízení). *„Jednak na specifickém principu řízení o ústavních stížnostech, kterým je subsidiarita. Souvisí to s problematikou ústavních stížností, jejichž přípustění je určitým kompromisem mezi principem ochrany ústavnosti a principem právní jistoty. Úspěšná ústavní stížnost s sebou nutně přináší zásah do již nastolených právních vztahů, a to zpravidla po delší době od právní moci rozhodnutí. Dále je to s ohledem na soudní rozhodování střet principu nezávislosti soustavy obecných soudů s principem ochrany ústavnosti ÚS.“*²⁷

Otázkou související s organizací Ústavního soudu je způsob rozhodování.

²⁷ FILIP, Jan a David E. SHI. *Výbrané kapitoly ke studiu ústavního práva*. Vyd. 2., dopl. Překlad Alena Faltýsková. Brno: Masarykova univerzita, 2001, str. 406.

Sama Ústava ČR druhy nerozhodnutí neurčuje. Zákon o ústavním soudu už je konkrétnější. Stanovuje, že ve věci samé rozhoduje Ústavní soud nálezem a v ostatních věcech usnesením. Rozhodnutí ve věci samé tak není rozsudkem, neboť se jím na prvním místě neřeší spor mezi jednotlivými stranami nebo otázka viny a trestu. Zjišťuje se jím, co je obsahem ústavních popřípadě zákonných předpisů ve vztahu k právním předpisům nižší právní síly.

Velký význam mají i stanoviska. Jedná se o jinou formu rozhodnutí pléna, kdy zaujímají stanoviska k odlišným právním názorům senátů. Stanoviska se nepublikují samostatně, pouze v rámci odůvodnění senátu, kdy senát postupuje podle právního názoru pléna. V zásadě je možné říci, že se jedná o jakousi směrnici pro senát, jak postupovat v případě odlišného právního názoru.

4.4. Kompetence

*„Ústavní soud má Ústavou ČR a zákonem stanovenou pravomoc a působnost. Ústava upravuje věcnou působnost Ústavního soudu jako taxativně vyjmenovaný, uzavřený okruh právních věcí, v nichž Ústavní soud rozhoduje. Zákon pak v návaznosti na Ústavu upravuje zejména pravomoci Ústavního soudu ČR ve vnitřních vztazích tohoto orgánu a procesní oprávnění v souvislosti s řízením podle jednotlivých věcných působností.“*²⁸

Na Ústavní soud je nahlíženo jako na orgán samostatný, neodvolatelný a nerozpustitelný. Znamená to, že jeho rozhodnutí v konkrétních otázkách jsou konečná, není proti nim možné odvolání a jsou nepřezkoumatelná. Podle čl. 87 Ústavy působí Ústavní soud v následujících věcech:

- a) Rozhoduje o zrušení zákonů nebo jejich jednotlivých ustanovení, pokud jsou v rozporu s ústavním pořádkem.
- b) Rozhoduje o zrušení jiných právních předpisů nebo jejich jednotlivých ustanovení, pokud jsou v rozporu s ústavním pořádkem nebo v rozporu se zákonem.
- c) Rozhoduje o ústavních stížnostech podaných orgány územní samosprávy proti nezákonnému zásahu státu.
- d) Rozhoduje spory státních orgánů a orgánů územní samosprávy o rozsah jejich kompetencí, pokud podle zákona nepřísluší jinému orgánu.
- e) Rozhoduje o ústavních stížnostech podaných fyzickými a právnickými osobami

²⁸ KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 4., rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, str. 541.

proti pravomocnému rozhodnutí a jiným zásahům orgánů veřejné moci do jejich ústavně zaručených základních práv a svobod.

- f) Ústavní soud rozhoduje o opravném prostředku proti rozhodnutí ve věci ověření volby poslance nebo senátora.
- g) Rozhoduje v pochybnostech o ztrátě volitelnosti a o neslučitelnosti výkonu funkce poslance či senátora.
- h) Rozhoduje o ústavní žalobě podané Senátem proti prezidentu republiky.
- i) Rozhoduje o návrhu prezidenta republiky na zrušení usnesení Poslanecké sněmovny a Senátu.
- j) Rozhoduje o opatřeních nezbytných k provedení rozhodnutí mezinárodního soudu, které je pro Českou republiku závazné, pokud jej nelze provést jiným způsobem.
- k) Rozhoduje, zda rozhodnutí o rozpuštění politické strany nebo další rozhodnutí týkající se činnosti politických stran je ve shodě s ústavními nebo jinými zákony.
- l) Rozhoduje o souladu mezinárodní smlouvy podle čl. 10a s ústavním pořádkem. Tento stav se posuzuje před ratifikací smlouvy.

Z tohoto pravidla, podle kterého rozhoduje Ústavní soud, je možná výjimka. Tato výjimka má právní podklad v čl. 87 odst. 3 Ústavy. Jde o možnost zúžení kompetencí ÚS cestou obyčejného zákona na základě ústavního zmocnění. Obyčejný zákon, tak může stanovit, že namísto Ústavního soudu rozhoduje Nejvyšší správní soud. Nejvyšší správní soud takto může rozhodovat o zrušení právních předpisů nebo jejich jednotlivých ustanovení, jsou-li v rozporu se zákonem. Druhým typem rozhodování, které takto může spadat pod Nejvyšší správní soud, jsou spory o rozsah kompetencí státních orgánů a orgánů územní samosprávy, nepřísluší-li tyto kompetence jinému orgánu.

4.5. Soudce ústavního soudu

Soudce Ústavního soudu je ústavním činitelem, který vykonává veřejnou funkci. Soudce ústavního soudu je jedinečná funkce, která je vázaná na jeden konkrétní orgán. Tato funkce je tedy nepřenositelná. Jak pro soudce Ústavního soudu, tak i pro soudce obecných soudů, stanovuje Ústava princip neslučitelnosti této funkce. Tato funkce je neslučitelná s funkcí prezidenta republiky,

člena Parlamentu České republiky a také s funkcemi ve veřejné správě. Základní charakteristiku funkce ústavního soudce nalezneme v Ústavě. Zde je zakotven především princip nestrannosti a nezávislosti soudce. Důležitým doplňujícím pramenem je zákon o ústavním soudu.²⁹

„Zákon o ÚS stanoví dále další podmínky pro výkon funkce soudce Ústavního soudu ČR. V tom smyslu je výkon funkce soudce neslučitelný s jinou placenou funkcí nebo jinou výdělečnou činností, s výjimkou správy vlastního majetku, činnosti vědecké, pedagogické, literární a umělecké, pokud taková činnost není na újmu funkce soudce, jejího významu a důstojnosti a neohrožuje důvěru v nezávislost a nestrannost rozhodování Ústavního soudu ČR.“³⁰

Předpokladem pro jmenování a pro výkon funkce soudce Ústavního soudu ČR jsou následující podmínky: bezúhonnost, volitelnost do Senátu ČR³¹, vysokoškolské právnické vzdělání a nejméně 10 let praxe v právnickém povolání, které však nemusí bezprostředně předcházet jmenování soudcem. Nicméně Ústava ani zákon o ÚS přesně neurčují, co se rozumí pod pojmem právnické povolání. Z praxe lze ovšem vyvodit, že se jedná o taková právnická povolání, která jsou definována zvláštními zákony (např. zákon o advokacii, o státním zastupitelství). Otázkou je pohled na povolání typu podnikových právníků. Zde záleží především na uvážení orgánů, které soudce Ústavního soudu nominují. Těmito orgány jsou Kancelář prezidenta republiky a Senátu ČR. Soudce je jmenován do své funkce prezidentem republiky se souhlasem Senátu. Na rozdíl od soudců obecných soudů je funkce soudce Ústavního soudu omezena na dobu 10 let. Prodloužení funkce není Ústavou vyloučeno, avšak je potřeba k dalšímu jmenování souhlasu Senátu. Další podmínkou pro výkon funkce je složení ústavou předepsané slibu. Tato podmínka je konstitutivní, neboť je to poslední z podmínek předepsaných ústavou, které je potřeba pro vznik funkce soudce Ústavního soudu, a ukončuje tak tento proces. Slib je skládán do rukou prezidenta republiky. Odmítnutí složení slibu nebo složení slibu s výhradou je důvodem ztráty mandátu. Součástí slibu je závazek o rozhodování podle ústavních zákonů a je zde zakotvena také ochrana neporušitelnosti přirozených práv člověka a občana.

Ačkoli sama Ústava nehovoří o žádných omezeních výkonu funkce soudce

²⁹ Zákon č. 183/1993 Sb.

³⁰ KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 4., rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, str. 537.

³¹ Volitelností do Senátu se rozumí státní občanství České republiky, právo volit a dosažení věkové hranice 40 let.

ústavního soudu a příslušenstvím v politických stranách, zákon o ÚS se k této problematice staví konkrétněji. Stanovuje, že výkon funkce soudce Ústavního soudu je neslučitelný s členstvím v politické straně nebo politickém hnutí.

„Soudce Ústavního soudu ČR požívá imunity. Nelze jej stíhat bez souhlasu Senátu. Jestliže Senát odepře tento souhlas, je trestní stíhání navždy vyloučeno. Případné zadržení soudce Ústavního soudu ČR při trestném činu je příslušný orgán povinen oznámit předsedovi Senátu, který také rozhodne o vydání či nevydání zadrženého soudce. S konečnou platností o přípustnosti trestního stíhání rozhodne Senát na své následující první schůzi. Soudce neleze stíhat za přešpek.“³²

Poslední důležitou věcí, kterou je třeba zmínit o soudci Ústavního soudu, je zánik této funkce. Existuje celkem pět možností zániku funkce. Jedná se o: vzdání se funkce³³, uplynutím doby, na kterou byl soudce jmenován, ztrátou volitelnosti do Senátu, odsouzením pro trestný čin a v poslední řadě rozhodnutím pléna Ústavního soudu podle §144 zákon o ÚS.³⁴

Jak bylo zmíněno výše, jedním z důvodů zániku funkce je kárné provinění. Přestože není soudce Ústavního soudu ústavně odpovědný, je odpovědný kárně. Kárná odpovědnost se týká kárného provinění, jehož skutková podstata je uvedena v zákoně o ústavním soudu. Za kárné provinění se považují následující jednání:

- a) Jednání, kterým soudce snižuje vážnost a důstojnost své funkce.
- b) Jednání, kterým ohrožuje důvěru v nezávislé a nestranné rozhodování Ústavního soudu ČR.
- c) Jinak zaviněně porušil povinnosti soudce.
- d) Svým jednáním naplnil znaky přestupku podle zvláštních předpisů.

Kárné řízení je zahájeno usnesením na návrh předsedy, o kterém rozhoduje plénum. Plénum buď řízení zastaví, nebo stanoví pětičlenný senát, který danou věc projedná a rozhodne o ní. Po celou dobu kárného řízení je soudci pozastavena soudcovská činnost. Jestliže se v kárném řízení prokáže, že se soudce dopustil kárného provinění a jeho další setrvání ve funkci by bylo v rozporu s posláním

³² KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 4., rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, str. 540.

³³ V tomto případě se soudce sám vzdává funkce osobním prohlášením, které je určenou do rukou prezidenta republiky.

³⁴ Tento paragraf stanovuje, že pokud se soudce dopustil takového jednání, které by bylo v rozporu s posláním Ústavního soudu a jeho soudců, dopustil se tím kárného jednání a je to důvodem pro zánik funkce.

Ústavního soudu a s postavením jeho soudců, tak plénum rozhodne o tom, že funkce zaniká. Rozhodnutí o zániku funkce má formu usnesení a k jejímu souhlasu je potřeba nejméně devět soudců z alespoň dvanácti přítomných.

4.6. Řízení před Ústavním soudem

Řízení před Ústavním soudem je postaveno na stejných procesních zásadách a principech jako běžná řízení. Také je stejně jako jiná ostatní řízení zahájeno dnem, kdy byl doručen návrh. Návrh může podávat pouze ten, komu vysloveně zákon toto oprávnění přiznává. Vedle samotného navrhovatele jsou dalšími účastníky zákonem určené subjekty podle příslušného typu řízení. Jak fyzické, tak právnické osoby musí být při řízení před ústavním soudem zastoupeny advokátem.

Zákon o ÚS taxativně uvádí, které záležitosti spadají do rozhodování pléna, a které náleží do rozhodování senátům.

„Návrh se přidělí soudci zpravodaji, určenému rozvrhem práce pro plénum nebo pro příslušný senát, který připraví věc k projednání v plénu nebo senátu. Ten činí potřebné procesní úkony, zejména zajišťuje shromáždění listinných důkazů a provedení výslechů svědků.“³⁵

Pro zjištění skutkového stavu věci se provádí dokazování. Jako důkazy mohou sloužit všechny prostředky, které mohou pomoci se zjištění skutkového stavu. Těmito důkazy jsou především výslechy svědků, znalecké posudky, zprávy a vyjádření orgánů a právnických osob, listiny, ohledání a v neposlední řadě také výslechy účastníků. Co se týče výslechu účastníků, nalezneme zde jedno speciální ustanovení. Tomu, kdo by hrubě narušoval postup řízení před Ústavním soudem, lze uložit pořádkovou pokutu až do výše 100 000 Kč.

Ve věci samé rozhoduje Ústavní soud nálezem, v ostatních věcech pak usnesením. Jedná-li se o nález pléna, vyhláší jej předseda Ústavního soudu, pokud se jedná o nález senátu, vyhláší jej předseda daného senátu. Všechny nálezy jsou vždy vyhlášovány veřejně jménem republiky a jsou uveřejňovány ve Sbírce nálezů a usnesení Ústavního soudu. Zvláštní režim platí pro nálezy, které se vyhláší ve Sbírce zákonů. Jedná se o nálezy, kterými ÚS rozhodl o některé z následujících věcí:

³⁵ MAN, Vlastislav a Karel SCHELLE. Základy ústavního práva. 5. dopl. a aktualiz. vyd. Ostrava: Key Publishing, 2012, str. 102.

- ÚS rozhodl o návrhu na zrušení zákona nebo jiného právního předpisu anebo jednotlivých ustanovení.
- ÚS rozhodl o ústavní žalobě proti prezidentu republiky.
- Rozhodl o návrhu prezidenta na zrušení usnesení Poslanecké sněmovny a Senátu.
- A v neposlední řadě rozhodl ÚS o návrhu na posouzení souladu mezinárodní smlouvy s ústavním pořádkem ČR.

4.7. Stručně o nálezů

Ústava České republiky druhy rozhodnutí neurčuje. Zákon o Ústavním soudu stanoví, že ve věci samé rozhoduje Ústavní soud České republiky nálezem, v ostatních věcech usnesením. Rozhodnutí ve věci samé není rozsudkem, neboť se jím na prvním místě neřeší spor mezi stranami nebo otázka viny a trestu.

Nález je zvláštním typem rozhodnutí justičního orgánu. Pojem nález vyjadřuje způsob, jímž Ústavní soud České republiky dospívá k objektivní pravdě i skutečnost, že předmětem rozhodování je správná interpretace ústavního textu resp. formulace jejího obsahu.³⁶ Nález Ústavního soudu České republiky má zákonem stanovené náležitosti formální (musí obsahovat výrok s odůvodněním, dále poučení, že se proti rozhodnutí Ústavního soudu nelze odvolat) a procesní (veřejné vyhlášení, resp. publikace).³⁷

4.8. Závaznost nálezů

K závaznosti jednotlivých typů rozhodnutí Ústavního soudu uvádí A. Procházka, že: „*všechny nálezy Ústavního soudu České republiky, a to v obou jeho částech, mají absolutní závaznost, tj. jsou závazná pro každého*“.³⁸ Jako hlavní argument pro toto tvrzení uvádí nemožnost odvolat se proti rozhodnutím Ústavního soudu, dále vyhlásování nálezů a jejich odůvodnění ve Sbírce zákonů a také ustanovení § 82 odst. 2 zákona o ÚS, podle něhož v případě vyhovění ústavní stížnosti Ústavní soud vysloví, které základní právo nebo svoboda a v jakém právním předpise bylo porušeno.

³⁶ KLÍMA, Karel. *Ústavní soudnictví*. Praha: Universe, 1993, str. 32.

³⁷ NOCAROVÁ, Zdeňka. *Závaznost rozhodnutí Ústavního soudu České republiky*. Vyd. 1. Vysoká škola aplikovaného práva, 2006, str. 19.

³⁸ PROCHÁZKA, Antonín. *Závaznost rozhodnutí Ústavního soudu ČR*. Bulletin advokacie č. 8/1995, str. 32.

Co se týče závaznosti částí odůvodnění, z nichž je zřejmé, jaký skutečně právní názor Ústavního soudu je a jaké důvody k tomuto právnímu názoru vedly, A. Procházka argumentuje několika fakty. Jednak přirozeným právem, které – byť nemusí být explicitně vyjádřené v pozitivně právní úpravě – deroguje pozitivně právní předpis všude tam, kde je porušováno právo, a dále také závaznosti odůvodnění nálezů i pro samotný Ústavní soud, neboť k rozhodnutí přijímanému na základě odchylného právního názoru Ústavního soudu vysloveného v nálezu je zapotřebí kvalifikované většiny devíti soudců pléna Ústavního soudu.

V. Šimíček k Procházkově shora uvedenému názoru uvádí, že pokud by se důsledně přistoupilo na Procházkovou argumentaci, musela by být závazná všechna rozhodnutí Ústavního soudu, tj. i nálezy a usnesení.

Dle názoru V. Šimíčka je v čl. 95 odst. 1 Ústavy zakotveno, že „*soudce je při rozhodování vázán zákonem (a minori ad maius i ústavním) a je oprávněn posoudit soulad jiného právního předpisu se zákonem. Pokud by se připustila situace, kdy by tato rozhodnutí – aby byla pro soudce závazná – musela být přinejmenším na úrovni zákona*“.³⁹ Pro toto tvrzení však Šimíček nenalézá oporu.

P. Holländer zastává názor do značné míry podobný A. Procházkovy, když tvrdí, že „*ve věcech kontroly norem má povahu pramene práva nejen výrok, ale i odůvodnění nálezu Ústavního soudu. Jiná interpretace by zejména u nálezů, zamítajících návrhy na zrušení právních předpisů z důvodu priority ústavně konformní interpretace, činila Ústavního soudu zbytečnými. Nutila by zároveň Ústavní soud k postupu, jež se jeví ve svých důsledcích absurdní a neudržitelný: nespolehat se na možnost ústavně konformní interpretace, opustit princip judicial self restraint a v případě sebemenší možnosti ústavně rozporné interpretace napadeného předpisu jej zrušit.*“^{40,41}

³⁹ ŠIMÍČEK, Vojtěch. *Mohou být vykonatelná rozhodnutí Ústavního soudu ČR všeobecně vykonatelná?*, Správní právo č. 2/1996, str. 113.

⁴⁰ P. HOLLÄNDER, P. *Role Ústavního soudu při uplatňování Ústavy v judikatuře obecných soudů, Ústava ČR po pěti letech*, sborník z konference, Brno 1999.

⁴¹ NOCAROVÁ, Zdeňka. *Závaznost rozhodnutí Ústavního soudu České republiky*. Vyd. 1. Vysoká škola aplikovaného práva, 2006 str. 41.

5. Porušení práva na spravedlivý proces vyplývající z judikatury Ústavního soudu České republiky

5.1. “článek 36 LZPS”

- 1) *Každý se může domáhat stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu a ve stanovených případech u jiného orgánu.*
- 2) *Kdo tvrdí, že byl na svých právech zkrácen rozhodnutím orgánu veřejné správy, může se obrátit na soud, aby přezkoumal zákonnost takového rozhodnutí, nestanoví-li zákon jinak. Z pravomoci soudů však nesmí být vyloučeno přezkoumávání rozhodnutí týkajících se základních práv a svobod podle Listiny.*
- 3) *Každý má právo na náhradu škody způsobené mu nezákonným rozhodnutím soudu, jiného státního orgánu či orgánu veřejné správy nebo nesprávným úředním postupem.*
- 4) *Podmínky a podrobnosti upravuje zákon.*

Právo na spravedlivý proces zahrnuje celý komplex práv jednotlivce, který se váže k procesní ochraně jeho práv a oprávněných zájmů. Obsahuje v sobě celou řadu dílčích principů, které ve svém souhrnu vytvářejí spravedlnost řízení: právo na soud, na přístup k soudu, resp. právo na přístup k zákonem stanovenému orgánu, který poskytuje ochranu, zákonem stanovený postup a upravený proces, spravedlivé rozhodnutí, efektivní prostředky nápravy, nárok na náhradu nespravedlivého rozhodnutí.

„Na tyto páteřní součásti práva na fair proces se váží další dílčí zásady, některé výslovně garantované v hlavě páté Listiny či v Úmluvě (nezávislost a nestrannost soudu, právo na zákonného soudce, právo na přiměřenou dobu řízení, právo na právní pomoc a obhajobu, právo na tlumočnicka, právo být osobně účasten řízení, právo odepřít výpověď, právo navrhopvat důkazy a vyjadřovat se ke všem důkazů, rovnost zbraní), některé dotvořené judikaturou Ústavního soudu či Evropského soudu pro lidská práva (zákaz odepření spravedlnosti, zákaz libovůle a právo na náležité odůvodnění, hodnocení důkazů v takové podobě,

aby se skutková zjištění nedostala do extrémního nesouladu s provedenými důkazy, opomenuté důkazy, právo na verifikaci pravosti a vypovídací hodnoty důkazu

či vyloučení překvapivých rozhodnutí).⁴²

5.1.1. Odstavec 1

Listina základních práv a svobod upravuje obecnou zásadu zakotvující souhrnnou ochranu práv a oprávněných zájmů, základních práv a svobod, ale i jiného subjektu (také právnických osob a státu samotného).

Součástí této úpravy je i ústavní dispozice pro normální zákonodárství upravit pravidla pro možnosti obracet se na soudní a jiné orgány pro ochranu svých práv. Článek 36 a následující Listiny základních práv a svobod upravují procesní minimum právních procesních řádů, jež byly atypicky zařazeny do hmotněprávního katalogu základních práv a svobod. Tato pátá část Listiny vyjadřuje jeden ze základních aspektů právního státu, a zejména čl. 36 ztělesňuje garanci každého jednotlivce chránit svá práva před soudními, popř. i jinými orgány a realizovat tak také ostatní procesněprávní práva zakotvená v dalších člancích v této hlavě Listiny.

Článek 36 je základním kamenem práva na spravedlivý proces, protože základní podmínkou realizace a výkonu tohoto práva je umožnit člověku přístup k orgánu veřejné moci, tedy k soudu, tzn. toto právo je úzce spjato s právem na přístup k soudu.

„Článek 36 odst. 1 Listiny konstatuje, že každý jednotlivce by měl mít právo za splnitelných podmínek se obrátit na soud a žádat ochranu svého práva. Zaručuje se tím základní procesní právo, právo na přístup k soudu a k tomu přistupují ještě další garance zakotvené v dalších člancích Listiny. Čl. 36 Listiny, resp. Právo na spravedlivý proces obsahuje několik základních procesněprávních principů a zásad:

- *přístup k nezávislému nestrannému soudu,*
- *právo každého domáhat se ochrany svých práv,*
- *zákonem stanovený postup a zákonem upravené řízení,*
- *spravedlivý proces,*
- *spravedlivé rozhodnutí*
- *náhrada za nespravedlivé či nesprávné rozhodnutí nebo úřední postup.*

Součástí ustanovení je taktéž právo na spravedlivý a zákonný přezkum, které je dále rozšířeno o ochranu základních práv u soudu v případě rozhodování orgánů veřejné správy. Každý, jehož práva nebo svobody garantované právem byly

⁴² WAGNEROVÁ, Eliška, Vojtěch ŠIMÍČEK, Tomáš LANGÁŠEK a Ivo POSPÍŠIL a kol. *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012, xxv, str. 730.

*porušeny, má právo podat účinný prostředek právní nápravy za podmínek stanovených v zákoně. Právo na přezkum představuje velmi důležitou součást spravedlivého procesu, tedy součást nestranného a nezávislého procesu.*⁴³

Článek 36 odst. 1 uvádí možnost přístupu orgánům veřejné moci, především na vnitrostátní soustavě, tedy jak k soudům v rámci obecné soustavy, tedy i správním, tak i v rámci ústavního soudnictví, tedy k Ústavnímu soudu České republiky. Dále přístup k orgánům na mezinárodní úrovni, tedy k Evropskému soudu pro lidská práva, ale po vstupu ČR do EU, vzhledem na čl. 10 a 10a Ústavy, i k Evropskému soudnímu dvoru a soudu 1. instance.

Právě na uvedených třech aspektech je postavena filozofie práva na soudní ochranu, jejímž základním kamenem je článek 36 a také zásada práva na spravedlivý proces v návaznosti na judikaturu Ústavního soudu a judikaturu Evropského soudu pro lidská práva.

Článek 36 odstavce 1 bývá označován jako právo na spravedlivý proces. Ústavní soud od svého počátku plní významnou roli právě v souvislosti s právem na spravedlivý proces a ochranou spravedlností řízení.

Ústavní soud České republiky právo na spravedlivý proces uvádí jako základ právního a demokratického státu a v jeho judikatuře zaujímá toto právo zvláštní místo. Rozhodování Ústavního soudu o právu na spravedlivý proces již několik let vytváří zcela samostatnou doktrínu a stalo se východiskem konstrukce jeho rozhodování o ústavních stížnostech. Hlavními zdroji uvedené doktríny se stala jeho judikатурní činnost a dále činnost Evropského soudu pro lidská práva, kterou se v této oblasti nechal silně ovlivnit.

„Zpočátku bylo právo na spravedlivý proces spojováno pouze s článkem 36 odst. 1 Listiny, jenž byl vnímán hlavně jako přístupové právo k soudům. Ústavní soud svojí interpretací, kterou obohatil i judikaturou Evropského soudu pro lidská práva, dospěl k názoru, že je nutné čl. 36 odst. 1 Listiny vykládat širěji v přímé spojitosti s čl. 6 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, neboť Česká republika se zavázala k její přímé aplikaci. Tím se čl. 36 odst. 1 Listiny stal více než pouhou možností přístupu k soudům.

Pohled Ústavního soudu na pojetí práva na spravedlivý proces je takový, že za právo na spravedlivý proces pokládá celou V. část Listiny, zakotvující práva na soudní a jinou ochranu, nikoli jen její čl. 36 odst. 1. Dnes právo na spravedlivý

⁴³ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozšířené vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, str. 1289.

*proces obsahuje takové principy, jako je nezávislost a nestrannost soudu a soudce, právo na zákonného soudce, právo na obhajobu, právo na přiměřenou dobu řízení, presumpce nevinu, právo na tlumočnicka, právo vyjadřovat se k důkazům a navrhnout je, rovnost zbraní, zákaz retroaktivity, zásada in dubio pro reo apod.*⁴⁴

Výčet jednotlivých zásad v páté hlavě Listiny základních práv a svobod nelze chápat za konečný, uvedené právo znamená zcela otevřený systém právních (i morálních) hodnot, které mohou přispívat ke spravedlnosti procesu, resp. ji vytvářejí a zajišťují tak „*fair trial*“.

Ústavní soud České republiky rozšířil institut práva spravedlivého procesu o řadu dalších zásad, jež vzešly z porušení určitých procesních situací a práv v řízení a které jasně výslovně ústavně zakotveny nejsou, ale pocházejí ze zákonných procesních norem. Mezi tyto procesní situace a práva náleží právo na náležité odůvodnění, zákaz odepření spravedlnosti, extrémní nesoulad mezi skutkovými zjištěními a právními závěry z nich vyvozenými, opomenutý důkaz, právo na přezkum a překvapivá rozhodnutí.

*„Za formalismus při hodnocení obsahu návrhu byl však v rozsudcích Kadlec a další proti ČR a Bulena proti ČR kritizován ze strany ESLP i sám Ústavní soud. V těchto případech Ústavní soud odmítl stížnosti, které uváděly správné označení napadeného rozsudku v obsahu svého odůvodnění, ale nikoliv v záhlaví a petitu stížnosti. Po tomto rozhodnutí ESLP lze v judikatuře Ústavního soudu nalézt rozhodnutí, kdy vlastní návrh (petit, návrh v užším smyslu) je již dovozován z celého textu podání.“*⁴⁵

„Nelze však tvrdit, že spravedlivý proces míří pouze k ochraně ústavně zaručených práv. Jinak řečeno, že spravedlivý proces působí pouze v řízeních, jejichž předmětem jsou ústavně zaručená práva, resp., jejichž cílem je toliko ochrana existujících ústavně chráněného práva. To je dle našeho názoru příliš zužující pojetí fair procesu už s ohledem na to, že komentované ustanovení hovoří o právu („každý se může domáhat svého práva“), nikoliv pouze o právu zaručeném Listinou. K takto zúženému výkladu však dospěla judikatura Ústavního soudu (viz usnesení I. ÚS 290/04: „Rozhodující skutečností pro posouzení zásahu do základního práva, jež je svou povahou právem procesním, je to, zda stěžovatel

⁴⁴ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozšířené vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, str. 1290.

⁴⁵ WAGNEROVÁ, Eliška, Vojtěch ŠIMÍČEK, Tomáš LANGÁŠEK a Ivo POSPÍŠIL a kol. *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012, xxv, str. 731.

je vůbec nositelem subjektivního práva (nároku) s hmotněprávním základem. Pokud totiž stěžovatel není vůbec nositelem takového subjektivního práva, nemůže pak podle Ústavního soudu namítat případný zásah do práva procesního, teda práva na spravedlivý proces; neexistuje-li subjektivní právo v rovině jednoduchého práva a nelze-li takové právo dovodit ze základního práva, tím méně se lze v takovém případě domáhat ochrany procesního základního práva.“), ačkoliv není uplatňován jednotně, neboť by to znamenalo, že v podstatě v každém řízení, v němž je namítáno porušení spravedlivého procesu, by Ústavní soud musel identifikovat existenci dotčeného hmotného subjektivního práva.“⁴⁶ Ústavní soud ve své ustálené judikatuře několikrát shledal jako porušení práva na spravedlivý proces tyto procesní situace a práva:

1. Překvapivá rozhodnutí

“Tato procesní situace je vyvolána rozdílnými právními závěry obecného soudu I. instance a II. instance, které byly vyvozeny na zcela shodných skutkových zjištěních, které provedl soud I. instance. Odvolací soud jako soud II. instance se v opravném řízení odchýlil od těchto skutkových zjištěních, která učinil soud I. instance na základě bezprostředně před ním provedených důkazů, ale také od právních závěrů, které vzešly z těchto zjištěních. Odvolací soud rozhodnutí I. instance jako věcně správně potvrdil, ačkoliv při posouzení věci vycházel z jiného právního názoru než tento soud.

Soud II. instance sám bez jakéhokoliv dokazování rozhodnul, aniž by umožnil účastníkovi jakýmkoli způsobem se vyjádřit k jím, jako soudem odvolacím, učiněném meritu věci, čímž mu tímto způsobem odepřel právo na spravedlivý proces podle čl. 6 odst. 1 Evropské úmluvy a čl. 36 odst. 1 Listiny. Podle judikatury Ústavního soudu České republiky, dospěje-li odvolací soud k jinému právnímu názoru, je to důvod pro vydání kasačního rozhodnutí, jež z hlediska ústavněprávního otevírá účastníkům možnost uplatnění právo vyjádřit se ke změně právního názoru, případně i předložit nové důkazy, které z pohledu dosavadního nebyly relevantní.“⁴⁷

Nelze ovšem pokládat za pravidlo, že dospěje-li soud II. instance k odlišnému právnímu posouzení věci než soud I. instance, jde o porušení práva na

⁴⁶ WAGNEROVÁ, Eliška, Vojtěch ŠIMÍČEK, Tomáš LANGÁŠEK a Ivo POSPÍŠIL a kol. *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012, xxv, str. 734.

⁴⁷ Judikát sp. zn. II. ÚS 139/98.

spravedlivý proces, je nutné vycházet vždy z okolností konkrétního případu.

2. Opomenutý důkaz

Opomenutý důkaz se týká procesní situace dokazování a je spojena s právem navrhnout důkazy, zejména se zásadou hodnocení navrhovaných důkazů soudními orgány.

Volné hodnocení důkazů je nedílnou součástí základní ústavní zásady nezávislosti a nestrannosti soudu a jeho stranou je i úvaha soudu, zda některý z navrhovaných důkazů provede, nebo ne, ale v souladu s hodnocením musí v odůvodnění rozhodnutí pokaždé vyložit, jaké skutečnosti vzal za prokázané, o které svá skutková zjištění opřel a proč nevyhověl například všem návrhům na provedení důkazů dalších, hlavně tak, jak je to uvedeno v příslušných procesních předpisech.

„Tato zásada volného hodnocení důkazů však není a nesmí být projevem libovůle. Orgány veřejné moci hodnotí důkazy podle svého vnitřního přesvědčení, založeného na logickém úsudku, vyplývajícího z všestranného a objektivního hodnocení důkazů, které se opírá o právní vědomí, o všestranné, hluboké a logické zhodnocení důkazů i jejich vzájemných souvislostí, s přihlédnutím ke všem okolnostem případu.“⁴⁸

K porušení principu spravedlivého procesu dochází tím, že obecné soudy ve věci nedostály požadavkům vyplývajícím z práva účastníka navrhnout důkazy a tomu odpovídající povinnost se těmito návrhy přesvědčivým způsobem vypořádat. Pokud soud nevyhoví návrhům účastníka, musí ve svém rozhodnutí vyjádřit, proč se tak nestalo, v čem spatřoval důvod jejich neprovedení, proč nejsou relevantními pro skutková zjištění a objasnění věci. Důkazy, kterými se soudy nezabývaly, aniž by to náležitě odůvodnily, téměř vždy založí nepřezkoumatelnost rozhodnutí a jeho protiústavnost.

3. Náležité odůvodnění rozhodnutí

Ústavní soud České republiky již dnes opakovaně judikuje, že k základním principům každého spravedlivého procesu je také nezbytné přiřadit právo na náležité odůvodnění orgánu veřejné moci.

⁴⁸ JELÍNEK, Jiří. *Trestní zákoník a trestní řád: s poznámkami a judikaturou: zákon o soudnictví ve věcech mládeže, zákon o výkonu vazby, zákon o výkonu trestu odnětí svobody, advokátní tarif*. 2. aktualiz. vyd. podle stavu k 1. 12. 2011. Plzeň: Leges, 2011, str. 398.

Ústavní soud České republiky konstatuje, že řádné odůvodnění je takové, z kterého vyplývá vztah mezi skutkovými zjištěními a úvahami při hodnocení důkazů na straně jedné a právními závěry soudu na straně druhé. Pakliže odůvodnění rozhodnutí toto neobsahuje, jsou právní závěry soudu porušením ústavního principu zákazu libovůle v rozhodování, pročež nutno takovéto rozhodnutí považovat za stojící v rozporu s čl. 36 odst. 1) Listiny, jakož i s čl. 1) Ústavy.

(sp. zn. III. ÚS 148/97)

„Ústavní soud také dále uvádí, že se nezávislost rozhodování obecných soudů uskutečňuje v ústavním a zákonném procesněprávním a hmotněprávním rámci. Procesněprávní rámec představují především principy řádného a spravedlivého procesu, jedním z těchto principů, představujícím součást tohoto práva a zároveň vylučujícím libovůli při rozhodování je povinnost soudů svá rozhodnutí odůvodnit. V odůvodnění rozhodnutí je třeba, jestliže přichází podle povahy věci v úvahu, zejména uvést skutečnosti, které byly vzaty za prokázané, důkazy, o něž se skutková zjištění opírají, úvahy, jimiž se rozhodující orgán řídil při hodnocení provedených důkazů, jakož i právní úvahy, na jejichž základě posuzoval prokázané skutečnosti podle příslušných ustanovení zákona.“⁴⁹

Ústavní soud konstatuje, že „...z hlediska stanoveného postupu (čl. 36 odst. 1 Listiny) je požadavek řádného a vyčerpávajícího zdůvodnění rozhodnutí orgánů veřejné moci jednou ze základních podmínek ústavně souladného rozhodnutí.“⁵⁰ Pokud rozhodnutí neobsahuje náležité a řádné odůvodnění výroku, je Ústavním soudem České republiky shledáno jako nepřezkoumatelné a protiústavní, porušující právo na spravedlivý proces.

4. Extrémní nesoulad mezi skutkovými zjištěními a právními závěry z nich vyvozenými

„Jedním z principů představujících součást práva na spravedlivý proces a vylučující libovůli při rozhodování je nezbytná návaznost mezi skutkovými zjištěními a úvahami při hodnocení důkazů na straně jedné a právními závěry na straně druhé, což musí vyplynout z odůvodnění rozhodnutí.“⁵¹

⁴⁹ Judikát sp. zn. III. ÚS 271/96.

⁵⁰ Judikát sp. zn. III. 103/99.

⁵¹ ŠIMÍČEK, Vojtěch. *Ústavní stížnost: s poznámkami a judikaturou: zákon o soudnictví ve věcech mládeže, zákon o výkonu vazby, zákon o výkonu trestu odnětí svobody, advokátní tarif*. 3. aktualiz. a

„K porušení principů spravedlivého procesu dochází zpravidla tak, že právní závěry soudu obsažené v rozhodnutí jsou v extrémním rozporu s vykonanými skutkovými zjištěními. To je zapříčiněno tím, že informace, ze které soud vycházel a která mu vplynula ze zjištěných skutečností (byla obsahem provedeného důkazu), byla deformována a v důsledku této deformace byl právní závěr rozporný.“⁵²

„V řízení by obsah této informace neměl být deformován, informace by měla zůstat v procesu zachována, protože jen jako taková by měla být užita ve vlastním hodnocení soudu, jako konečného úsudku.“⁵³

„Před obecným soudem provedené důkazy musí být – právě pro účely jejich hodnocení – správně, tj. skutečnosti (přesněji obsahu spisu) odpovídajícím způsobem reprodukovány, pokud se týká ve vlastním vyhodnocení interpretovány; řečeno jen poněkud jinými slovy, předpokladem náležitého a také ústavně souladného hodnocení důkazu je, že informace z hodnoceného důkazu zůstane bez jakékoli deformace v procesu jeho hodnocení zachována a výlučně jen jako taková se promítne do vlastního vyhodnocení jako konečného úsudku soudu.“⁵⁴

Hlavně z ústavního pohledu – by měl být úsudek vždy výrazem lidsky dosažitelné možnosti, vyplývající především ze zákonem daného procesu zjišťování a následného vyhodnocení rozhodných skutečností tak, aby se skutkové závěry soudního rozhodnutí neocitly v extrémním rozporu s vlastním obsahem provedených důkazů.

V případě, že existuje jakýsi určitý nepoměr mezi skutkovými zjištěními a právními závěry, nemusí to nutně vést Ústavní soud České republiky k zrušení takových rozhodnutí, ale stane se tak, pokud dospěje k názoru, že je tento nesoulad extrémní.

5. Odepření spravedlnosti – denegatio iustitiae

„Ústavní soud České republiky označil za porušení spravedlivého procesu skutečnost, kdy obecné soudy, namísto meritorního rozhodování, vydají rozhodnutí o zastavení řízení pro nějakou překážku, kterou bylo možno vyřešit řádným poučením účastníka. Náleží sem i další procesní pochybení soudů, která vedou

přepřac. vyd. Praha: Linde, 2005, str. 78.

⁵² DANČÁK, Břetislav a Vojtěch ŠIMÍČEK. Základní lidská práva a právní stát v judikatuře ústavních soudů. 1. vyd. Editor Břetislav Dančák, Vojtěch Šimíček. Brno: Masarykova univerzita, 2000, str. 99.

⁵³ Judikát sp. zn. III. ÚS 258/99.

⁵⁴ Judikát sp. zn. III. ÚS 398/97.

*k zastavení řízení, například, aniž by bylo prověřeno, zda byl zaplacen soudní poplatek nebo byla poskytnuta dostatečná součinnost účastníkům apod.*⁵⁵

K odepření spravedlnosti může dojít zejména tehdy, když obecné soudy postupují příliš formalisticky a namísto meritorního rozhodování o podaných návrzích např. zastaví řízení pro některou z překážek řízení, kterou bylo možno odstranit po řádném poučení účastníků řízení. Především v restitučních věcech Ústavní soud opakovaně judikoval, že obecné soudy by měly k věci přistupovat tak, „aby nedocházelo k nevstřícnému, formalistickému postupu soudu, který hrozí další křivdou. Restituční nároky jsou nároky mimořádnými, a to do té míry, že to odůvodňuje i mimořádný postup soudů, co se poučení účastníků v této oblasti i jejich právních zástupců týče.“⁵⁶

6. Shrnutí

„Závěrem přehledu některých příkladů porušení ústavně zaručeného základního práva na spravedlivý proces, vybraných z judikatury Ústavního soudu, považujeme za nutné zdůraznit, že ke zrušení napadeného rozhodnutí (popř. jiného zásahu) orgánu veřejné moci Ústavním soudem nepostačuje pouhé zjištění, že v konkrétním případě došlo k určitému porušení procesních práv navrhovatele. Ústavní soud, který není pouze ochráncem subjektivně veřejných práv fyzických a právnických osob, nýbrž jeho úkolem je rovněž objektivní ochrana ústavnosti, totiž nehodnotí porušení jednotlivých procesních práv izolovaně, nýbrž v celkovém kontextu. To znamená, že hodnotí spravedlnost procesu jako celku a k vyhovění ústavní stížnosti by měl přistoupit v zásadě pouze tehdy, jestliže dospěje k názoru, že namítané (a důvodné) procesní pochybení ze strany orgánu veřejné moci vede k závěru, že proces jako celek byl nespravedlivý a že proto i jeho výsledek se může jevit jako nespravedlivý.

K vyhovění ústavní stížnosti proto není nutno přistupovat v situaci, kdy ze strany orgánů veřejné moci sice k určitému pochybení došlo, avšak jeho intenzita a příčinná souvislost spravedlnost procesu jako celek v žádném případě narušit nemohla. Nutno dodat, že tento přístup je konformní i s přístupem Evropského soudu pro lidská práva.“⁵⁷

⁵⁵ Judikát sp. zn. I. ÚS 217/2000.

⁵⁶ Nález III. ÚS 74/94. (ŠIMÍČEK, Vojtěch. Ústavní stížnost: s poznámkami a judikaturou: zákon o soudnictví ve věcech mládeže, zákon o výkonu vazby, zákon o výkonu trestu odnětí svobody, advokátní tarif. 3. aktualiz. a přeprac. vyd. Praha: Linde, 2005, str. 204.)

⁵⁷ ŠIMÍČEK, Vojtěch. Ústavní stížnost: s poznámkami a judikaturou: zákon o soudnictví ve věcech

Judikatura

Sp. zn. I. ÚS 124/97, právo na náležité odůvodnění:

„Vzhledem k tomu, že odůvodnění napadeného rozhodnutí neobsahuje ani jednu z náležitostí ustanovení § 134 odst. 2 trestního řádu a nevyplývá z něho tudíž ani vztah mezi skutkovými zjištěními a úvahami při hodnocení důkazů na straně jedné a právními závěry soudu na straně druhé, stává se takové rozhodnutí nepřezkoumatelným.

Mezi základní principy právního státu patří nepochybně i vyloučení libovůle při rozhodování soudů. Proto soudy rozhodující o uvalení vazby ... musí přezkoumatelným způsobem odůvodnit, z jakých důvodů převyšuje zájem na objasňování trestného činu nad zájmem svobody jednotlivce. Pokud tak soudy neučiní, ... porušují zásady řádného a spravedlivého procesu zaručeného stěžovateli čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a tímto postupem zasahují do dalších práv garantujících zákonný průběh trestního řízení, zakotvených zejména v čl. 8 odst. 2 a 5 Listiny, v čl. 5 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, případně čl. 9 odst. 1 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech.“

sp. zn. III. ÚS 258/99, opomenutý důkaz:

„Ústavní soud respektuje nezávislost obecných soudů, avšak i ta se musí uskutečňovat nejen v zákonném, ale prioritně v ústavním rámci, jehož součástí je i právo na spravedlivý proces, který musí vyloučit libovůli v rozhodování a musí také zajistit právně účinnou soudní ochranu, jehož neodmyslitelnou součástí je právo na spravedlivé a vyčerpávající projednání každé (a samozřejmě i trestní) věci. V tomto směru je na místě poukázat na již ustálenou judikaturu Ústavního soudu, ve které vyslovil nutnost respektování zásadních principů konkretizujících právě onen spravedlivý proces. Takovým je zákaz deformace provedeného důkazu, otázka důkazů neprávem opomenutých, zcela zásadní důraz na soulad skutkových zjištění a z nich soudy vyvozených právních závěrů, nutnost reagování soudů na uplatněné námitky (vysvětlení jejich případného odmítnutí) a nakonec i respektování staletími prověřené zásady, že případně vzniklé pochybnosti je nutno

mládeže, zákon o výkonu vazby, zákon o výkonu trestu odnětí svobody, advokátní tarif. 3. aktualiz. a přeprac. vyd. Praha: Linde, 2005, str. 205.

vykládat vždy ve prospěch obviněného.“

Sp. zn. Pl ÚS 4/94, právo na přezkum:

„Rozhodování o prodloužení vazby (tj. o dalším omezení osobní svobody osoby, vůči které se vede trestní řízení a na kterou nutno pohlížet z hlediska principu presumpce nevinny) je tudíž rozhodováním, na které nutno vztáhnout vyšší požadavky než na rozhodování o vazbě. Pro takové rozhodování, z hlediska principu rovnosti, musí proto platit vše, co platí pro rozhodování o vazbě samotné, tedy i právo na přezkoumání.

Sp. zn. IV. ÚS 307/03, právo na zákonného soudce:

„Základní právo na zákonného soudce (tj. příslušnost soudu a soudce) není vyčerpáno jen zákonným vymezením věcné, funkční a místní příslušnosti soudu, ani pouhým zákonným vymezením obsazení soudu. Ústavní soud v řadě svých rozhodnutí dospěl k závěru, že součástí základního práva na zákonného soudce je i zásada přidělování soudní agendy a určení složení senátů na základě pravidel obsažených v rozvrhu práce soudů. Mezi požadavky, než vyplývají ro rozvrh práce z čl. 38 odst. 1 Listiny, patří dále předvídatelnost a transparentnost obsazení soudu, včetně zastupování, ve vztahu k účastníkům řízení.“

Sp. zn. III. ÚS 200/2000, právo na obhajobu:

„Ratio legis ústavně zaručeného práva na právní pomoc v oblasti trestního soudnictví spočívá v záměru poskytnout jedinci vystavenému trestnímu stíhání dostatek času k obraně (obhajobě) a právem na právní pomoc mu zaručit, že co do procesního postupu orgánů činných v trestním řízení bude proti němu postupováno v intencích zákona a za šetření ústavních kautel. Tyto momenty vystoupí obzvláště do popředí tehdy, jestliže procesní úkony orgánů veřejné moci směřují vůči někomu, kdo v době, kdy byly předsevzaty, je zbaven osobní svobody a jeho rozhodovací schopnosti jsou v důsledku toho eo ipso sníženy i omezeny. Zákonem exemplativně (§ 36 odst. 2 TR) vypočtené podmínky nutno proto chápat tak, že je-li zatčený orgány veřejné moci vyzván k takovému procesnímu vyjádření, které může pro něho mít zásadní význam, nesmí se tak stát bez předchozího řádného poučení o významu a důsledcích takového vyjádření a také o tom, že před takovým vyjádřením má právo poradit se s obhájcem, který nevyžádá-li si jej zatčený sám, musí mu být z moci úřední ustanoven.“

Sp. zn. III. ÚS 188/99, odepření výpovědi:

„Uvalení vazby v důsledku odepření výpovědi obviněného, v čemž je soudem spatřován důvod koluzní vazby, nutno proto považovat jednak za donucování obviněného přiznat vinu, a tudíž porušení čl. 14 odst. 1) písm. g) Mezinárodního paktu o občanských a politických právech, za omezení práva na obhajobu dle čl. 40 odst. 3, 4 Listiny, jakož i za postup, ve kterém absentuje zákonné a ústavně konformní zdůvodnění vazby ve smyslu čl. 8 odst. 2 Listiny, ve spojení s čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 1 Ústavy ve smyslu § 67 písm. b) TŘ.“

Sp. zn. IV. ÚS 153/96, výslech bez přítomnosti obhájce:

„Provedení výslechu obviněného bez přítomnosti obhájce bezprostředně po sdělení obvinění je v případech nutné obhajoby porušením práva na obhajobu.“

Sp. zn. III. ÚS 62/95, právo vyjádřit se ke všem prováděným důkazům:

„Ústavně zaručené základní právo vyjádřit se ke všem prováděným důkazům (čl. 38 odst. 2 Listiny, § 214 TŘ) obsahuje v sobě předpoklad, že jde o důkazy, s nimiž se jak obžalovaný sám, tak i jeho obhájce měli možnost seznámit natolik, aby jim byly zcela srozumitelné a aby k nim – ze svého hlediska – mohli zaujmout stanovisko.“

Sp. zn. I. ÚS 484/97, k nezákonnému důkazu:

„Z ustanovení § 89 odst. 3 TŘ plyne, že důkaz získaný nezákonným donucením nebo hrozbou takového donucení nesmí být v řízení použit. Je však třeba vzít v úvahu, že výslech (zadrženého, obviněného, obžalovaného) je pouze jedním z důkazů, které orgány činní v trestním řízení hodnotí. Trestní řízení má stupňovitou výstavbu a vrcholí řízením před soudem, kdy soud rozhoduje o vině a trestu obžalovaného. Proto také posouzení toho, zda byl výslech proveden zákonným způsobem – a zda je tedy v trestním řízení použitelný – přísluší orgánům činným v trestním řízení (zejména soudu), které „hodnotí důkazy podle svého vnitřního přesvědčení založeného na pečlivém uvážení všech okolností případu jednotlivě i v jejich souhrnu“ (§ 2 odst. 6 TŘ). Z toho vyplývá, že v konečné fázi je to soud, který má právo a povinnost vyhodnotit všechny provedené důkazy, na jejichž základě učiní úsudek v otázce viny.“

Sp. zn. III. ÚS 240/97, právo na přiměřenou dobu řízení:

„Tvrzení soudu (v dané fázi řízení), že není dostatek času k vypracování a podání obžaloby, je potom již zcela irrelevantní (ohledně trvání vazby) a nemůže a ani nesmí být přičítáno k tíži obviněného s poukazem na rozsah věci (v době, kdy je vyšetřování již skončeno). Vztahovat naznačenou skutečnost k nutnosti dalšího prodloužení vazby (její další důvodnosti) je jak protizákonné, tak i protiústavní.“

Sp. zn. II. ÚS 535/03, kritérium přiměřené lhůty trestního řízení:

„Ústavní soud si je vědom skutečnosti, že kritérium přiměřené lhůty ve smyslu čl. 6 odst. 1 Úmluvy nelze vykládat paušálně stanovením určité konkrétní délky konání trestního stíhání, jejímž překročením by bez dalšího došlo k porušení citovaného ustanovení Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. S ohledem na svou rozhodovací praxi, resp. praxi Evropského soudu pro lidská práva, je zřejmé, že dobu trvání trestního řízení delší než šest let je třeba považovat za spíše výjimečnou a v případě absence zřejmých a významných důvodů pro překročení této hranice nelze trvání trestního stíhání v délce vyšší tolerovat. Ústavní soud dovedl povinnost obecných soudů kompenzovat porušení práva na přiměřenou délku řízení podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, a to využitím všech takových prostředků, které jim trestní právo poskytuje.

5.1.2. Odstavec 2

„Listina na tomto místě pokládá základy právní úpravy správního soudnictví. V době, kdy toto ustanovení vstupovalo v účinnost (1. 1. 1993), byla úprava správního soudnictví nesystémově obsažena v části páté osř. (§§ 244 až 250s). Do občanského soudního řádu bylo správní soudnictví implementováno zák. č. 519/1991 Sb. s účinností od 1. 1. 1992. Tento právní stav měl být pouze stavem „přechodným“, stal se však na dlouhou dobu stavem setrvalým.

Úprava s účinností od 1. 1. 2003 (zákon č. 150/2002 Sb., soudní řád správní a zákon č. 151/2002 Sb.) s sebou přinesla „renesanci“ rozlišování mezi veřejným a soukromým právem v právní praxi.

Zároveň došlo k napravení dalšího ústavně závadného stavu, a to zahájení činnosti Nejvyššího správního soudu, jehož existenci konstituovala Ústava (čl. 91 odst. 1), avšak v praxi trvalo přesně deset let, než došlo k naplnění této

ústavní normy.⁵⁸

„Rovněž po přijetí nového modelu správního soudnictví s účinností od roku 2003 se v právním řádu nadále vyskytovaly výluky ze soudního přezkumu, které nebyly slučitelné s tímto ustanovením. Nezřídka na neústavnost takové úpravy upozorňují samotné správní soudy v souvislosti se svým vlastním rozhodováním, když mají pochybnost o nedostatku své pravomoci věc soudně přezkoumávat. Jednalo se například o výluku ze soudního přezkumu rozhodnutí o odepření vydat či o odnětí cestovního dokladu trestně stíhaným osobám, v němž Ústavní soud dovodil, že takové rozhodování omezuje svobodu pohybu, resp. právo vycestovat z ČR, které je garantováno čl. 14 Listiny (nálezy Pl. ÚS 12/07 a Pl. ÚS 18/07). Jako obdobné případy lze zmínit paušální vyloučení soudního přezkumu kázeňských ukládaných osobám ve výkonu trestu odnětí svobody (nálezy Pl. ÚS 32/08) nebo výluku přezkumu vyhoštění cizince, který na území ČR pobýval neoprávněně, neboť Ústavní soud dovodil, že vyhoštění se dotýká nejen samotného pobytu cizince, který nepožívá ústavněprávní ochrany jako základní právo, ale též dalších práv, jako je právo na život, zákaz mučení, ponižujícího či nelidského zacházení nebo právo na ochranu rodinného života (nálezy Pl. ÚS 26/07).“⁵⁹

Judikatura

Sp. zn. II. ÚS 241/01:

„Je porušením čl. 36 odst. 2 a čl. 1 a 2 Listiny základních práv a svobod, jestliže prověřované osobě nejsou sděleny všechny důvody pro nevydání osvědčení nebo důvody, proč prověřovaná osoba přestala splňovat zákonné podmínky pro styk s utajovanými skutečnostmi, a dále je rovněž porušením čl. 36 odst. 2 Listiny, jestliže není v těchto věcech povolen přezkum nezávislým orgánem, když jde o rozhodnutí týkající se základních práv a svobod.“

5.1.3. Odstavec 3

„Pojmovým znakem právního státu je zákonnost jeho rozhodování, vázanost státních orgánů platnými právními normami. Je-li ustanovení předešlého

⁵⁸ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině. 2.*, rozšířené vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, str. 1320.

⁵⁹ WAGNEROVÁ, Eliška, Vojtěch ŠIMÍČEK, Tomáš LANGÁŠEK a Ivo POSPÍŠIL a kol. *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012, str. 745.

odst. 2 především zárukou procesní proti zásahům orgánů veřejné správy, pak ustanovení odst. 3 je hmotněprávní ochranou ústavně zaručených práv a svobod. Vztahy, ve kterých dochází ke vzniku škody, jsou vztahy veřejnoprávními, v nichž stát (případně jiné veřejnoprávní korporace) autoritativně rozhoduje o právech a povinnostech subjektů, které s orgánem veřejné moci nejsou v rovném postavení a tato rozhodnutí nezáleží na jejich vůli. Stát vystupuje v pozici subjektu veřejného práva, jako nositele veřejné moci. Vztah odpovědnosti za škodu, který vzniká mezi poškozeným a státem v důsledku vzniklé škody, je však již občanskoprávním vztahem odpovědnosti za škodu a účastníci tohoto vztahu mají rovné postavení.

Je základním právem každého se domáhat se náhrady škody, která mu byla způsobena nejen soudem, ale jakýmkoli orgánem veřejné správy či jiným státním orgánem, a to buď jeho rozhodnutím, nebo nesprávným úředním postupem. Jde o právo, které zároveň slouží k ochraně jiných základních práv a svobod a k omezování státní moci. Subjektem tohoto práva může být každý, tedy každá fyzická osoba i právnická osoba soukromého práva.⁶⁰

Státní moc, které je zdrojem lid, je vykonávána prostřednictvím moci zákonodárné, výkonné a soudní. Orgány, které tyto moci uplatňují, jsou státními orgány. Veřejnou správou rozumíme státní činnost, kterou stát provádí vedle zákonodárství a soudnictví. Veřejná správa však není prováděna jen prostřednictvím orgánů státu, ale i za účasti dalších veřejnoprávních subjektů (veřejnoprávních korporací) nebo jejich orgánů (odlišných od státu), které se podílí na výkonu správy státu.

„Samotné zařazení institutu odpovědnosti do Listiny značí, že jde o více než „prostý“ soukromoprávní nárok jednotlivce vůči státu a že si zákonodárce při nedostatku veřejnoprávního pojetí deliktní odpovědnosti v ČR toliko vypomáhá existujícími instituty soukromoprávními. Jinak tomu být ani nemůže, neboť již samotné zařazení tohoto nároku do Listiny jakožto předpisu veřejného (ústavního) práva z něj činí veřejné subjektivní právo. Ostatně takový přístup k tomuto institutu zaujímá též judikatura Ústavního soudu, která toto schizofrenní pojetí nároku na náhradu škody v podstatě akceptovala, avšak s řadou výhrad a výkladových korekcí, resp. s konstatováním, že celou řadu subinstitutů odpovědnosti státu nelze vykládat tak, jak jsou známy z občanskoprávních

⁶⁰ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozšířené vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, str. 1329.

*odpovědností za škodu.*⁶¹

Judikatura

Sp. zn. I. ÚS 85/04:

„Otázkou na náhradu imateriální újmy jako součástí náhrady škody, jejíž rozsah je v obecné rovině formulován v ustanovení § 442 odst. 1 občanského zákoníku, se Ústavní soud zabýval v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 16/04 (vyhlášen pod č. 265/2005 Sb.). Přitom dospěl k závěru, že současné legislativní pojetí škody jako materiální újmy takový výklad neumožňuje, avšak nevyklučuje, aby se jednotlivec domáhal náhrady za nemateriální újmu spočívající v zásahu do osobnostních práv cestou ochrany osobnosti podle § 11 a § 13 občanského zákoníku. Z hlediska stávající legislativní úpravy se však jedná o jiný nárok, než je náhrada škody.

Tyto závěry vyplývající z nálezu Pléna Ústavního soudu je však třeba korigovat v oblasti náhrady škody za předchozí nezákonné omezení osobní svobody, kde je nárok na kompenzaci konstruován nejen v oblasti jednoduchého práva, ale též Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod v čl. 5 odst. 5, který je ve smyslu čl. 10 Ústavy ČR bezprostředně aplikovatelnou normou ve vnitrostátním právním řádu ČR a kterého je třeba použít přednostně před zákonem.

Bez ohledu na to, jakým způsobem s obsahem institutu náhrady škody pracuje domácí zákonodárce, judikatura obecných soudů i soudu ústavního, případně domácí civilistická doktrína, v oblasti vnitrostátní aplikace Úmluvy je třeba vyjít z pojmu náhrady škody tak, jak s ním operují národní evropské ústavní soudy a nejvyšší soudy, z jejichž judikatury vyrůstá i judikatura ESLP. Pokud jde specificky o deliktní odpovědnost státu za omezení osobní svobody, a tedy vztah domácího deliktního civilního práva a článku 5 odst. 5 Úmluvy, je situace v jednotlivých evropských státech taková, že klasická dogmatika civilněprávních institutů ustoupila přímému působení článku 5 odst. 5 Úmluvy, který je vykládán národními soudy zcela autonomně. Tento svůj postoj Ústavní soud odůvodňuje i judikaturou Evropského soudu pro lidská práva, který setrvale judikuje, že instituty Úmluvy mohou mít zcela autonomní obsah a rozsah nezávislý na jejich právní kvalifikaci vyplývající z vnitrostátního práva.“

⁶¹ WAGNEROVÁ, Eliška, Vojtěch ŠIMÍČEK, Tomáš LANGÁŠEK a Ivo POSPÍŠIL a kol. *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012, str. 748.

5.1.4. Odstavec 4

„Ústavně garantované právo na náhradu škody způsobené nezákonným rozhodnutím orgánu státu zakládá přímo nárok na náhradu škody, odškodnění může být přiznáno soudem za podmínek stanovených zvláštním zákonem. Tímto zákonem se stal zákon č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem o změně zákona ČNR č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád).“⁶²

„Pokud jde o konkrétní realizaci práv dle předchozích odstavců, je odkazováno na provádějící legislativu. Výklad tohoto ustanovení je třeba činit s ohledem na charakter práva na spravedlivý proces. Toto právo totiž není čistě právem negativním v tom smyslu, že existuje a priori před státem, tj. že je součástí autonomního prostoru jednotlivce, jenž má stát toliko chránit a zasahovat do něj pouze v případě existence jiného převažujícího ústavně zaručeného práva či veřejného zájmu. Naopak, toto právo předpokládá i plnění či součinnost ze strany státu, například v tom, že stát vytvoří systém orgánů, jež poskytují jednotlivci soudní a jinou ochranu. V tomto smyslu má toto právo též charakter pozitivního závazku ze strany státu. Tato ambivalentnost práva na spravedlivý proces má však nepochybně implikace i do výkladu čl. 36 odst. 4 Listiny, který nemůže být prostou výhradou zákona, neboť zde zákon nepůsobí a ani nemůže působit k omezení a priori existujícího práva, avšak nejde ani o čistou situaci toho, kdy je právo teprve prostřednictvím zákona prováděno. Nejde totiž o právo, které by bylo realizovatelné pouze a výlučně prostřednictvím zákona, jak je to u některých práv hospodářských a sociálních, jichž se lze dovolat pouze prostřednictvím zákona (čl. 41 odst. 1 Listiny).“⁶³

5.2. „článek 37“

- 1) ***Každý má právo odepřít výpověď, jestliže by jí způsobil nebezpečí trestního stíhání sobě nebo osobě blízké.***
- 2) ***Každý má právo na právní pomoc v řízení před soudy, jinými státními orgány či orgány veřejné správy, a to od počátku řízení.***
- 3) ***Všichni účastníci jsou si v řízení rovni.***

⁶² KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozšířené vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, str. 1331.

⁶³ WAGNEROVÁ, Eliška, Vojtěch ŠIMÍČEK, Tomáš LANGÁŠEK a Ivo POSPÍŠIL a kol. *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012, str. 755.

4) *Kdo prohlásí, že neovládá jazyk, jímž se vede jednání, má právo na tlumočnicka.*

5.2.1. Odstavec 1

Uvedený článek o právu odepřít výpověď rozšiřuje čl. 36 odst. 1 o právu na spravedlivý proces a navazuje bezprostředně na něj. V judikatuře Ústavního soudu České republiky bylo mnohokrát judikováno, že případné porušení práva na odepření výpovědi zakotveného ať už v čl. 37 odst. 1 nebo v čl. 40 odst. 3 LZPS, je vždy porušením i práva na spravedlivý proces v čl. 36 odst. 1 LZPS, a tedy i čl. 6 Úmluvy.

„Právo odepřít výpověď znamená, že každý člověk před orgány činnými v trestním řízení bez ohledu na to, v jakém je procesním postavení, zda je mu toto procesní postavení známo, smí odepřít výpověď za podmínek stanovených zákonem.

O procesním postavení však musí být poučen. Toto právo je tedy postaveno jak na ochraně vlastní, tak osob blízkých vyjmenovaných v zákoně za situace, kdy vyslychaná osoba má důvodnou obavu, že by sebe nebo tyto osoby vystavila nebezpečí trestního postihu.

Zákon tímto způsobem chrání vztahy mezi nejbližšími příbuznými a brání vzniku kolizí mezi nimi, do nichž by se svědci mohli dostat pravdivou výpověď, kterou by mohli usvědčovat blízké osoby nebo sebe sama. Toto odepření není povinen odůvodňovat, neboť by tím rozkryl, z jakých důvodů se obává trestního postihu své osoby nebo osob jemu blízkých, postačí tedy sdělení, že má tuto obavu. Lze tedy konstatovat, že i takové odepření výpovědi by mělo být věrohodné.“⁶⁴

„Právo odepřít výpověď je výjimkou z obecné povinnosti svědčit. Na předvolání je před orgány činné v trestním řízení povinen se dostavit každý, pod hrozbou uložení sankce, tedy i ten, na koho se toto právo vztahuje, a teprve před výsledkem po poučení je uplatnit. Sankcí za nedostavení je pokuta nebo předvedení. Toto odepření nelze učinit písemně ani jiným způsobem, a to proto, že dotýčný musí vysvětlit svůj vztah k obviněnému, případně k věci, a to ve smyslu již výše uvedeného.“⁶⁵

⁶⁴ JELÍNEK, Jiří. *Trestní zákoník a trestní řád: s poznámkami a judikaturou: zákon o soudnictví ve věcech mládeže, zákon o výkonu vazby, zákon o výkonu trestu odnětí svobody, advokátní tarif. 2. aktualiz. vyd. podle stavu k 1. 12. 2011. Plzeň: Leges, 2011, str. 405.*

⁶⁵ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině. 2., rozšířené vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, str. 1341.*

Judikatura

Sp. zn. III. ÚS 26/03, právo svědka odepřít výpověď:

„Smyslem a účelem ustanovení § 100 odst. 2 TŘ je přiměřet ústavní maximy zákazu donucování k sebeobvinění podle čl. 37 odst. 1 LZPS do oblasti práva jednoduchého.

Donucování svědka k výpovědi s odvoláním na nepřípustnost jeho opětovného trestního stíhání pro překážku rei iudicate neobstojí. Výpověď svědka i za uvedených okolností může totiž přinést informace o důkazech, jež by byly s to založit nové právní posouzení věci, a založit tak důvod k obnově řízení v neprospěch obviněného v již skončeném řízení. Zásada ne bis in idem by tudíž vzhledem k možnosti obnovy řízení, nemluvě pak o možném sebeobvinění ve věci odlišně, nevytvořila bariéru k zákazu donucování k sebeobvinění podle čl. 37 odst. 1 LZPS.“

5.2.2. Odstavec 2

„Právo na právní pomoc je právem přímo specifikovatelným a je možno se jej přímo domáhat. Zákonná úprava jej nemůže vyloučit, omezení je možné jen v případě, že by jeho absolutní výkon vedl k porušení jiných práv ústavním pořádkem či mezinárodní smlouvou zaručených. Subjektem tohoto práva je každý jednotlivec, bez ohledu na jeho poměr ke státu, tj. ať občan, cizí státní příslušník či osoba bez občanství, stejně jako osoba omezená ve způsobilosti k právnímu jednání, jakož i osoby právnické. Přísluší každému bez ohledu na jeho postavení v řízení či na charakter tohoto řízení. Adresátem je stát, který je povinen zajistit podmínky pro poskytování právní pomoci, vytvořit takové podmínky, aby využití právní pomoci nebylo bráněno.

Právní pomocí se rozumí kvalifikovaná (právní) služba, poskytovaná zejména jako právní zastupování v kterémkoliv řízení před soudy, jinými státními orgány či orgány veřejné správy. Poskytování jednotlivých právních služeb, např. Udělování právních porad, sepisování listin, zpracování právních rozborů a další formy právní pomoci, nelze podřadit pod režim tohoto ustanovení, pokud nejsou takové úkony činěny v rámci občanskoprávního, trestního, správního, daňového, exekučního řízení, řízení před Ústavním soudem či jiného řízení. Ústavodárce zdůraznil možnost výkonu tohoto ústavního práva již od samého počátku řízení, a to s ohledem na zajištění práva účastníka takového řízení

vyjadřovat se ke všem rozhodným okolnostem, jak právním tak i skutkovým, i se zohledněním dalších ústavních práv zakotvených v hlavě páté LZPS. Smyslem této ústavní normy je především zajistit účinnou ochranu každého před zneužitím mocenského postavení orgánů veřejné moci ve všech druzích řízení, ve kterých tyto orgány autoritativně rozhodují o právech a povinnostech účastníků řízení. Ústavní soud prolomil hranici počátku řízení svým rozhodnutím, podle kterého došlo k porušení práva na právní pomoc ve smyslu tohoto ustanovení, a to postupem Policie ČR, která neumožnila účast zvoleného advokáta při podání vysvětlení jeho klienta podle § 12 zákona č. 273/2008 Sb., o Policii ČR. Právo na obhájce je dovozováno z práva na právní pomoc, nikoliv z práv vyplývajících z čl. 40 odst. 3 LZPS.“⁶⁶

Právní pomoc poskytují profesionálně, v celém rozsahu bez omezení, soustavně a za úplatu především advokáti, dále v souvislosti s jejich činností a v rozsahu, který stanoví zákon, i notáři, soudní exekutoři, patentoví zástupci a daňoví poradci. Poskytování právní pomoci vyplývá implicitně i z ustanovení o zastupování účastníka v jednotlivých druzích řízení, byť jde o právní pomoc omezenou a poskytovanou jen v rozsahu stanoveném procesními předpisy. Takovými jsou zákonný zástupce, opatrovník, kterým může být i obec, tzv. obecný zmocněnec či jiný zástupce. V občanském soudním řízení pak může jeho účastníka zastupovat i odborová organizace, jejíž je účastník členem, Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí, jde-li o věci péče nezletilé, určení nebo změnu vyživovací povinnosti, a při výkonu rozhodnutí pro placení výživného, a to za předpokladu, že se jedná o věci se vztahem k cizině, a dále právnická osoba vzniklá na základě zákona o sdružování občanů, která má podle svých stanov za cíl poskytovat ochranu před diskriminací na základě pohlaví, rasového nebo etnického původu, náboženství, víry, světového názoru, zdravotního postižení, věku anebo sexuální orientace za podmínky, že jde o řízení, v němž se o otázky uvedených diskriminací jedná.

Judikatura

⁶⁶ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozšířené vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, str. 1347.

Sp. zn. II. ÚS 98/95, právo na právní pomoc:

„Okresní ředitelství Policie ČR v Teplicích jakožto orgán veřejné moci, svým postupem, spočívajícím v zabránění využití práva na právní pomoc stěžovateli v souvislosti s podáním vysvětlení, porušilo čl. 37 odst. 2 Listiny ... Na uvedeném nic nemění nedostatek výslovné právní úpravy v zákoně č. 283/1991 Sb., týkající se zastoupení při podání vysvětlení z důvodu zcela jasné úpravy, obsažené na úrovni norem nejvyšší právní síly, to je Listiny a Ústavy. Navíc námitka nedostatku výslovné právní úpravy, jako důvod pro odmítnutí práva na právní pomoc, odpovídá čistě pozitivistickému nazírání na právo, které rovněž nekoresponduje s požadavkem právního státu, jemuž jsou vlastní i přirozenoprávní tendence (například preambule Listiny nebo čl. 85 odst. 2 Ústavy). Zcela na závěr Ústavní soud z opatrnosti výslovně uvádí, že právo na právní pomoc při podání vysvětlení neznamená povinnost policie advokáta v každém případě zajistit, ale pouze povinnost toto zastoupení umožnit.“

5.2.3. Odstavec 3

Tuto garanci především zajišťuje čl. 96 odst. 1 Ústavy textem: *„Všichni účastníci řízení mají před soudem rovná práva.“*

„Tato základní ústavněprávní zásada má zajistit rovnost účastníků ve všech druzích řízení, aby jim umožnila použití stejných „zbraní“ při dokazování a v důsledku toho měli co nejvíce šancí na dosažení spravedlivého procesu a rozhodnutí. Jejím garantem musí být stát a důsledný výkon spravedlnosti jako funkce arbiterské, tedy nezávislého rozhodování sporů mezi různými veřejnoprávními a soukromoprávními subjekty, zachování zákonů, odhalování a stíhání trestných činů, výkonu rozhodnutí včetně funkce nápravněvýchovné. Tato funkce se zejména v moderní státnosti vyděluje jako zvláštní zaměření činnosti státu, v němž stát prostřednictvím nezávislého soudu neprosazuje své dílčí zájmy (tedy veřejné i podnikatelské), ale posuzuje i situaci, zda sám stát neporušil normativy chování.“⁶⁷

Tato zásada se v trestním řízení z vlastní podstaty trestního práva jako represivního institutu neuplatní, ale dle § 2 odst. 8 TŘ. je trestní stíhání před soudem je možné pouze na základě obžaloby, ve veřejnou obžalobou před soudem

⁶⁷ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině. 2.*, rozšířené vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, str. 1350.

zastupuje pouze státní zástupce jako veřejný žalobce. Trestní řízení je tedy ovládáno zásadou obžalovací. Tato zásada ovlivňuje celkové uspořádání trestního procesu, neboť jejím důsledkem je rozdělení procesních funkcí mezi různé procesní subjekty.

„V trestním řádu se tedy o rovnosti účastníků výslovně nehovoří a zajištěná není. Rovněž tak nezná pojem účastníků řízení, ale zná pojem procesních stran (§ 12 odst. 6 TR). Procesními stranami jsou ty subjekty řízení, které uplatňují nebo podporují obžalobu anebo stojí na straně obhajoby anebo jiného proti ní obhajují.

V tomto smyslu jsou procesními stranami:

- *státní zástupce jako ten subjekt, který uplatňuje žalobu;*
- *osoba, proti níž se řízení vede, tedy podezřelý, obviněný, obžalovaný i odsouzený. Rovněž i osoba, proti níž skončilo trestní stíhání, např. Usnesením o zastavení trestního stíhání nebo i rozsudkem soudu, ale následně se koná řízení o uložení ochranného opatření;*
- *zúčastněná osoba*
- *poškozený*
- *dalšími osobami majícími stejné postavení jako jsou za určitých okolností svědek, jestliže uplatnil nárok na svědecké (§ 104 TR), znalec a tlumočník, který uplatnil nárok na znalečné a další osoby uvedené v jednotlivých ustanoveních trestního řádu.“⁶⁸*

Platí tedy, že osobou, která má stejné postavení jako strana, může být jen taková osoba, která podle zákona je oprávněna podat návrh, žádost nebo opravný prostředek.

Judikatura

Sp. zn. Pl. ÚS 15/01, rovnost zbraní:

„K ústavním principům tvořícím jeden z komponentů základního práva na spravedlivý proces patří i princip „rovnost zbraní“, resp. princip rovnosti příležitostí (čili princip všech účastníků řízení podle čl. 37 odst. 3 LZPS, čl. 96 odst. 1 Ú a čl. 6 odst. 1 ÚOLPZS). Uvedený princip nabývá zvláštní důležitosti v řízení trestním, v němž je ve vztahu k obviněnému úzce spjat s právem na

⁶⁸ JELÍNEK, Jiří. *Trestní zákoník a trestní řád: s poznámkami a judikaturou: zákon o soudnictví ve věcech mládeže, zákon o výkonu vazby, zákon o výkonu trestu odnětí svobody, advokátní tarif. 2. aktualiz. vyd. podle stavu k 1. 12. 2011.* Plzeň: Leges, 2011, str. 199.

obhajobu, s právem skutkově i právně argumentovat a s právem vyjadřovat se ke všem prováděným důkazům. Princip rovnosti účastníků trestního řízení kromě funkce ochrany postavení obviněného, jemuž svědčí presumpce nevin, je dále součástí i celkové koncepce demokratického trestního postihu, jejímž výrazem je zásada kontradiktornosti řízení.

Princip „rovnosti zbraní“ v trestním řízení se promítá do všech stadií trestního řízení, jakož i do všech jeho aspektů. Uplatňuje se jak v nalézacím, tak i v přezkumném řízení, v obou pak v celém jejich rozsahu, zejména ale v řízení důkazním (při navrhování důkazů, v právu vyjadřovat se k prováděným důkazům apod.). Princip „rovnosti zbraní“ v trestním řízení není absolutní, obecně však platí maxima, dle níž státu ve srovnání s obviněným v žádném kontextu nepřisluší více práv, resp. výhodnější procesní postavení (např. časové omezení oprávnění státního zástupce podat návrh na obnovu řízení v neprospěch obviněného dle § 279 písm. a) TŘ).

Na rozdíl od všech ostatních opravných prostředků upravených v trestním řádu toliko stížnost pro porušení zákona přísluší pouze jedné procesní straně – státu. Pakliže stát jako procesní strana v trestním řízení (přičemž nelze považovat za rozhodné, který státní orgán ve stadiu trestního řízení je oprávněn jeho jménem jednat) disponuje ve srovnání s obviněným dalším procesním prostředkem zakládajícím možnost dosáhnout zrušení pravomocného rozhodnutí v trestní věci, nelze než z této skutečnosti dovodit dotčení práva obviněného na „rovnost zbraní v trestním procesu, plynoucího z čl. 37 odst. 3 LZPS, čl. 96 odst. 1 Ú a čl. 6 odst. 1 ÚOLPZS.“

5.2.4. Odstavec 4

Definice právní věty vyplývá ze samotného ustanovení a z logiky věci: nemůže před orgány činnými v trestním řízení (a nejen v tomto řízení, ale i v jakémkoli jiném) bez ohledu na stupeň řízení vypovídat ten, kdo prohlásí, že český jazyk neovládá. Pak nastupuje povinnost orgánů činných v trestním (a v jiném) řízení zajistit přítomnost a činnost tlumočnicka toho jazyka, o němž dotyčná osoba prohlásí, že je buď jeho mateřským jazykem, nebo že jej ovládá. Jedná se však o činnost tlumočnicka nejen při samotném výslechu jak v přípravném řízení, tak v řízení před soudem v kterémkoli jeho stadiu. V řízení před soudem je tato zásada promítnuta v § 7 odst. 3 zákona ZSS.⁶⁹

⁶⁹ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině. 2.*, rozšířené vyd. Plzeň: Vydavatelství a

5.3. „článek 38“

1) *Nikdo nesmí být odňat svému zákonnému soudci. Příslušnost soudu i soudce stanoví zákon.*

2) *Každý má právo, aby jeho věc byla projednána veřejně, bez zbytečných průtahů a v jeho přítomnosti a aby se mohl vyjádřit ke všem prováděným důkazům. Veřejnost může být vyloučena jen v případech stanovených zákonem.*

5.3.1. Odstavec 1

Právo na zákonného soudce Ústavní soud České republiky interpretuje jako součást soudcovské nezávislosti. Soudce by měl být trvale ustanovený, neodvolatelný a bez svého souhlasu nepřeložitelný.

Zákonným soudcem dle zákona může být jen ten, tj. podle právních předpisů, včetně norem interní povahy, řádně ustanoven jako soudce příslušného soudu k projednávání konkrétní věci a současně splňuje všechny zákonné podmínky pro výkon soudcovské funkce, tzn. zákonem stanoveného právního vzdělání až po určitou dobu výkon praxe jako justiční čekatel (nebo zákonem možné uznané jiné právní praxe) a složení zkoušky.

„Tento princip má různé aspekty, přičemž je nutné vycházet z ustanovení čl. 36 odst. 1 Listiny. Základním atributem tohoto ústavního principu, jakožto i právního státu je zákonem zřízený soud, resp. celá soudní soustava. Takto zřízený soud musí splňovat hlavní požadavky soudní moci, tj. garance nezávislosti a nestrannost výkonu. Soud, včetně složení soudu apod., musí být zřízen na základě zákonodárné a ústavodárné vůle legislativního orgánu. Takový soud či soudce musí vycházet z ústavní legitimacy soudní moci.

Dále Listina v čl. 38 odst. 1 vyžaduje, aby příslušnost soudu i soudce byla stanovena zákonem. Pouze výkon tedy může stanovit, který soud bude konkrétní věc projednávat a rozhodovat. Listina tímto dala prostor zákonodárci v úpravě příslušných soudních řádů. Základní právo každého na svého zákonného soudce ale není vyčerpáno pouze zákonem stanovenou věcnou, místní a funkční příslušností soudu a zákonným obsazením soudu. Principy, jimiž se naplňuje podmínka zákonného soudce, jsou provedeny v zákoně o soudech a soudcích č. 6/2002 Sb.⁷⁰

nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, str. 1355.

⁷⁰ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozšířené vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, str. 1361.

Kromě procesních pravidel určování příslušnosti soudů je součástí základního práva na zákonného soudce i princip přidělování soudní agendy, určení obsazení soudů a složení senátů na základě pravidel obsažených v rozvrhu práce soudů.

Judikatura

Sp. zn. IV. ÚS 307/03, právo na zákonného soudce:

„Ústavní imperativ, dle něhož „nikdo nesmí být odňat svému zákonnému soudci“, je ochranou především proti libovolnému či účelovému obsazení jednajícího soudu ad hoc. Základní právo na zákonného soudce (tj. příslušnost soudu a soudce) není vyčerpáno jen zákonným vymezením věcné, funkční a místní příslušnosti soudu, ani pouhým zákonným vymezením obsazení soudu. Součástí základního práva na zákonného soudce je i zásada přidělování soudní agendy a určení složení senátů na základě pravidel obsažených v rozvrhu práce soudů.

Pokud příslušný senát, stanovený rozvrhem práce soudu, projedná a rozhodne věc v jiném než určeném složení, může se tak stát pouze tehdy, jestliže je absence rozvrhem práce soudu určených soudců důvodná. Za takovou je třeba považovat zejména vyloučení soudce z důvodu podjatosti a jeho odůvodněnou nepřítomnost (v důsledku nemoci, dovolené, pracovní cesty apod.). Zastoupení soudců se stejně jako složení senátů musí řídit předem stanovenými pravidly, určenými rozvrhem práce.“

5.3.2. Odstavec 2

Právo uvedené v tomto článku je dalším právem fyzické osoby rozvíjejícím obecný princip práva na spravedlivý proces zakotvené v článku 36 LZPS a je jeho obsahem. Právo je charakterizováno čtyřmi aspekty (a pouze jednou výjimkou):

- zásadou veřejnosti jednání;
- soudním řízením bez zbytečných průtahů;
- jednáním v přítomnosti fyzické osoby, o níž se v řízení jedná;
- s možností vlastního vyjádření účastníka ke všem prováděným důkazům.

1. Zásada veřejnosti

Výjimka z tohoto práva, kdy veřejnost může být vyloučena, musí být stanovena pouze zákonem, ovšem rozhodnutí musí být vyhlášeno vždy veřejně.

Jiné výjimky připuštěny nejsou. Obecně lze říci, a Ústavní soud již judikoval mnohokrát, že porušení těchto principů znamená současně porušení práva na spravedlivý proces zakotveného v čl. 36 odst. 1 LZPS, a rovněž judikatura ESLP hovoří o tomto případě a porušení čl. 6 Úmluvy.

Zásada veřejnosti jednání je všeobecným požadavkem na transparentnost soudní moci, veřejnou kontrolu i potencionální výchovnou činnost soudu. Veřejnost může být vyloučena pouze v zákonem stanovených případech.

„Právo na veřejné projednání věci a její rozhodnutí soudem bez zbytečných průtahů je zákonný požadavek zákona a soudech a soudcích (§ 5 odst. 2). V obsahové návaznosti na to pak zákon v § 164 an. Precizně upravuje možnost fyzických a právnických osob obracet se na orgány státní správy soudů se stížnostmi a průtahy v řízení nebo nevhodné chování soudních osob nebo narušování důstojnosti při řízení před soudem.

V trestním řízení je tato zásada tedy zakotvena a dále rozvíjena v ust. § 2 odst. 10 a odst. 11 TŘ, které stanoví, že trestní věci před soudem se projednávají veřejně tak, aby se jejich projednávání občané mohli zúčastnit a jednání sledovat. Při hlavním líčení a veřejném zasedání smí být veřejnost vyloučena jen v případech uvedených v zákoně. Jednání před soudy je ústní, což znamená, že důkaz prováděný výsledky svědků, obviněných či znalců se provádí zpravidla tak, že se tyto osoby vyslýchají.“⁷¹

2. Právo na projednání bez zbytečných průtahů

„Princip práva na projednání věci bez zbytečných průtahů je proveden v ust. § 2 odst. 4 TŘ a navazuje rovněž na čl. 6 odst. 1 Úmluvy a samozřejmě i tato zásada je součástí práva na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 LZPS. V čl. 2 odst. 4 je jednou ze základních zásad trestního řízení požadavek co nejrychlejšího projednání trestních věcí, který však nesmí být uplatňován na úkor řádného objasnění věci, a plným šetřením občanských práv zaručených LZPS a mezinárodními smlouvami o lidských právech a svobodách, jimiž je Česká republika vázána.“⁷²

Uskutečnění trestního řízení v rámci ústavního práva na projednání věci

⁷¹ JELÍNEK, Jiří. *Trestní zákoník a trestní řád: s poznámkami a judikaturou: zákon o soudnictví ve věcech mládeže, zákon o výkonu vazby, zákon o výkonu trestu odnětí svobody, advokátní tarif. 2. aktualiz. vyd. podle stavu k 1. 12. 2011.* Plzeň: Leges, 2011, str. 608.

⁷² KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině. 2., rozšířené vyd.* Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, str. 1369.

bez zbytečných průtahů podle článku 38 odst. 2 Listiny a dle článku 6 odst. 1 Úmluvy je významnou garancí řádného objasnění trestní věci a tím i spravedlivého rozhodnutí, protože průtahy v řízení a celková délka procesu negativně ovlivňují kvantitu a kvalitu důkazů.

3. Zásada součinnosti

Další zásadu spočívající v právu v projednání věci bez zbytečných průtahů v občanském soudním řízení upravuje § 6 OSŘ, který stanoví, že v řízení soud postupuje v součinnosti se všemi účastníky řízení tak, aby ochrana práva byla rychlá a účinná a aby skutečnosti, které jsou mezi účastníky sporné, byly spolehlivě zjištěny. S touto úpravou souvisí i úprava v § 5 odst. 2 ZSS, který formuluje subjektivní právo každého na projednání a rozhodnutí jeho věci bez zbytečných průtahů. Na průtahy v řízení, které jsou ovšem vždy individuální, si lze stěžovat u orgánů státní správy (§ 164 ZSS).

Judikatura

Sp. zn. II. ÚS 271/29, průtahy v řízení:

„Svěddecké výpovědi, které navíc mají klíčový význam pro rozhodnutí o vině a trestu, uskutečněné v nepřítomnosti obviněného, tedy aniž měl možnost uplatnit své právo klást otázky podle § 215 odst. 1 TŘ, zakládají porušení práva chráněného čl. 38 odst. 2 LZPS, dle něhož má každý právo nejen na to, aby jeho věc byla projednána veřejně, bez zbytečných průtahů, ale také v jeho přítomnosti.

Postupem podle § 185 odst. 2 TŘ, který je v systému trestního řádu vázán na předběžně projednání obžaloby, nelze provádět důkazy vztahující se k otázce viny.“

Sp. zn. II. ÚS 405/05, právo být slyšen soudem při rozhodování o prodloužení vazby:

„Pokud stěžovatelka nebyla soudem slyšena předtím, než bylo rozhodnuto o její stížnosti proti rozhodnutí o prodloužení vazby, bylo porušeno její základní právo definované v čl. 5 odst. 4 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod i v čl. 8 odst. 2 LZPS. Podle čl. 5 odst. 4 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod je nutné slyšení obviněného soudem, než je rozhodnuto o jeho stížnosti proti usnesení státního zástupce o dalším trvání vazby.“

Sp. zn. I. ÚS 273/06, právo navrhopvat důkazy:

„Postup odvolacího soudu, kdy se odchýlil od skutkového stavu zjištěného soudem prvního stupně, aniž však dokazování sám zopakoval, není v souladu se zásadami spravedlivého procesu, neboť tímto odňal stěžovatelce reálnou možnost jednat před soudem, spočívající v oprávnění právně a skutkově argumentovat, v důsledku čehož došlo k porušení jejího základního práva zakotveného v čl. 36 odst. 1 LZPS.

Chtěl-li se odvolací soud odchýlit od skutkového zjištění, které učinil soud prvního stupně na základě v řízení provedených důkazů předloženými listinami ve spojení s výpověďmi účastníků řízení, bylo nutno, aby tyto důkazy sám zopakoval a zjednal si tak rovnocenný podklad pro případně odlišné zhodnocení těchto důkazů.“

5.4. „článek 39“

Jen zákon stanoví, které jednání je trestným činem a jaký trest, jakož i jaké jiné újmy na právech nebo majetku lze za jeho spáchání uložit.

Základní ústavní princip – nullum crimen, nulla poena sine lege – znamená, že pouze zákon může stanovit, které jednání je trestným činem a jaký trest lze za trestný čin uložit. Trestem se rozumí i jiná újma na právech nebo na majetku pachatele trestného činu.

„Tuto trestněprávní ochranu zajišťuje trestní právo hmotné – trestní zákoník č. 40/2009 Sb., zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže (ZSM). Trestní právo hmotné realizuje některé ze základních ústavních zásad, a sice, že „státní moc lze uplatňovat jen v případech a v mezích stanovených zákonem“ (tedy trestním zákonem, ZSM), a to způsobem, který zákon stanoví (čl. 2 odst. 2 LZPS), a dále, že každý může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co (trestní) zákon neukládá (tzv. legální licence – čl. 2 odst. 3 LZPS), přičemž jen zákon stanoví, které jednání je trestným činem a jaký trest, jakož i jiné újmy na právech nebo na majetku lze za jeho spáchání uložit (čl. 39).“⁷³

⁷³ JELÍNEK, Jiří. *Trestní zákoník a trestní řád: s poznámkami a judikaturou: zákon o soudnictví ve věcech mládeže, zákon o výkonu vazby, zákon o výkonu trestu odnětí svobody, advokátní tarif. 2. aktualiz. vyd. podle stavu k 1. 12. 2011.* Plzeň: Leges, 2011, str. 53.

Smyslem trestního zákoníku je chránit zájmy společnosti, ústavní zřízení České republiky, práva a oprávněné zájmy fyzických a právnických osob. Tato ochrana je uskutečňována trestním zákonem tím, že uvádí závažná porušení základních práv a svobod a definuje je jako trestné činy, určuje za jejich spáchání druhy a výměry trestů. Typologii trestných činů uvádí bez ohledu na to, zda se jich pachatel dopustil jako soukromá osoba, či zda jednal jako představitel orgánu veřejné moci, zejména pak jako představitel orgánu činného v trestním řízení.

O vině, resp. nevině, a tedy o trestu může rozhodovat pouze v příslušném řízení soud, který jediný má výhradní oprávnění rozhodovat v trestním řízení.

Judikatura

Sp. zn. III. ÚS 323/04:

„Obecné soudy nemají povinnost provést všechny důkazy, které účastník řízení navrhne, jestliže je rozsah dokazování z jiných důkazních pramenů dostatečný, o vznesených návrzích však musí rozhodnout. Pokud jim nevyhoví, musí ve svém rozhodnutí vyložit, z jakých důvodů navržené důkazy neprovedly. Jestliže lze konstatovat, že obecné soudy opřely svá rozhodnutí o spolehlivé důkazy, které jim umožnily náležitě zjistit skutkový stav věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, a to v rozsahu, který je nezbytný pro jejich rozhodnutí (§ 2 odst. 5 TR), jestliže hodnocení provedených důkazů je v odůvodnění rozhodnutí nalézacího soudu dostatečně zevrubné a poskytuje dostatečný podklad pro kontrolu správnosti skutkových zjištění, jestliže provedené důkazy byly náležitě zhodnoceny a přijatá rozhodnutí byla odůvodněna a jestliže v souhrnu těchto důkazů bylo možno dospět ke spolehlivému závěru o stěžovatelově vině, potom, pokud nalézací soud odmítl provedení dalších navržených důkazů pro jejich nadbytečnost, nelze tomuto závěru z hlediska principů spravedlivého procesu vytknout jakékoliv pochybení.“

Sp. zn. I. ÚS 125/04:

„Svévolným vymezením skutku ve výroku o vině, který nebyl předmětem dokazování a nekoresponduje s popisem skutkového děje v odůvodnění napadeného rozhodnutí obecného soudu, orgány činné v trestním řízení nerespektují ustanovení čl. 2 odst. 2 Listiny základních práv a svobod, čímž zároveň zasahují do práva jednotlivce garantovaného čl. 36 odst. 1 Listiny

základních práv a svobod a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

Rozhodování o mimořádném opravném prostředku se nemůže ocitnout mimo rámec ochrany základních práv jednotlivce a tato ústavně garantovaná práva musí být respektována (a chráněna) v rámci řízení o všech opravných prostředcích.

Při změně kvalifikace trestného činu učiněné v rámci dovolacího řízení je nezbytné, aby bylo dáno právo obhajobě vyjádřit se k takto změněné právní kvalifikaci, včetně práva navrhnout důkazy, které by i mohly nakonec zpochybnit možnost aplikovat tuto novou právní kvalifikaci na daný skutek, a včetně ověřování subjektivní stránky jednání tak, aby bylo možné spolehlivě posoudit, že nebyla porušena ústavní zásada nullum crimen sine lege (čl. 39 LZPS).“

5.5. „článek 40“

- 1) Jen soud rozhoduje o vině a trestu za trestné činy.*
- 2) Každý, proti němuž je vedeno trestní řízení, je považován za nevinného, pokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu nebyla jeho vina vyslovena.*
- 3) Obviněný má právo, aby mu byl poskytnut čas a možnost k přípravě obhajoby a aby se mohl hájit sám nebo prostřednictvím obhájce. Jestliže si obhájce nezvolí, ačkoliv ho podle zákona mít musí, bude mu ustanoven soudem. Zákon stanoví, v kterých případech má obviněný právo na bezplatnou pomoc obhájce.*
- 4) Obviněný má právo odepřít výpověď; tohoto práva nesmí být žádným způsobem zbaven.*
- 5) Nikdo nemůže být trestně stíhán za čin, pro který již byl pravomocně odsouzen nebo zproštěn obžaloby. Tato zásada nevylučuje uplatnění mimořádných opravných prostředků v souladu se zákonem.*
- 6) Trestnost činu se posuzuje a trest se ukládá podle zákona účinného v době, kdy byl čin spáchán. Pozdějšího zákona se použije, jestliže je to pro pachatele příznivější.*

5.5.1. Odstavec 1

Zvláštní ústavní základy věnuje Listina postupu státu v trestním řízení. Výhrada pouze státního trestního soudnictví vyplývá již z čl. 90 Ústavy, v němž se uvádí, že „pouze soud rozhoduje o vině a trestu za trestné činy“.

Ústavním pokynem pro zákonodárce je především úprava klasických soudních zásad:

- jen zákon stanoví, které jednání je trestným činem;
- jen zákon stanoví, jaký trest, jakož i jiné újmy na právech a majetku, lze za jeho spáchání uložit;
- každý, proti němuž je vedeno trestní řízení, je považován za nevinného, pokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem nebyla jeho vina vyslovena;
- nikdo nesmí být trestně stíhán za čin, pro který byl již pravomocně odsouzen nebo zproštěn obžaloby;
- trestnost činu se posuzuje a trest se ukládá podle zákona účinného v době, kdy byl čin spáchán. Pozdějšího se použije, jestliže je to pro pachatele příznivější.

Byť článek čl. 40 odst. 1 Listiny pojednává o trestním řízení, je nepochybné, že jej lze použít i na přestupkové řízení, neboť přestupkem je zaviněné jednání, které porušuje nebo ohrožuje zájem společnosti a je za přestupek výslovně označeno v tomto nebo jiném zákoně, nejde-li o jiný správní delikt postižitelný podle zvláštních právních předpisů anebo o trestný čin.

Sankce za spáchání trestného činu uvádí trestní zákon, rovněž tak i jiné majetkové újmy na právech a na majetku. Trestní zákon v § 52 TZ stanoví jednak druhy trestů a ve zvláštní části zákona určuje u jednotlivých trestných činů druh trestu a jejich výměru.

5.5.2. Odstavec 2

Základní princip, dle kterého je každý jednotlivec, který je trestně stíhán orgánem činným v trestním řízení, dokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem nebyla jasně vyslovena vina, považován za nevinného. Tím je vymezena stará tradiční zásada presumpce neviny jako jedna ze základních zásad trestního řízení (§ 2 odst. 2 TŘ). Proto nejen orgány činné v trestním řízení, ale i jiné osoby musí tuto zásadu dodržovat a do vynesení pravomocného rozsudku nelze jasně uvést, že „určitá osoba spáchala trestný čin“. Sdělování skutečností i informací o trestním řízení ze strany orgánů činných v trestním řízení je tedy tímto principem ve smyslu § 8a odst. 1 TŘ značně omezeno. Respektování uvedeného principu souvisí i s principem státního monopolu v oblasti trestního soudnictví.

Presumpce neviny vyjadřuje objektivní situaci z hlediska právního předpisu. Vyjadřuje požadavek, že vina obviněného, resp. obžalovaného musí být zcela jednoznačně a objektivně prokázána, bez jakýchkoli pochybností. Tímto je

spojena

s dalším principem, který je uveden v dalším odstavci základních zásad trestního řízení, v § 2 odst. 5 TŘ a sice zásadou pravdivého zjištění skutkového stavu, o němž nejsou důvodné pochybnosti v rozsahu, který je nezbytný pro rozhodnutí. Zároveň to však nezabavuje orgány činné v trestním řízení povinnosti prokazovat obžalovanému vinu za situace, kdy obviněný – obžalovaný učiní doznání. Tyto orgány jsou tedy povinny prověřovat všechny podstatné okolnosti, tedy i doznání obviněného či obžalovaného.

„Ve svém důsledku znamená tato zásada další zásadu, a to „in dubio pro reo“, tedy může být tedy v pochybnostech ve prospěch obviněného (obžalovaného). Odsuzující rozsudek může být tedy vynesena až tehdy, jestliže soud odstraní všechny pochybnosti o vině obžalovaného. Pokud soud tyto pochybnosti má a nemůže je odstranit, musí být obžalovaný zproštěn obžaloby (§ 226 písm. a) a c) TŘ). Toto pravidlo se však týká pouze okolností skutkových, nikoliv právních. Právní otázky se řídí zásadou „iura novit curia“, tedy soud zná právo. Jinak řečeno, nedokázaná vina má stejný význam jako dokázaná nevinu.“⁷⁴

Na tuto zásadu navazuje další zásada, a sice že obviněnému – obžalovanému musí být vina prokázána orgány činnými v trestním řízení, resp. soudem.

„S tím souvisí i právo obviněného – obžalovaného vypovídat způsobem, jakým uzná za vhodné, jeho právo nevypovídat vůbec či právo nejen na úplné doznání (což může být subjektivně relativní), ale i právo lhát, aniž by měl a mohl být za svou výpověď jakkoli sankcionován či by mu jeho výpověď měla být dávana k tíži. Z pravidla, že obviněnému – obžalovanému musí být vina prokázána, vyplývá, že není povinen svou nevinu prokazovat, ale má právo uvádět okolnosti, které jeho obvinění zeslabují či zpochybňují a které slouží k jeho obhajobě, a k tomu má právo navrhopvat a předkládat důkazy.“⁷⁵

„Aby tedy na obžalovaného mohlo být pohlíženo jako na vinného za spáchání trestného činu, musí být vynesena rozsudek, který nabude právní moci (§ 120 – 125, § 225, § 139 TŘ). Listina celkově vymezuje povinnosti a meze rozhodování státu v trestní oblasti a v souladu se zásadou právního státu tuto

⁷⁴ JELÍNEK, Jiří. *Trestní zákoník a trestní řád: s poznámkami a judikaturou: zákon o soudnictví ve věcech mládeže, zákon o výkonu vazby, zákon o výkonu trestu odnětí svobody, advokátní tarif*. 2. aktualiz. vyd. podle stavu k 1. 12. 2011. Plzeň: Leges, 2011, str. 577.

⁷⁵ JELÍNEK, Jiří. *Trestní zákoník a trestní řád: s poznámkami a judikaturou: zákon o soudnictví ve věcech mládeže, zákon o výkonu vazby, zákon o výkonu trestu odnětí svobody, advokátní tarif*. 2. aktualiz. vyd. podle stavu k 1. 12. 2011. Plzeň: Leges, 2011, str. 244.

činnost jednoznačně podmiňuje zákonným pravidlem (princip legality).“⁷⁶

5.5.3. Odstavec 3

Přímo z Listiny vyplývajícími procesními právy pro trestní řízení jsou pro obviněného:

- právo na poskytnutí času a možnosti obhajoby,
- právo na obhajobu osobní nebo prostřednictvím obhájce,
- právo na ustanovení obhájce soudem v případě, že si ho nezvolí, ačkoli podle zákona ho mít musí,
- právo na bezplatnou pomoc obhájce v zákonem stanovených případech,
- právo na odepření výpovědi.
- Tato práva jsou pak dále rozvedena zejména v ustanovení § 32 až 41 TŘ, upravujícím procesní postavení obviněného a obhájce.

„Postavení obviněného, resp. okolnosti, kdy se z podezřelého stává obviněný, upravuje § 32 TŘ. Základní práva v trestním řízení pak upravuje § 33 TŘ a tím vymezuje jeho právo na obhajobu dané ustanovení čl. 40 odst. 3 a odst. 4 LZPS. V té souvislosti je třeba zmínit závazky vyplývající z mezinárodních smluv, zejména z čl. 6 odst. 3 písm. c), d) Úmluvy, kde jsou práva obviněného v některých směrech zakotvena.

Jednotlivé části jinak velmi širokého práva na obhajobu se promítají postupně trestním řádem, tak jak postupuje trestní proces, tedy od sdělení obvinění až po ukončení trestního řízení pravomocným trestním rozsudkem.“⁷⁷

Právo na poskytnutí času a možnosti obhajoby obsahově nejen znamená nejen, že obviněnému musí být před jeho výslechem poskytnuta dostatečně dlouhá doba k přípravě jeho výpovědi, ale rovněž v případě nutné obhajoby předtím, než mu bude obhájce ustanoven soudem, dostatečně dlouhá doba, aby si sám mohl obhájce zvolit a o věci se s ním poradit. *„S obhájcem má právo se radit vždy bez přítomnosti třetí osoby, a to i když je obviněný ve vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody. Má rovněž právo se s ním radit i během úkonů prováděných orgánem činným v trestním řízení. S obhájcem se však v průběhu svého výslechu nemůže radit o tom, jak odpovědět na již položenou otázku. Může žádat, aby byl vyslýchán za účasti svého obhájce a aby se obhájce účastnil i jiných úkonů*

⁷⁶ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozšířené vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, str. 1392.

⁷⁷ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozšířené vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, str. 1393.

*přípravného řízení (§ 165). Uvedená práva přísluší obviněnému i tehdy, je-li zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo je-li jeho způsobilost k právním úkonům omezena.*⁷⁸

5.5.4. Odstavec 4

Z § 92 odst. 2 TŘ a z dalších odstavců téhož ustanovení vyplývá, že obviněný má především právo vypovídat způsobem, jaký považuje za vhodný, jinak řečeno, pokud se rozhodne vypovídat, může vypovídat pravdivě i nepravdivě. *„Především orgány činné v tr. řízení jsou povinny prověřovat každou výpověď obviněného bez ohledu na to, zda je či není pravdivá. K pravdivé výpovědi,*

*resp. k vyjádření lítosti pachatele pak soud přihlédne jako polehčující okolnosti. K nepravdivé výpovědi nelze přihlížet jako k okolnosti přitěžující, orgány činné v tr. Řízení jsou povinny obviněnému jeho trestné jednání prokázat samy.*⁷⁹

Obviněný musí již před zahájením výslechu být poučen o všech svých právech, včetně jeho práva nevypovídat. *„Nelze obviněného či obžalovaného nutit k výpovědi vůbec, ani úskokem či lstí, je nepřípustné vynucovat výpověď slibem čehokoli (např. při zadržení pachatele trestného činu vynucováním doznání pod slibem propuštění ze zadržení v případě, že mohou být dány důvody vazby). Porušením těchto zásad je vždy též porušením práva na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 LZPS Listiny a čl. 6 Úmluvy.*⁸⁰

5.5.5. Odstavec 5

„Nikdo nesmí být odsouzen za jeden a tentýž skutek vícekrát. Toto pravidlo – zásada „ne bis in idem“ se týká i občanskoprávních věcí – nelze například dvakrát vymoci od dlužníka dlužnou částku z téhož právního důvodu. Osoba však může vedle trestněprávní odpovědnosti nést za jeden skutek i občanskoprávní odpovědnost, tedy osoba odsouzená za trestný čin může být povinována uhradit trestným činem způsobenou materiální škodu. Toto pravidlo ovšem neplatí pro situaci, kdy se věc v obnově řízení znovu posuzuje vzhledem k tomu, že se objevily nové skutečnosti.

Jedná se o další základní zásadu soudního řízení, jak trestního,

⁷⁸ JELÍNEK, Jiří. Trestní právo procesní. 3. aktualiz. a dopl. vyd. podle stavu k 1. 4. 2013 včetně změn vyplývajících ze zákona č. 45/2013 Sb. Leges, 2013, str. 243.

⁷⁹ JELÍNEK, Jiří. Trestní právo procesní. 3. aktualiz. a dopl. vyd. podle stavu k 1. 4. 2013 včetně změn vyplývajících ze zákona č. 45/2013 Sb. Leges, 2013, str. 245.

⁸⁰ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozšířené vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, str. 1394.

tak občanskoprávního, a to o zásadu „res iudicata“, tedy zásadu věci rozsouzené. V trestním řízení je upravena v § 139 a 140 TŘ. Má vyjadřovat a především zajišťovat právní jistotu tomu, kdo byl odsouzen pro trestný čin, nebo naopak zproštěn ze spáchání trestného činu před novým trestním stíháním. Zásada tedy znamená nezměnitelnost a závaznost rozsudku, jako dovršená po využití řádných opravných prostředků právní mocí je výrazem ukončení procesu. Z toho ovšem zákon připouští výjimky na základě mimořádných opravných prostředků, např. v řízení dovolacím, v řízení o stížnosti při porušení zákona, v obnově řízení a některých dalších. Důsledkem závaznosti rozsudku je tedy nepřípustnost dalšího trestního stíhání pro tentýž skutek vytvořením překážky věci rozhodnuté; nemůže být tedy předmětem projednávání ani v jiném procesu (zásada „ne bis in idem“).“⁸¹

5.5.6. Odstavec 6

Tento článek zaručuje tzv. zákaz retroaktivity, tedy odmítá zpětnou časovou působnost trestního zákona. V tomto smyslu rovněž platí, že při vyhlašování nového trestního zákona, resp. dalších novelizací, nemohou mít zpětnou působnost.

Věta druhá tohoto článku zvýhodňuje obviněného, resp. obžalovaného v tom smyslu, že v momentě hmotné změny trestního zákona posoudí soudní orgán jeho jednání dle toho trestního zákona, který je pro něj příznivější. Jeho jednání může být posouzeno podle pozdějšího trestního zákona, než byl čin spáchán, a to nejen z hlediska výměry trestu, ale i z hlediska hmotných ustanovení o trestných činech.

Judikatura

Sp. zn. I. ÚS 670/05, zákaz reformationis in peius:

„Za změnu rozhodnutí v neprospěch obviněného nutno považovat jakoukoli změnu a v kterémkoli výroku, pokud to zhoršuje postavení obviněného a přímo se ho to dotýká, bez ohledu na to, o které otázce z těch, o nichž se v trestním řízení rozhoduje, bylo v daném případě rozhodováno. Zákaz reformace in peius je třeba důsledně chápat jako garanci svobody odvolacího práva (zaručené hlavou pátou

⁸¹ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině. 2.*, rozšířené vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, str. 1394-1395.

LZPS) a v důsledku toho práva na obhajobu. Proto je třeba jej pojímat co možná nejširěji. K extenzivní aplikaci zákazu reformationis in peius vede i zřejmý fakt, že posledním arbitrem toho, co je, či není ku jeho prospěchu, by měl být zásadně obviněný, nikoli soud, který je při úvaze, zda nějaká změna obviněnému prospívá, či nikoli, veden i vlastními hodnotovými představami. Péče o dokonalost popisu skutku náleží v aktivitě obžaloby, nikoli aktivitě soudu, který se odstraňováním takové vady podílí na rozhodování o vině, či nevině (byť je k tomu nucen trestním řádem – ust. § 2 odst. 5 TR). Z hlediska kautel spravedlivého procesu je nepřipustný postup, který zákaz reformationis in peius paušálně upozadí ve prospěch zásady objektivní pravdy. Nerespektování zákazu reformationis in peius v oblasti základů trestní odpovědnosti může věc posunout do ústavněprávní roviny, neboť se může zhoršit procesní postavení obviněného, a to jen v důsledku využití odvolacího práva, čímž dojde k porušení práva na spravedlivý proces.

Odsuzující rozsudek v trestním řízení, a především uložení trestu odnětí svobody musí vycházet z dostatečně zjištěných skutečností tak, aby rozhodnutí mělo reálný základ. Nároky na standard reálného základu se nutně zvyšují v situaci, kdy chybí přímý důkaz o vině a absentuje i doznání obviněného.“

Sp. zn. III. ÚS 229/06, zásada in dubio pro reo:

„Porušení zásad na úrovni „obyčejného“ práva, tj. na úrovni trestně procesních pravidel obsažených v trestním řádu, vedlo v posuzovaném případě k dotčení ústavně chráněného práva na spravedlivý soudní proces obsaženého v čl. 6 Úmluvy a k nedodržení principu zákonnosti postupu orgánů státní moci stanoveného v čl. 2 odst. 3 Ústavy a čl. 2 odst. 2 LZPS. Ve svých důsledcích – totiž v nedostatečně odůvodněném výroku o vině a v uložení dlouhodobého trestu odnětí svobody – zasáhla napadená rozhodnutí též sféru osobní svobody, zaručené článkem 8 LZPS. Odvolací i nalézací soud nedostály požadavkům plynoucím ze zásady in dubio pro reo, zakotvené v čl. 40 odst. 2 LZPS.“

Sp. zn. ÚS 387/2000, zásada in dubio pro reo a dokazování v odvolacím řízení:

„Za situace, kdy proti sobě stojí protikladné výpovědi obžalovaného a poškozeného svědka, vycházely obecné soudy nejen z hodnocení věrohodnosti obou vyslychaných, nýbrž i z dalších dostupných důkazů, jmenovitě z další svědecké výpovědi, potvrzující jednání obžalovaného před vlastní trestnou činností

a podporující nepřímo i usvědčující výpověď poškozeného svědka.

Neprovedení dalších důkazů nalézacím soudem, za současného uznání viny stěžovatele, by znamenalo porušení procesní zásady „in dubio pro reo“ (čl. 40 odst. 2 LZPS) jen tehdy, jestliže hodnocení jiných důkazů doposud provedených by nevedlo ke zjištění skutkového stavu bez důvodných pochybností.

Výtýká-li odsouzený krajskému soudu jako soudu odvolacímu, že rozhodl v jeho neprospěch bez výslechu svědků, je nutné připomenout, že odvolací soud dokazování v řízení o odvolání zpravidla neprovádí. Činí tak jen výjimečně a v omezeném rozsahu v případech, které má na mysli § 259 odst. 3 TŘ (v souvislosti s uplatněním apelačního oprávnění tohoto soudu); dále se předpokládá dokazování podmiňující rozhodnutí o odvolání v § 263 odst. 5 TŘ, vyžaduje-li to důkazní situace.“

Sp. zn. ÚS 472/2000, právo obviněného nahlížet do spisu:

„Právo obviněného nahlížet do spisu je jednou ze složek jeho práva na obhajobu, zaručovaného čl. 40 odst. 3 LZPS, a právě proto je omezení tohoto práva,

i když je zákonem připuštěno, vždy třeba náležitě odůvodnit. Jinak by totiž omezení uvedeného práva zůstalo bez možnosti je přezkoumat. Za závažné důvody podle § 65 odst. 2 TŘ nelze považovat zcela obecný poukaz maření výsledků vyšetřování, a již vůbec ne předpoklad ovlivňování svědků za situace, kdy se obviněný nachází ve vazbě, navíc v dané věci ve vazbě koluzní.“

Sp. zn. IV. ÚS 403/03, právo odepřít výpověď:

„Ustanovení § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu vyžaduje vyčerpání pouze takových prostředků nápravy, které se týkají inkriminovaných porušení a současně jsou použitelné a adekvátní. Takové prostředky musí existovat s dostatečným stupněm jistoty; a to nejen v teorii, ale i v praxi, v opačném případě je nelze považovat za účinné a dostupné.

Ustanovení čl. 2 odst. 2 LZPS, dle něhož „Státní moc lze uplatňovat jen v případech a v mezích stanovených zákonem, a to způsobem, který zákon stanoví,“ neobsahuje samostatné základní právo, jehož by bylo možno se dovolávat přímo. Lze se jej dovolávat pouze ve spojení s jinými konkretizovanými základními právy.

Ústavní soud se nepokládá za vázaný právní kvalifikací, kterou věci

přisuzují strany. Podle zásady iura novit curia se ústavní stížností může zabývat z pohledu takové normy ústavně zaručující právo, již se strany nedovolávaly.“

Sp. zn. I. ÚS 2/93:

„Pravomocné rozhodnutí o žalobě na plnění představuje vždy překážku věci pravomocně rozsouzené pro žalobu na určení již z toho důvodu, že jím byla současně posouzena existence či neexistence určitého právního vztahu nebo práva, z něhož bylo žalováno o plnění.“

Sp. zn. ÚS 111/96:

„Rozhodoval-li soud o věci již pravomocně rozhodnuté, porušil tím právo na soudní ochranu podle Listiny základních práv a svobod.“

Sp. zn. ÚS 597/99, zákaz retroaktivity:

„Podle čl. 40 odst. 6 LZPS se trestnost činu posuzuje a trest se ukládá podle zákona účinného v době, kdy byl čin spáchán. Pozdějšího zákona se použije, jestliže je to pro pachatele příznivější. Tato zásada odmítající zpětnou časovou působnost trestního zákona je promítnuta v § 2 TZ, podle kterého trestnost činu se posuzuje podle účinného v době, kdy byl čin spáchán, podle pozdějšího zákona se posuzuje jen tehdy, jestliže je to pro pachatele příznivější. Rozhodujícím kritériem pro posouzení otázky, zda použití pozdějšího zákona by bylo pro pachatele příznivější, je celkový výsledek z hlediska trestnosti, jehož by bylo při aplikaci toho či onoho zákona dosaženo, s přihlédnutím ke všem právně rozhodným okolnostem konkrétního případu. Použití nového zákona je tedy pro pachatele příznivější tehdy, jestliže jeho ustanovení posuzována jako celek skýtají výsledek příznivější než právo dřívější.“

6. Právo na spravedlivý proces podle Evropské úmluvy

6.1. Evropský soud pro lidská práva

Soud byl zřízen v roce 1959 k projednávání stížností na porušení Úmluvy a jejích Protokolů. Podle znění Úmluvy byl kontrolní mechanismus dvouinstanční, kdy se stížnostmi nejprve zabývala Evropská komise pro lidská práva, jejímž úkolem bylo posoudit přijatelnost (přípustnost) stížnosti, přimět strany ke smírnému ukončení sporu, a byla-li stížnost přijata, vyjádřit se k jejímu merit. Soud se věcí mohl zabývat pouze tehdy, byla-li mu předána Komisí, Vysokou smluvní stranou, jejíž příslušník se považoval za poškozeného, Vysokou smluvní stranou, která předložila případ Komisi, či Vysokou smluvní stranou, proti níž byla podána stížnost. Po vstupu dodatkového Protokolu č. 9 v platnost, dne 1. října 1994, mohla tak učinit i osoba, nevládní organizace nebo skupina osob, které podaly stížnost Komisi, ovšem za předpokladu, že dotčená smluvní strana Protokol č. 9 ratifikovala.

„Dvouinstanční systém, který byl shledán pomalým a nepružným, byl nahrazen stálým Soudem na základě dodatkového protokolu č. 11, který vstoupil v platnost dne 1. listopadu 1998.

Soud tvoří soudci, jejichž počet se rovná počtu Vysokých smluvních stran. (článek 20 Úmluvy). Vzhledem k tomu, že každý smluvní stát Úmluvy, kterých je k roku 2011 47, je zastoupen jedním soudcem, je Soud co do počtu soudců jednou z největších mezinárodních institucí. Členský stát však nemusí být zastoupen svým státním občanem, v současné době za Lichtenštejnsko zasedá soudce, jenž je švýcarským státním občanem.

Soudci musí mít vysoký morální charakter a splňovat podmínky vyžadované pro výkon vysokých soudních funkcí nebo být uznávanými právníky. Zasedání Soudu se zúčastňují jako soukromé osoby a během funkčního šestiletého obnovitelného soudcovského období nemohou vykonávat žádnou činnost neslučitelnou s jejich nezávislostí, nestranností nebo s požadavky činností vykonávané na plný úvazek (články 21 a 23 odst. 1 Úmluvy a články 2 a 4 jednacího řádu). Věkový limit je 70 let.

Soudce volí většinou z odevzdaných hlasů Parlamentní shromáždění Rady Evropy, za každou Vysokou smluvní stranu ze seznamu jí navržených tří kandidátů.

Ačkoli je funkční období v zásadě šestileté, může k zabezpečení v rámci možnosti obnovy mandátů jedné poloviny soudců každé tři roky, Parlamentní shromáždění rozhodnout, že funkční období jednoho nebo více soudců bude mít jinou délku než šest let, avšak ne více než devět let a ne méně než tři roky. (článek 23 odst. 3 Úmluvy).

Každý soudce je členem jedné ze sekcí, kterých je od 1. dubna 2006 pět (v rámci Soudu jsou vytvořeny nejméně čtyři sekce) (článek 25 odst. 1 jednacího řádu). Jsou ustavovány na návrh předsedy Soudu plénem na tříleté období. Složení sekcí musí být vyvážené z hlediska geografického a zastoupení pohlaví a musí zohledňovat různé právní systémy jednotlivých členských států. Během tříletého období se zpravidla složení sekcí nemění, ačkoli pokud to vyžadují okolnosti, předseda Soudu může výjimečně složení změnit.⁸²

Právo na spravedlivý proces je upraveno zejména v ustanovení čl. 6 Evropské úmluvy: „Každý má právo na to, aby jeho věc byla spravedlivě, veřejně a v přiměřené lhůtě projednána nezávislým a nestranným soudem (orgánem), který rozhodne o jeho občanských právech nebo trestních obviněních.“⁸³

Rozsudek musí být vyhlášen veřejně, avšak tisk a veřejnost můžou být vyloučeny po dobu buď celého nebo části procesu v zájmu mravnosti, veřejného pořádku nebo národní bezpečnosti v demokratické společnosti, nebo když to vyžadují zájmy nezletilých nebo ochrana soukromého života účastníků anebo, v rozsahu považovaném soudem za zcela nezbytný, pokud by vzhledem ke zvláštním okolnostem, veřejnost řízení mohla být a újmu zájmům spravedlnosti.

„Spravedlnost procesu spojil s nezbytným zaručením práva na přístup k soudu. Bez možnosti přístupu k soudu a zahájení samotného procesu by ztratilo toto právo smysl. Spravedlivý proces podle Evropského soudu „zaujímá přední místo v demokratické společnosti ve smyslu Úmluvy.“⁸⁴ „Článek 6 Úmluvy je od svého počátku nejfrekventovaněji aplikovaným ustanovením Evropské úmluvy, díky čemuž dnes existuje nejbohatší judikatura Evropského soudu k právu na spravedlivý proces.“⁸⁵

⁸² HUBÁLKOVÁ, Eva. *Přehled judikatury Evropského soudu pro lidská práva: zákaz diskriminace*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, str. 10.

⁸³ Článek 6 Evropské úmluvy.

⁸⁴ Rozsudek ve věci F.C.B., 1991, A-205.

⁸⁵ Rozsudek ve věci Golder, 1975, A-18.

1. Právo na přístup k soudu

Každý jednotlivec by měl mít právo, za splnitelných podmínek obrátit se na soud a žádat ochranu svého práva. K tomu Evropský soud ve věci Golder uvedl: *„Článek 6 odst. 1 zaručuje každému, aby soud rozhodl o každém sporu, který se týká práv nebo závazků občanské povahy. Poskytuje tak právo na soud, právo na přístup k soudu, tj. právo obrátit se na soud v civilní věci, je pouze jedním z aspektů tohoto práva. K tomu přistupují další garance předepsané čl. 6 odst. 1, pokud jde o organizaci a složení soudu a pokud jde o průběh řízení, a to vše dohromady tvoří právo na spravedlivý proces.“*⁸⁶

Právo na přístup k soudu vychází na druhou stranu z povinnosti státu zajistit systém orgánů veřejné moci, zvláště pak soudní, jejichž rozhodnutí budou kontrolována soudními orgány (např. Správní orgány). Evropský soud v této souvislosti uvedl: *„Je ve skutečnosti povinností státu dostát závazkům, k nimž se Úmluvou zavázal, zejména pak vybavit své soudy řádnými prostředky a tím jim umožnit, aby jednaly v souladu s požadavky čl. 6 odst. 1.“*⁸⁷

„Stát je povinen také se vyvarovat zavedení jakýchkoli opatření, která by ohrozila, nebo dokonce vyloučila uplatnění práva na spravedlivý proces ve smyslu jeho základního aspektu, a to přístupu práva k soudu. Za takové opatření je možné pokládat vysoké náklady, nemožnost bezplatné právní pomoci pro nemajetné osoby či jiné zákonné omezení soudní kontroly či její vyloučení. V této souvislosti například Evropský soud uvedl: Splnění závazku vyplývajícího Úmluvy si někdy může vyžadovat provedení pozitivních opatření ze strany státu.“ Jakých prostředků použije k dosažení cíle, je ponecháno na státu, mezi tyto prostředky se řadí i bezplatná právní pomoc.⁸⁸

Podle Soudu čl. 6 odst. 1 Úmluvy zaručuje stranám přístup k soudu, který rozhodne, jaká jsou jejich práva či povinnosti v civilním řízení, ale ponechává na státu, jakých prostředků k dosažení tohoto cíle použije. *„Povinnost zajistit efektivní právo na přístup k soudu patří do této kategorie“* jako jeden z důležitých principů spravedlivého procesu.⁸⁹

Koncepce práva na přístup k soudu v Evropské úmluvě vychází z 3 aspektů:

⁸⁶ Rozsudek ve věci Golder, 1975, A-18.

⁸⁷ Rozsudek ve věci Moreir, 1988, A-143.

⁸⁸ Rozsudek ve věci Airey, 1979, A-32.

⁸⁹ Rozsudek ve věci Airey, 1979, A-32.

- nestranný a nezávislý soud,
- rozhodování o občanskoprávních nárocích nebo závazcích,
- rozhodování o oprávněnosti trestního obvinění.

Evropská úmluva stanoví určité požadavky, které musí splňovat orgán, který provádí řízení a ve věci rozhoduje. Tyto požadavky byly dále upřesněny judikaturou Evropského soudu. Evropský soud ve věci De Wilde uvedl: „(Vnitrostátní) soud musí vyhovovat řadě požadavků, jako jsou nezávislost ve vztahu k exekutivě a ke stranám, garance řízení soudního typu aj., z nichž některé figurují přímo v textu čl. 6 odst. Úmluvy.“⁹⁰

Základními požadavky spravedlivého procesu ve smyslu podmínek na rozhodující orgán je hlavně zákonnost konstituování orgánu, potom i jeho nestrannost a nezávislost.

2. Nestrannost

„Podle Soudu je nestrannost založena na 2 kritériích, a to subjektivním a objektivním. Subjektivní kritérium představuje v daném případě osobní přesvědčení soudce a objektivní kritérium svědčí o tom, že soudce skýtá dostatečné záruky jakýkoli legitimní pochybnosti.“⁹¹ „Osobní nestrannost soudce je třeba předpokládat, pokud není dokázán opak“⁹² a „jestliže se lze důvodně obávat, že soudci chybí nestrannost, musí být považován za vyloučeného.“⁹³

3. Nezávislost

Soudní orgán by měl naplňovat základní zásadu dělby moci, zvláště je tím myšlena nezávislost ve vztahu k moci výkonné a jiným složkám veřejné moci.

Nezávislost je základní podmínkou, bez které existence by neměl soud rozhodovat. Účelem soudní nezávislosti je garance nestranného rozhodování soudů s vyloučením cizích zásahů. Obdobně jako nestrannost, měla by být garantována pouze právními prostředky.

Nezávislost je dána celou řadou aspektů, jako jsou nepodjatost soudce, samostatnost soudní moci a její nezávislost na ostatních mocích, sociální a vnitřní svoboda a soudce, vznik a zánik soudcovské funkce, právní úprava soudní moci apod.

⁹⁰ Rozsudek ve věci De Wilde, 1971, A-18.

⁹¹ Rozsudek ve věci Cubber, 1984, A-86; rozsudek ve věci Hauschildt, 1989, A-154.

⁹² Rozsudek ve věci Sramek, 1984, A-84.

⁹³ Rozsudek ve věci Sramek, 1984, A-84.

Podle Evropského soudu může být proces veden také orgánem, který nemusí nutně zahrnout v soudní moci soustavě daného státu, ale musí splňovat výše uvedené náležitosti: „*Soudem ve smyslu čl. 6 odst. 1 Úmluvy se nemusí nutně rozumět jurisdikční orgán klasického typu, integrovaný do struktury obecných soudů daného státu.*“ A dále v téže uvedl: „*Při rozhodování o tom, zda orgán může být pokládán za nezávislý tribunál, tj. Zejména nezávislý na exekutivě a na stranách daného případu, je nutno přihlédnout ke způsobu jmenování jeho členů a délce jejich funkčních období, k existujícím předpisům upravujícím jejich odvolání nebo záruky jejich neodvolatelnosti, k zákonům zakazujícím udělovat jim instrukce exekutivou při jejich rozhodování, k existenci právních záruk proti vnějším tlakům, k otázce, zda se orgán jeví jako nezávislý, a k účasti členů soudcovského sboru na řízení.*“⁹⁴

4. Právo na přiměřenou lhůtu řízení

Evropský soud ve smyslu zásady, že všichni jednotlivci má právo, aby jeho záležitost byla projednána v přiměřené době, uvedl v kauze Vocaturo: „*Smluvním státům přísluší své právní systémy organizovat způsobem, aby jejich soudy mohly garantovat právo každého na obdržení konečného rozhodnutí v přiměřené lhůtě, pokud jde o jeho práva a závazky.*“⁹⁵

„*Soud, jakožto dříve i Komise, se přiměřeností délky řízení mnohokrát zabývaly, konstatující, že množství práce není rozhodující, jakož i nedostatek personálu, špatná organizace apod. V žádném případě není přetíženost soudů uznávána jako důvod nepřiměřené délky řízení.*“⁹⁶ Soud posuzuje přiměřenost z hlediska spravedlnosti řízení jako celku, tedy komplexně podle okolností případu s přihlédnutím ke složitosti věci a k jednání stěžovatele a orgánů projednávajících případ a hodnotí jí vždy podle okolností případu a z hlediska těchto kritérií: „*složitosti záležitosti, způsobu chování stěžovatele a způsobu chování vnitrostátních orgánů*“⁹⁷ s ohledem na politické a sociální souvislosti.

„*Stát má povinnost vykonávat svoji funkci výkonu spravedlnosti tak, aby principy zakotvené v čl. 6 Úmluvy byly respektovány a případné nedostatky v tomto směru nešly k tíži stěžovatelů, kteří od soudu právem očekávají poskytnutí*

⁹⁴ Rozsudek ve věci Campbell, 1984, A-20.

⁹⁵ Rozsudek ve věci Vocaturo, 1991, A-206-C.

⁹⁶ Rozsudek ve věci De Micheli v. Itálie, 1993, A-257D.

⁹⁷ Rozsudek ve věci Vernillo, 1991, A-198.

soudní ochrany v přiměřené době“.⁹⁸

Pokud jde o chování samotných stěžovatelů, Soud je považuje „za objektivní prvek, nepříčitatelný žalovanému státu, který je třeba vzít v úvahu při rozhodování o tom, zda došlo k překročení přiměřené lhůty podle čl. 6 odst. 1.“⁹⁹

5. Právo na veřejné projednání věci

Veřejné projednání věci je jedna z důležitých procesních garancí spravedlivého procesu, jež zahrnuje veřejné projednání věci, přítomnost veřejnosti a veřejné vyhlášení rozsudku. Veřejnost zabezpečuje určitou kontrolu výkonu spravedlnosti. Evropský soud judikoval, že: „*Veřejnost řízení chrání strany před tajnou justicí vymykající se kontrole veřejnosti, je také jedním z prostředků zachování důvěry k soudům. Průhlednost, kterou propůjčuje výkonu spravedlnosti, napomáhá k dosažení cíle čl. 6 odst. 1, tj. spravedlivého procesu.*“¹⁰⁰ Dále, že „*Veřejnost jednání je základním principem zakotveným v čl. 6 odst. 1. tento princip musí být plně respektován alespoň při jednom instančním řízení o meritu věci, pokud zde nejsou důvody vyčíslené v čl. 6 odst. 1, umožňující vyloučení veřejnosti.*“¹⁰¹

6. Právo být účasten slyšení

Právo osobní účasti v procesu je spojováno většinou s trestním řízením. Právo účastníka, zvláště obviněného či obžalovaného v trestním řízení, vystupovat před soudem osobně pokládá Evropský soud za důležitý aspekt spravedlivého procesu. I když Evropská úmluva toto výslovně nezaručuje, je možné toto dovodit z práva na spravedlivý proces z čl. 6 odst. 1 Úmluvy, jak v této souvislosti Evropský soud uvedl: „*Právo obžalovaného na osobní účast při soudním řízení je základním prvkem práva na spravedlivý proces. Státy musí zaručit efektivní aplikaci tohoto práva.*“ Komise v téže věci uvedla, že „*ačkoli to není v čl. 6 odst. 1 výslovně uvedeno, interpretace předmětu a účelu čl. 6 v komplexním pojetí ukazuje, že osoba obviněná z trestného činu má právo účastnit se soudního jednání,*

⁹⁸ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině. 2.*, rozšířené vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 807-380-140X-12.

⁹⁹ Rozsudek ve věci Erkner a Hofauer, 1987, A-117.

¹⁰⁰ Rozsudek ve věci Pretto, 1983, A-71.

¹⁰¹ Rozsudek ve věci Hakanson, 1986, A-99.

*neboť je obtížné si představit, jak by mohla vykonávat některá práva, která jí poskytuje odst. 3, ve své nepřítomnosti.*¹⁰²

7. Princip rovnosti

Princip rovnosti zbraní *expressis verbis* v Evropské úmluvě nenalezme, přesto se stal běžnou součástí judikatury Evropského soudu, který se o něm vyjadřuje takto: *„Spravedlnost řízení v sobě zahrnuje především princip „rovnosti zbraní“ - equality of arms -, tj. Princip, že každá strana v procesu musí mít stejnou možnost hájit své zájmy a že žádná z nich nesmí mít podstatnou výhodu vůči protistraně. Principem rovnosti zbraní není ovšem požadavek spravedlnosti řízení vyčerpán a tento princip je pouze jedním z dílčích aspektů širšího pojmu spravedlivého procesu.*¹⁰³

Evropský soud v civilním procesu spojuje spravedlivý proces s principem rovnosti zbraní. (V rozsudku ve věci *Borges*, 1991, A-214 Evropský soud uvedl: *„Bez stran stojících proti sobě nelze hovořit o rovnosti či nerovnosti zbraní“.*) Tato zásada znamená rovný přístup ke stranám, s vyloučením jakékoli podjatosti z důvodu osobních zájmů, jiného vztahu k případu a stranám, jakožto i s vyloučením vnějších vlivů. Smyslem je zajistit zcela objektivní, nestranný a nezávislý přístup k věci a jejím účastníkům. Procesní strany musí mít možnost předložit věc nezávislému soudu, a to za podmínek, které neznevýhodňují výrazným způsobem jednu z nich vůči druhé, a dále za podmínky, že soud bude dohlížet na to, aby v procesu byla dodržena pravidla *fair play* – tedy princip rovnosti zbraní.

8. Právo na obhajobu

*„Právo na obhajobu je důležitý aspekt spravedlivého trestního procesu a je třeba na tento princip nahlížet také v kontextu čl. 6 odst. 3, který zakotvuje minimální práva obviněného. Úmluva upravuje právo na obhajobu jako systém řady oprávnění obviněného, která jsou strasburskou judikaturou blíže specifikována. Toto právo zahrnuje problematiku přípravy obhajoby a obhajobu samotnou, ale také právo na bezplatnou právní pomoc“.*¹⁰⁴

Podle Evropského soudu: *„Právo obhajoby a princip rovnosti zbraní jsou*

¹⁰² Rozsudek ve věci *Colozza*, 1985, A-89.

¹⁰³ Rozsudek ve věci *Delcourt*, 1970, A-11.

¹⁰⁴ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozšířené vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, str. 1297.

*elementy širšího pojmu spravedlivý proces. Tento pojem doznal v judikatuře Soudu značného vývoje.*¹⁰⁵

9. Presumpce nevinny

Presumpce nevinny je velmi zásadní zásadou spravedlivého procesu. Každé trestní řízení musí být prováděno v souladu se zásadou presumpce nevinny, neboť osoba není stále pravomocně odsouzena, což by se mělo projevit v celém řízení, a to jak v chování orgánů provádějících trestní řízení, tak v jejich přístupu k obviněnému (nikoli vinnému). V této věci Soud konstatuje: *„Prohlášení jsou slučitelná s presumpcí nevinny, jestliže vycházejí z trvajících stavu podezření, nikoli však, jestliže odrážejí názor, že daná osoba je vinna.*“¹⁰⁶ Dále uvedl: *„Bez předchozího zjištění zavinění obviněného podle zákona a obzvláště bez toho, že by obviněný měl příležitost uplatnit své právo na obhajobu, odráží soudní rozhodnutí, jež se ho týká, názor, že je vinný.*“¹⁰⁷

Podle výkladu Komise toto právo také zahrnuje možnost obviněného seznamovat se s výsledky vyšetřování, ale nevyplývá z toho nárok neomezeného přístupu k vyšetřovacímu spisu. Soud opakovaně judikoval, že *„obviněnému nenáleží automatické právo nahlížet do spisů, neboť ke splnění postačí jejich zpřístupnění právnímu zástupci*“.¹⁰⁸ Taktéž podle Soudu je součástí práva na obhajobu právo obviněného nevypovídat: *„Čl. 6 přiznává právo mlčet a nikterak nepřispívat k vlastnímu obvinění.*“¹⁰⁹

Účelem ustanovení čl. 6 odst. 3 písm. c) Úmluvy je obviněnému umožnit, aby mu byl poskytnut obhájce. Právo na bezplatného obhájce obviněnému je zaručeno, pokud to vyžaduje zájem spravedlnosti a obviněný nemá prostředky, aby obhájce zaplatil.

Komise i Soud narážely v souvislosti s bezplatnou právní pomocí často na problém „skutečné“ a „formální“ obhajoby. Jmenovaný obhájce není pro obviněného zárukou, že bude jeho zájmy skutečně chránit. Ve věci Artico a Goddi bylo judikováno, že příslušný článek Evropské úmluvy ukládá státům povinnost zajistit reálnou právní pomoc.

Podle Soudu *„čl. 6 odst. 3 písm. c) hovoří o pomoci, a nikoli jmenování.*

¹⁰⁵ Rozsudek ve věci Ekbatini, 1988, A-134.

¹⁰⁶ Rozsudek ve věci Adolf, 1982, A-49.

¹⁰⁷ Rozsudek ve věci Minelli, 1983, A-62.

¹⁰⁸ Rozsudek ve věci Kamsinski, 1989, A-168.

¹⁰⁹ Rozsudek ve věci Funkce, 1993, A-261-C.

*Pouhé jmenování nezajišťuje efektivní pomoc, protože obhájce určený pro poskytování právní pomoci může zemřít, vážně onemocnět nebo vyhnout se svým povinností.*¹¹⁰

Právo na obhajobu také obsahuje další důležitý aspekt spravedlivého procesu, a to styk obviněného se svým obhájcem. Soud ve věci Artico judikoval, že právo „*právo obviněného na styk s obhájcem mimo dosah poslechu třetí osoby figuruje mezi základními požadavky na spravedlivý proces v demokratické společnosti a dostávat od něho důvěrné instrukce, pak by jeho pomoc značně pozbyla na své užitečnosti, účelem Úmluvy je chránit konkrétní a efektivní práva.*“¹¹¹

Podle doslovné dikce čl. 6 Úmluvy se právo na obhájce vztahuje pouze na trestní věci, avšak ve věci Airey, která se týkala občanskoprávních nároků, Komise i Soud dospěly k názoru, že „*system, který neposkytuje právní pomoc a vyžaduje od lidí, aby platily advokátům vysoké honoráře, může být v rozporu s pravidlem přístupu k soudu.*“¹¹²

10. Další procesní aspekty spravedlivého procesu

Kritéria právního státu i zásady vlády práva, na kterých stojí filozofie Evropské úmluvy, nejsou obsahem jen v čl. 6 Úmluvy upravujícím právo na spravedlivý proces. Zásada spravedlivého procesu podle čl. 6 Evropské úmluvy není vyčerpán jen tímto ustanovením, jeho nedílnou součástí jsou i jiné garance uvedené v Úmluvě a jejich Protokolech. Hlavně se jedná o tyto garance:

- právo na poskytnutí odškodnění v případě nezákonného zatčení nebo zadržení – čl. 5 odst. 5 Úmluvy
- právo na odškodnění za nezákonné odsouzení – čl. 3 Protokolu č. 7 Úmluvy
- zákaz retroaktivity a zásada „není trestu bez zákona“ – čl. 7 Úmluvy
- zásada non bis idem – čl. 4 Protokolu č. 7 Úmluvy

11. Právo na přezkum – právo na účinné opravné prostředky

Za další důležitý princip spravedlivého procesu je nutné považovat i čl. 13 Úmluvy, který představuje právo na účinné opravné prostředky,

¹¹⁰ Rozsudek ve věci Airey, 1979, A-32.

¹¹¹ Rozsudek ve věci Airey, 1979, A-32.

¹¹² FROWEIN, J. A. Výklad Evropské úmluvy o lidských právech. Právník, č. 6, 1996, str. 505.

jehož konkrétnější ustanovení nalezneme v čl. 2 odst. 1 Protokolu č. 7. Evropský soud v této věci opakovaně vyjadřoval, že „záruky dané čl. 6 Úmluvy se v principu aplikují i na odvolací řízení.“¹¹³ Soud musí posuzovat proces v jeho komplexnosti, „včetně úlohy, kterou sehrál odvolací soud.“¹¹⁴ Aby mohla být hodnocena spravedlnost procesu, je nezbytné, aby opravné prostředky byly účinné a dosažitelné. Ve věci Boyle a Rice bylo judikováno: „Čl. 13 zaručuje dosažitelnost opravného prostředku na vnitrostátní úrovni, aby posílil podstatu práv a svobod upravených úmluvou bez ohledu na formu tohoto prostředku danou vnitrostátním právem.“¹¹⁵

¹¹³ Rozsudek ve věci Delcourt, 1970, A-11.

¹¹⁴ Rozsudek ve věci Helmers, 1991, A-212.

¹¹⁵ Rozsudek ve věci Boyle a Rice, 1988, A-131.

7. Zahraniční ústavní soudy

7.1. Španělsko

Právní úpravu práva na spravedlivý proces ve Španělském království nalezneme v Ústavě¹¹⁶ (dále jen též Ú. Š.) a zákoně o Ústavním soudu¹¹⁷ (dále jen též ZÚSS) a to zejména v článku 24 Ú. Š., který v odstavci prvním garantuje každému právo domáhat se účinné ochrany svých práv a legitimních zájmů před soudci a soudy a v žádném případě nemůže nikomu vzniknout právní bezmocnost, v odstavci druhém je zaručeno právo na zákonného soudce, právo na právní pomoc, právo hájit se sám, právo na projednání věci veřejně a bez zbytečných průtahů a se všemi garancemi, právo odepřít výpověď, dále má každý možnost uplatnit před soudem všechny důkazy, každý je považován za nevinného a zadržená osoba musí být ihned seznámena s důvody zadržení. Článek 25 v odstavci prvním Ú.Š. stanoví, že nikdo nemůže být odsouzen a potrestán za činy, které v době jejich spáchání nebyly trestnými činy či přestupky, v odstavci třetím, že soudní orgány rozhodující v občanských sporech a správní orgány nemohou svým rozhodnutím nikoho zbavit osobní svobody. Zásada, že všichni jsou si rovni, je obsažena v čl. 14 Ú. Š. Právo domáhat se ochrany ústavně zaručených práv a svobod, které jsou obsaženy v čl. 14 až čl. 30 Ú. Š., před Ústavním soudem je garantováno v čl. 53 Ú. Š., právo na přezkoumání zákonnosti a ústavnosti rozhodnutí orgánu veřejné moci je upraveno v zákoně o Ústavním soudu v čl. 42, čl. 43, čl. 44, právo na náhradu škody způsobenou nezákonným rozhodnutím soudu nalezneme v čl. 56 ZÚSS.

Právní úprava Ústavního soudu Španělského království, je obsažena jednak ve španělské ústavě v hlavě IX (článek 159-165) a jednak v zákoně o Ústavním soudu. Ústavní soud se skládá ze dvanácti soudců, kteří jsou jmenováni Králem na dobu devíti let, čtyři ústavní soudci jsou jmenováni na návrh Poslanecké sněmovny¹¹⁸ a čtyři ústavní soudci na návrh Senátu¹¹⁹, kteří rozhodují tři pětinovou většinou, dva ústavní soudci jsou jmenováni na návrh Vlády a dva

¹¹⁶ Constitución Española, Publicado en BOE núm. 311 de 29 de Diciembre de 1978 (Ústava Španělského království, publikovaná ve sbírce zákonů pod číslem 311 v roce 1978.

¹¹⁷ Ley Orgánica 2/1979, de 3 de Octubre, del Tribunal Constitucional, publicado en BOE de 05 de Octubre 1979 (Zákon o Ústavním soudu č. 2/1979).

¹¹⁸ El Congreso de los Diputados.

¹¹⁹ El Senado.

ústavní soudci na návrh Generální rady soudní moci¹²⁰. Ústavní soud Španělského království dle čl. 161 Ú.Š. rozhoduje o zrušení zákonů a právních norem se silou zákonů, jsou-li rozporu s ústavním pořádkem, o ústavních stížnostech¹²¹, kdy bylo zasaženo do práv a svobod specifikovaných ve článku 53 Ú. Š., o kompetenčních sporech mezi Španělským královstvím a autonomními oblastmi, mezi autonomními oblastmi navzájem, o dalších záležitostech, které stanoví španělská ústava anebo ústavní zákon. Vláda může před Ústavním soudem Španělského království napadnout právní normy a rozhodnutí vydaná orgány autonomních oblastí.

Právní úpravu ústavní stížnosti dle španělského práva lze rozdělit do tří skupin. Ústavní stížnosti podle článku 42 ZÚŠŠ, dle kterého rozhodnutí a právní normy, které jsou v rozporu se zákonem a ústavním pořádkem a byly vydány Parlamentem Španělského království nebo kterýmkoliv z jeho orgánů, Legislativní orgánem autonomních oblastí, nebo kterýmkoliv z jeho orgánů, a kterým bylo zasaženo do ústavně zaručených práv a svobod, mohou být zrušeny Ústavním soudem to ve lhůtě tří měsíců, ústavní stížnost je oprávněna podat kterákoliv fyzická a právnická osoba, do jejichž práv bylo přímo zasaženo.

Ústavní stížnost podle článku 43 ZÚŠŠ, dle kterého při zásahu do ústavně zaručených práv v důsledku vydání právních norem či nečinnosti Vlády, úředníků, orgánů výkonné moci, orgánů výkonné moci autonomních oblastí nebo jejich úředníků, může být podána ústavní stížnost, jestliže byly vyčerpány všechny procesní prostředky k ochraně práva. Ústavní stížnost musí být podána ve lhůtě dvaceti dnů od doručení rozhodnutí o posledním procesním prostředku a je jí oprávněna podat kterákoliv fyzická a právnická osoba, která byla účastníkem řízení.

Ústavní stížnost podle článku 44 ZÚŠŠ, dle kterého je osoba oprávněna podat ústavní stížnost, pokud bylo zasaženo do ústavně zaručených práv, rozhodnutím nebo nečinností soudního orgánu a to v případě, že budou naplněny následující podmínky: byly vyčerpány všechny procesní prostředky, které zákon k ochraně práva poskytuje, zásah do ústavně zaručených práv byl způsoben přímo a bezprostředně soudním orgánem, zásah do ústavně zaručených práv, byl uplatněn při soudním procesu, jestliže to bylo možné. Ústavní stížnost musí

¹²⁰ El Consejo general del poder judicial.

¹²¹ Tzv. recurso de amparo, lze přeložit také jako „prostředek ochrany“, v české terminologii je nejvhodnějším ekvivalentem ústavní stížnost.

být podána ve lhůtě třiceti dnů od doručení rozhodnutí o posledním procesním prostředku a je jí oprávněna podat kterákoliv fyzická a právnická osoba, která byla účastníkem soudního řízení.

Řízení o ústavní stížnosti se dle čl. 49 ZÚSŠ zahajuje doručením ústavní stížnosti v písemné formě Ústavnímu soudu, ústavní stížnost musí obsahovat vyličení rozhodujících skutečností, označení důkazů, jasné uvedení ústavně zaručených práv a svobod, do kterých mělo být zasaženo, a čeho se osoba domáhá. Zároveň zákon vyžaduje spolu s ústavní stížností přiložení dvou příloh a to plnou moc advokáta, který bude zastupovat navrhovatele a kopii rozhodnutí o posledním procesním prostředku. Ústavní stížnost je nepřipustná dle čl. 50 ZÚSŠ v případě, že ústavní stížnost nesplní podmínky čl. 41 ZÚSŠ, který vymezuje ústavně zaručená práva nebo čl. 46 ZÚSŠ, který stanoví aktivní legitimaci podání ústavní stížnosti, a pokud se týká věci, o které Ústavní soud již rozhodl anebo jedná.

Ústavní soud ústavní stížnosti dle čl. 53 ZÚSŠ vyhoví anebo ji zamítne, v případě že vyhoví dle čl. 55 ZÚSŠ, prohlásí rozhodnutí orgánu za nulitní, uzná ústavně zaručené právo nebo osobní svobodu, do kterých bylo zasaženo, nebo přijme vhodná opatření.

7.2. Německo

Ústavní stížnost ve Spolkové republice Německo

Pojem ústavní stížnosti se v Německu řadí mezi tzv. mimořádné opravné prostředky, kdy jsou porušována základní práva, kterým se nedostane základní ochrany před soudy řádnými. Podává se pouze po vyčerpání všech opravných prostředků ke Spolkovému ústavnímu soudu (dále jen "BVerfG")

Ústavní stížnost je v Německu upravena zejména v článku 93 odst. 1 číslo 4a Grundgesetz (dále jen "GG"), kde je stanoveno, že ústavní stížnost může podat jen osoba, které bylo orgánem veřejné moci zasaženo do jejích základních práv či z důvodů porušení práv upravených v člancích 20 odst. 4, 33, 38, 101, 103 a 104 GG.

S další úpravou ústavní stížnosti se setkáme v ustanovení § 13 č. 8a Bundesverfassungsgerichtsgesetz (dále jen "BVerfGG"), kde jde o příslušnost soudu, co se týče podání ústavní stížnosti.

V § 23 BVerfGG nám v odstavci 1 vyjadřuje požadavek písemného podání ústavní stížnosti k BVerfG pouze na základě řádně odůvodněných důkazních prostředků. Odstavec 2 téhož ustanovení nám říká, že předseda senátu doručí

návrh neprodleně navrhovateli a ostatním účastníkům řízení spolu s výzvou, aby se v určité lhůtě vyjádřili.

§ 90 BVerfGG nám ustanovuje podání ústavní stížnosti v případech, kdy stanovisko vydané orgánem veřejné moci, nám zasahuje do našich základních práv či z důvodu porušení práv obsažených v člancích 20 odst. 4, 33, 38, 101, 103 a 104 GG.

V odstavci 2 je nám umožněno podání ústavní stížnosti i bez vyčerpání všech řádných opravných prostředků, a to z důvodů, pokud je na vyřízení všeobecný zájem či by stěžovatel utrpěl nenahraditelnou újmu, která by souvisela s předchozím procesem.

Právo na spravedlivý proces

Právo na spravedlivý proces se řadí mezi základní právní principy. Jeho hlavní zásada je ustanovena v čl. 6 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. V Německu vycházejí jeho základy z § 20 odst. 3 GG pouze ve spojení se základním právem na svobodu, obsaženou v § 1 odst. 1 nebo ve spojení s obecnou svobodou projevu dle § 2 odst. 1 BVerfG, ve spojení s rozhodnutím soudu ze dne 5. 11. 2003, sp. zn. 2 BVR 1243/03 - Lockspitzel I. BVerfGE 109, 13 = juris Rn. 98.

7.3. Rakousko

Ústavní soud

„Soudní dvory veřejného práva“, tj. **Ústavní soud** a Správní soud, zaujímají v rámci rakouského systému soudnictví zvláštní postavení. Přestože se jedná o nezávislé soudy, jsou – stejně jako od 1. ledna 2014 zřízené správní soudy – oddělené od ministerstva spravedlnosti. Ústavní soud a Správní soud mají organizační autonomii. Oba tyto soudy sídlí ve Vídni a jsou místně příslušné pro celé území státu.

Jejich funkce se liší od funkcí obecných soudů, protože nerozhodují o občanskoprávních a trestních věcech (ani jako odvolací soud) a mají pravomoc ve věcech veřejného práva. Rozhodnutí obecných soudů tedy nepodléhají kontrole soudních dvorů veřejného práva. Ústavnost soudních rozhodnutí kontroluje Nejvyšší soud jako nejvyšší instance v občanskoprávních a trestních věcech.

Prvořadým úkolem Ústavního soudu je dohlížet na dodržování ústavnosti a soulad se základními právy. **Konkrétně je povolán k přezkoumání ústavnosti:**

- spolkových a zemských zákonů,
- výnosů vydávaných správními orgány,
- vyhlášek nejvyššího stupně vydávaných správními orgány.

V případě nutnosti je soud může zrušit.

Na rozdíl od ostatních soudů vykonávají soudci Ústavního soudu svoji funkci jako funkci čestnou, nikoliv profesionální. Soudci tohoto soudu jsou význačné osobnosti, které již dosáhly úspěšné právnické kariéry v jiné funkci. Většina soudců Ústavního soudu vykonává svoji funkci na poloviční úvazek a může pokračovat ve výkonu své předchozí profese (např. jako soudci nebo univerzitní učitelé, ne však jako státní úředníci, kteří musí být uvolněni z výkonu svých úředních povinností). Ústavní soud se schází k „zasedáním“, která se obvykle konají čtyřikrát za rok.

Závěr

Svou práci jsem se od počátku zaměřil na seznámení s Ústavním soudem České republiky, neboť jak napovídá název práce, hlavní judikurní činnost ohledně práva na spravedlivý proces by měla směřovat právě od něj. Ale bez bližšího seznámení s touto důležitou institucí to nejde. Byla stručně popsána jeho historie, kompetence, organizace a dále funkce soudce Ústavního soudu České republiky a samozřejmě základní informace o nálezu. V úvodu také bylo popsáno stručně o Listině základních práv a práva na spravedlivý proces.

Ústavní soud České republiky od svého vzniku tedy velmi ovlivňuje postupem doby svou judikaturou rozhodování obecních soudů, a tím i trestní řízení, a jejich subjektů, ať se jedná o obviněné, respektive obžalované, nebo i poškozené

na druhé straně, také v neposlední řadě i orgánů činných v trestním řízení. Trestní právo se neuvěřitelně rychle vyvíjí. Důvodem může být stále dokonalejší technika, technické prostředky, ale i vývoj společnosti a stále nové hospodářské trestné činy, které vznikají ruku v ruce s vývojem společnosti. Na toto naše zákonodárství nedokáže pružně reagovat. V tuto chvíli právě nastupuje nezastupitelná role Ústavního soudu České republiky.

Ústavní soud ČR tedy svou bohatou judikaturou rozšířil právo na spravedlivý proces o další významné aspekty. Jedná se o opomenutý důkaz, náležité odůvodnění rozhodnutí, extrémní nesoulad mezi skutkovými zjištěními a právními závěry z nich vyvozenými, odepření spravedlnosti. Jak už jenom vypovídají samotné názvy těchto aspektů a zásadních prvků práva na spravedlivý proces, nemůže obstát žádné rozhodnutí obecného soudu v testu ústavnosti, kdyby bylo jedno z těchto uvedených prvků opomenuto.

Ohledně trestních řízení a rozhodnutí o nich, je z výše uvedených aspektů práva na spravedlivý proces dotvořeného Ústavním soudem České republiky nejdůležitější, opomenutý důkaz, ale i náležité odůvodnění (které spolu svým způsobem úzce souvisí) a dále se i k tomuto přiřadit extrémní nesoulad mezi skutkovými zjištěními a právními závěry z nich vyvozenými.

Úvodem bylo uvedeno, že Ústavní soud České republiky velmi čerpá z bohaté judikatury Evropského soudu pro lidská práva. Je to právě Evropský soud pro lidská práva, který svým způsobem, inspiroval náš Ústavní soud. V současnosti existuje jistý „dualismus“ v ochraně základních lidských práv

a práva spravedlivého procesu, který je jednou z jeho složek. Na vnitrostátní úrovni je tato ochrana svěřena Ústavnímu soudu České republiky, na nadnárodní úrovni právě Evropskému soudu pro lidská práva, kde právo na spravedlivý proces garantuje v rámci článku 6 Evropské úmluvy. Poprvé Evropský soud pro lidská práva užil název právo na spravedlivý proces v roce 1975 ve věci Golder (viz výše). Od této doby můžeme mluvit právě o právu na spravedlivý proces.

Na závěr bylo stručně uvedeno, jak fungují zahraniční ústavní soudy, a to konkrétně ve Španělském království, Spolkové republiky Německo a Republiky Rakouska. Pro nás je nejvýznamnější Ústavní soud Spolkové republiky Německo, neboť náš ústavní soud se v rámci komparace ve svém odůvodnění hojně čerpá právě z tohoto ústavního soudu. Podobně tomu je také i v rámci Ústavního soudu Republiky Rakouska. Svým způsobem je to i z logické, protože jsme tvořili jednotný stát a tím pádem jsme měli i společné právo, kdy i dnešní platná právní úprava má podobný základ. Ústavní soud Španělského království v této práci slouží v rámci komparace spíše pro zajímavost, jak jistým způsobem „odlišná“ kultura přistupuje k této problematice – právu na spravedlivý proces.

Resume

According to the topic of this diploma thesis, the main aim is to introduce essential jurisprudence of the Constitutional court of the Czech Republic regarding the right to a fair trial, as one of the fundamental right which is contained in Charter of Fundamental Rights and Freedoms. This right also results from the jurisprudence of the European court of Human Rights and the court decisions are based on the Article 6 of the European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms. The diploma thesis also deals with the Charter of Fundamental Rights and Freedoms which provides subjective basic human rights that are guaranteed by the Constitution of the Czech Republic. The following chapter briefly describes the right to a fair trial. Next part of the diploma thesis deals with the Constitutional Court of the Czech Republic which guarantees the right to a fair trial, with its history, organization, competences and with the proceedings before the Constitutional Court which differs from the ordinary proceedings under other legislation. Next, I focused on the chapter 5 of the Chapter of Fundamental Rights and Freedoms which significantly influenced the right to a fair trial and on the European court of Human Rights and its jurisprudence under the Article 6 of the European Convention on Human Rights and Freedoms. This diploma thesis is concluded by describing the constitutional courts of Spain, Germany and Austria.

Seznam použité literatury

Prameny:

- Zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky.
- Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod.
- Zákon č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu.
- Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád.
- Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním.
- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.
- Zákon č. 140/1960 Sb., trestní zákon.

Monografie:

- BALAGUER CALLEJÓN, Francisco a Gregorio CÁMARA. Manual de derecho constitucional. 1. ed. Madrid: Tecnos, 2 v. ISBN 84309429632.
- DANČÁK, Břetislav a Vojtěch ŠIMÍČEK. Základní lidská práva a právní stát v judikatuře ústavních soudů. 1. vyd. Editor Břetislav Dančák, Vojtěch Šimíček. Brno: Masarykova univerzita, 2000, 141 s. Sborníky, Sv. č. 4. ISBN 80-210-2451-8.
- FILIP, Jan a David E SHI. *Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva*. Vyd. 2., dopl. Překlad Alena Faltýsková. Brno: Masarykova univerzita, 2001, 458 s. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, č. 263. ISBN 80-210-2592-1.
- HUBÁLKOVÁ, Eva. *Přehled judikatury Evropského soudu pro lidská práva: zákaz diskriminace*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, 98 s. Přehledy judikatury, 99. sv. ISBN 978-80-7478-382-1.
- JELÍNEK, Jiří. Trestní právo procesní. 3. aktualiz. a dopl. vyd. podle stavu k 1. 4. 2013 včetně změn vyplývajících ze zákona č. 45/2013 Sb. Leges, 2013, 864 s. Student (Leges). ISBN 978-808-7576-441.
- JELÍNEK, Jiří. *Trestní zákoník a trestní řád: s poznámkami a judikaturou: zákon o soudnictví ve věcech mládeže, zákon o výkonu vazby, zákon o výkonu trestu odnětí svobody, advokátní tarif*. 2. aktualiz. vyd. podle stavu k 1. 12. 2011. Plzeň: Leges, 2011, 1280 s. Glosátor. ISBN 978-808-7212-998.
- KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozšířené vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 807-380-140X-12.

- KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 4., rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. 786 s. ISBN 80-738-0261-9.
- KLÍMA, Karel. *Ústavní soudnictví*. Praha: Universe, 1993. ISBN 80-901-5065-9.
- *Listina základních práv a svobod: komentář*. 3. prep. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012, 259 s. Komentáře Wolters Kluwer. ISBN 978-807-3577-506.
- MAN, Vlastislav a Karel SCHELLE. *Základy ústavního práva*. 5. dopl. a aktualiz. vyd. Ostrava: Key Publishing, 2012, 250 s. ISBN 978-807-4181-511.
- MOLEK, Pavel. *Právo na spravedlivý proces*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012, 573 s. ISBN 978-807-3577-483.
- NOCAROVÁ, Zdeňka. *Závaznost rozhodnutí Ústavního soudu České republiky*. Vyd. 1. Vysoká škola aplikovaného práva, 2006. ISBN 80-867-7511-9.
- RODRÍGUEZ-ZAPATA, Jorge. *Teoría y práctica del derecho constitucional: estado, constitución, fuentes del derecho según la realidad comunitaria, contenido y garantías de los derechos fundamentales e instituciones básicas*. Madrid: Editorial Tecnos, c1996. ISBN 84-309-2837-5.
- ŠIMÍČEK, Vojtěch. *Ústavní stížnost: s poznámkami a judikaturou: zákon o soudnictví ve věcech mládeže, zákon o výkonu vazby, zákon o výkonu trestu odnětí svobody, advokátní tarif*. 3. aktualiz. a přeprac. vyd. Praha: Linde, 2005, 1280 s. Glosátor. ISBN 80-720-1569-9.
- ŠIMÍČEK, Vojtěch. *Základní lidská práva a právní stát v judikatuře ústavních soudů: s poznámkami a judikaturou: zákon o soudnictví ve věcech mládeže, zákon o výkonu vazby, zákon o výkonu trestu odnětí svobody, advokátní tarif*. 1. vyd. Editor Břetislav Dančák, Vojtěch Šimíček. Brno: Masarykova univerzita. Mezinárodní politologický ústav, 2000, 141 s. Sborníky (Mezinárodní politologický ústav). ISBN 80-210-2451-8.
- TICHÝ, Luboš. *Základní lidská práva v jednotlivých právních odvětvích*. Editor Luboš Tichý. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta v nakl. IFEC, 2006, 182 s. Sborníky (Univerzita Karlova, Právnická fakulta), č. 30. ISBN 80-858-8981-1.
- TINDALL, George Brown a David E SHI. *USA*. Vyd. 1. Praha: Lidové noviny, 1994, 897 s. Dějiny států (Nakladatelství Lidové noviny). ISBN 80-710-6087-9.
- WAGNEROVÁ, Eliška, Vojtěch ŠIMÍČEK, Tomáš LANGÁŠEK a Ivo

POSPÍŠIL a kol. *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012, xxv, 906 s. Komentáře Wolters Kluwer. ISBN 978-807-3577-506.

Judikatura:

- sp. zn. I. ÚS 484/97
- sp. zn. II. ÚS 139/98
- sp. zn. II. ÚS 271/29
- sp. zn. II. ÚS 98/95
- sp. zn. III. 103/99
- sp. zn. III. ÚS 148/97
- sp. zn. III. ÚS 188/99
- sp. zn. III. ÚS 200/2000
- sp. zn. III. ÚS 240/97
- sp. zn. III. ÚS 258/99
- sp. zn. III. ÚS 258/99
- sp. zn. III. ÚS 271/96
- sp. zn. III. ÚS 62/95
- sp. zn. III. ÚS 74/94
- sp. zn. IV. ÚS 153/96
- sp. zn. ÚS 111/96
- sp. zn. ÚS 387/2000
- sp. zn. ÚS 472/2000
- sp. zn. ÚS 597/99
- sp. zn. I. ÚS 124/97
- sp. zn. I. ÚS 217/2000
- sp. zn. III. ÚS 398/97
- sp. zn. I. ÚS 125/04
- sp. zn. III. ÚS 229/06
- sp. zn. II. ÚS 241/01
- sp. zn. I. ÚS 273/06
- sp. zn. IV. ÚS 307/03
- sp. zn. IV. ÚS 307/03
- sp. zn. III. ÚS 323/04
- sp. zn. IV. ÚS 403/03
- sp. zn. II. ÚS 405/05
- sp. zn. II. ÚS 535/03
- sp. zn. I. ÚS 670/05
- sp. zn. I. ÚS 85/04
- sp. zn. I. ÚS 2/93
- sp. zn. Pl ÚS 4/94
- sp. zn. Pl. ÚS 15/01
- sp. zn. III. ÚS 26/03
- Rozsudek ve věci Adolf, 1982, A-49
- Rozsudek ve věci Airey, 1979, A-32
- Rozsudek ve věci Boyle a Rice, 1988, A-131
- Rozsudek ve věci Campbell, 1984, A-20
- Rozsudek ve věci Colozza, 1985, A-89
- Rozsudek ve věci Cubber, 1984, A-86
- Rozsudek ve věci De Micheli v. Itálie, 1993, A-257D

- Rozsudek ve věci De Wilde, 1971, A-18
- Rozsudek ve věci Delcourt, 1970, A-11
- Rozsudek ve věci Ekbatini, 1988, A-134
- Rozsudek ve věci Erkner a Hofauer, 1987, A-117
- Rozsudek ve věci F. C. B., 1991, A-205
- Rozsudek ve věci Funkce, 1993, A-261-C
- Rozsudek ve věci Golder, 1975, A-18
- Rozsudek ve věci Hakanson, 1986, A-99
- Rozsudek ve věci Hauschildt, 1989, A-154
- Rozsudek ve věci Helmers, 1991, A-212
- Rozsudek ve věci Kamsinski, 1989, A-168
- Rozsudek ve věci Le Compte, Van Leuven a De Meyer, 1981, A-54
- Rozsudek ve věci Minelli, 1983, A-62
- Rozsudek ve věci Moreir, 1988, A-143
- Rozsudek ve věci Pretto, 1983, A-71
- Rozsudek ve věci Sramek, 1984, A-84
- Rozsudek ve věci Vernillo, 1991, A-198
- Rozsudek ve věci Vocaturo, 1991, A-206-C

Odborné časopisy:

- PROCHÁZKA, Antonín. *Závaznost rozhodnutí Ústavního soudu ČR*. Bulletin advokacie č. 8/1995.
- ŠIMÍČEK, Vojtěch. *Mohou být vykonatelná rozhodnutí Ústavního soudu ČR všeobecně vykonatelná?*, Správní právo č. 2/1996.
- HOLLÄNDER, P. *Role Ústavního soudu při uplatňování Ústavy v judikatuře obecných soudů, Ústava ČR po pěti letech*, sborník z konference, Brno 1999.
- FROWEIN, J. A. *Výklad Evropské úmluvy o lidských právech*. Právník, č. 6, 1996.